



การประยุกต์ใช้พุทธธรรมที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
ในชีวิตประจำวัน กรณีศึกษา: บ้านแม่สารบ้านตอง ตำบลเวียงยอง
อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

พระอภิวิชญ์ มาลาจัมปี

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2555

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้



ใบรับรองวิทยานิพนธ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนากุมิสังคมอย่างยั่งยืน

ชื่อเรื่อง

การประยุกต์ใช้พุทธธรรมที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ในชีวิตประจำวัน กรณีศึกษา: บ้านแม่สารบ้านตอง ตำบลเวียงยอง

อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

โดย

พระอภิวิชญ์ มาลาจำปี

พิจารณาเห็นชอบโดย

ประธานกรรมการที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตนา โพธิ์สุวรรณ)

วันที่ 10 เดือน ก.ค. พ.ศ. ๒๕๖๖

กรรมการที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์สมชาย องค์กรประเสริฐ)

วันที่ ๑๐ เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

กรรมการที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฐิภาณ สุทธิกุลบุตร)

วันที่ 10 เดือน ก.ค. พ.ศ. ๒๕๖๖

ประธานกรรมการประจำหลักสูตร

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปราโมช ศีตะโกเศศ)

วันที่ 10 เดือน ก.ค. พ.ศ. ๖๖

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์เพ็ญรัตน์ หงษ์วิทยากร)

รักษาราชการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ 11 เดือน ม. พ.ศ. ๖๖

ชื่อเรื่อง	การประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน กรณีศึกษา: บ้านแม่สารบ้านตอง ตำบลเวียงของอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
ชื่อผู้เขียน	พระอภิวิชญ์ มาลาจำปี
ชื่อปริญญา	วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนากุณิสังคมอย่างยั่งยืน
ประธานกรรมการที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตนา โพธิ์สุวรรณ

บทคัดย่อ

การศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาในชุมชนด้วยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาแก้ไขและพัฒนาวิถีการดำรงชีวิต กรณีศึกษา หมู่บ้านแม่สารบ้านตอง หมู่ที่ 4 ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ด้วยวิธีการการจัดกลุ่มเสวนาระดมความคิดโดยมีกรณีศึกษาจาก 25 ครัวเรือนนำร่อง และผู้นำชุมชน คณะสงฆ์ จำนวน 20 ท่าน ในการศึกษาครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทั้งการสังเกตพฤติกรรม ตลอดจนแนวคิดจากผู้นำชุมชน คณะสงฆ์ การศึกษาชุมชน และทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสัมภาษณ์เชิงลึกถึงหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการดำเนินชีวิต ทำให้เห็นว่าชาวบ้านขาดหลักพุทธธรรมที่นำไปสู่ความพอเพียงใดบ้าง และวิเคราะห์ข้อมูลภายใต้กรอบแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้การบรรยายเชิงพรรณนาเพื่ออธิบายถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านทั่วไปมีอาชีพรับจ้างทอผ้ายกดอก เป็นช่างทำปูนปั้น และทำการเกษตร แต่ด้วยความเจริญ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการใช้ชีวิตตามกระแสวัตถุนิยมอย่างไม่สมดุลกับรายได้ ส่งผลให้ชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงและประสบปัญหา 3 ด้าน ได้แก่ 1) ปัญหาเศรษฐกิจ เช่น ปัญหาหนี้สิน 2) ปัญหาสังคม เช่น ปัญหายาเสพติด อบายมุข 3) ปัญหาทางวัฒนธรรม เช่น การละทิ้งอัตลักษณ์ของชุมชน ปัญหาดังกล่าว กลุ่มตัวอย่างได้ร่วมจัดเสวนาระดมความคิดเพื่อศึกษาปัญหาและทดลองนำหลักพุทธธรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ผลปรากฏว่าทำให้ชาวบ้านมีสติในการดำเนินชีวิตมากขึ้น และสามารถกำหนดเป็นข้อปฏิบัติ คือ การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ สืบสายวัฒนธรรม เช่น การปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ การตั้งกลุ่มปูนปั้น กลุ่มทอผ้า ภูมิปัญญาสู่สากล กลุ่มดอกไม้ไหว้ ทำให้กลุ่มตัวอย่างสามารถควบคุมรายจ่ายให้น้อยกว่ารายได้ แม้ว่ารายได้ของกลุ่มตัวอย่างจะน้อยกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ แต่รายจ่ายและหนี้สินของกลุ่ม

ตัวอย่างมีค่าต่ำกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ สะท้อนให้เห็นว่าหากชาวบ้านโดยทั่วไปนำหลักพุทธธรรม และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันก็จะทำให้ชีวิตดีขึ้นอยู่ระดับหนึ่ง เนื่องจากพบว่า พุทธธรรมที่นำมาใช้สามารถเข้ากับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ดี น่าจะทำให้ชาวบ้านมีสติในการใช้ชีวิตมากยิ่งขึ้น รวมทั้งสามารถประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ในครอบครัว ได้อย่างยั่งยืน



Title	Application of Buddhist Dhamma and the Philosophy of Efficiency Economy to Daily Life Activities: A Case Study of Baan Maesarnbarntong, Wiangyong Sub-district, Muang District, Lamphun Province
Author	Phra Apiwit Malachampee
Degree of	Master of Science in Geo-social Based Sustainable Development
Advisory Committee Chairperson	Assistant Professor Dr. Ratana Pothisuwan

ABSTRACT

A qualitative and participatory action study on problems and a guideline for solving problems in the community using the Buddhist Dhamma and the philosophy of sufficiency economy was conducted at Maesarnbarntong, Moo 4, Wiangyong sub-district, Muang district, Lamphun province. Brain storming was done among 25 pilot households and 20 monks and community leaders. Data collection was done through observation, interviews and in-depth interviews focusing on Buddhist Dhamma in daily life activities. This reflected that local people there lacked of Buddhist Dhamma in sufficiency economy.

Results of the study revealed that the informants were Yokdork Cloth weaving, hire workers, sculptors, and farmers. Due to technological progress and materialism, there were community changes and problems based on 3 aspects: 1) economic aspect, e.g. debts; 2) social aspect, e.g. drug and all vices; and 3) cultural aspect, e.g. ignorance of unique community culture. Based on the said problems, the informants in this study did brain storming for exploring problems and applied the Buddhist Dhamma as well as the philosophy of sufficiency economy initiated by His Majesty King Bhumibol to their daily life activities. It was found that they had a better livelihood and were able to reduce daily expenses. This was because the informants grew vegetables and established sculptural group, cloth weaving group, and “dog mai wai” group. Although their average income was less than that of the country level, their expenses and debts were still less than that of the country level. This reflected that local people in general successfully applied Buddhist Dhamma and the philosophy of sufficiency economy in their daily

life activities. Thus it was believed that local people were careful in their daily life activities and able to solve family problems sustainable.



กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้ศึกษาได้รับคำชี้แนะและการตรวจแก้ไขด้วยความเมตตาและกำลังใจอันเปี่ยมล้นด้วยความกรุณามาโดยตลอด จากประธานกรรมการที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตนา โพธิ์สุวรรณ และกรรมการที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์สมชาย องค์ประเสริฐ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฎิภาณ สุทธิกุลบุตร รวมทั้งผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กมล งามสมสุข ประธานในการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ศึกษาขออนุโมทนาและขอบคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขออนุโมทนาและขอบคุณคณาจารย์ทุกท่านในสาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืนที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้อันเป็นประโยชน์และมีคุณค่าต่อการพัฒนาชีวิตและสังคม

ขออนุโมทนาและขอบคุณ ผู้นำและชาวบ้าน บ้านแม่สารบ้านตองทุกท่าน ที่ได้ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในครั้งนี้ อีกทั้งคุณรักเกียรติ ศิริจันทร์นันทน์ นายกเทศมนตรีตำบลเวียงของ ที่พร้อมช่วยเหลือให้การพัฒนาหมู่บ้านจนได้เป็นหมู่บ้านต้นแบบได้

โดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้ว คุณพ่อ คุณแม่ และสหธรรมิก ที่เป็นคั้งกำลังใจและทุกอย่างของความสำเร็จในการศึกษาครั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณคณะสงฆ์ในตำบลเวียงของที่ได้ให้คำแนะนำในการหาข้อมูลนี้เป็นอย่างดี ทำให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์และสำคัญยิ่งต่อการศึกษาครั้งนี้ ประโยชน์ที่พึงมีจากวิทยานิพนธ์ ผู้เขียนขอถวายเป็นไตรรัตนบูชา และขอมอบแด่ผู้มีพระคุณทุกท่านตลอดจนกัลยาณมิตรที่ให้การสนับสนุนและให้กำลังใจตลอดมา หวังว่าวิทยานิพนธ์นี้จะเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานและสถาบันที่เกี่ยวข้องตลอดจนผู้สนใจศึกษาต่อไป

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ขออุทิศแด่ คุณแม่พรรณณี มาลาจำปี ผู้ให้กำเนิดชีวิต ให้จิตใจและให้พื้นฐานการศึกษา จนทำให้เธอมาเป็นผู้มีการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ขณะที่เธอมากำลังศึกษานั้น เมื่อเราได้รับความทุกข์ หรือความเดือดร้อน ผู้ที่ช่วยเธอมาเป็นคนแรกคือ พ่อและแม่ โดยที่แม่มาก่อนเสมอ แม่วิตกกังวลกับลูกเสมือนเป็นเรื่องวิตกของตนเอง ถ้ามีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น แม่ต้องคำนึงถึงลูกก่อนเสมอ แม่ไฟกำลังจะไหม้ ลูกโชนร้อนแรงที่สุดแต่ถ้าลูกตกอยู่ในกองเพลิงนั้น แม่ต้องฝ่าเปลวเพลิงอันร้อนแรงเข้าไปช่วยลูก การเรียนก็เช่นเดียวกัน เราต้องมีอุปสรรคหลายอย่าง แต่ก็ยังมีพ่อและแม่คอยให้กำลังใจให้ทุกสิ่งทุกอย่าง นำใจที่รักเราอย่างแท้จริง จะหาจากหญิงคนใดไม่ได้ แม่ไม่เคยมีความรู้สึกรังเกียจลูก หรือเกลียดชังแม้แต่น้อย ถ้าเห็นลูกเดือดร้อนแม่ต้องคอยรับภาระทั้งหมด เอามาแบกไว้เสียคนเดียว

แม่เหนื่อยมามาก วันนี้แม่ได้พักผ่อนแล้ว ขอให้แม่ของลูกหลับให้สบายอยู่ใน
อู่แห่งบุญตลอดไป ถึงแม้ว่าแม่จะไม่ได้เห็นวันที่ลูกได้เป็นมหาบัณฑิตแล้ว ลูกเชื่อว่าสายสัมพันธ์
ระหว่างแม่ลูกของเราจะเชื่อมต่อกันตลอดไป

พ่อแม่ไม่มี เงินทอง จะกองให้
หาวิชา ความรู้ เป็นคู่มือ
พ่อกับแม่ มีแต่ จะแก่เฒ่า
ใช้วิชาช่วยคน ไปจนตาย
ถึงแม้จน ทนได้ ไม่ทุกข์หนัก
ลูกก็คน ทนเลี้ยงได้ ไม่หมองมัว
พ่อแม่ส่ง ให้ลูกเรียน เพียรสุดสัห์
พ่อแม่ตั้งหน้า หาทุน มาจนเจือ

จงตั้งใจ พากเพียร เรียนหนังสือ
เพื่อขี้อ้อ เอาไว้ ใช้เลี้ยงกาย
จะเลี้ยงเจ้า เรือไป นั้นอย่าหมาย
เจ้าสบาย แม่กับพ่อ ก็ชื่นใจ
เท่าลูกรัก ประพฤติตน เป็นคนชั่ว
ไม่โสกเศร้า เท่าลูกตัว ชั่วระยา
พ่อแม่ฟันฝ่า อุปสรรค แสนหนักเหลือ
พ่อแม่ทำเพื่อ ลูกเจริญ เดินก้าวไกล

พระอภิวชิรย์ มาลาจำปี

กรกฎาคม 2555

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(9)
สารบัญตาราง	(11)
สารบัญภาพ	(12)
สารบัญตารางผนวก	(13)
สารบัญภาพผนวก	(14)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	3
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
ขอบเขตการวิจัย	5
นิยามศัพท์ปฏิบัติการ	6
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	7
ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านแม่สารบ้านดอง	7
แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	9
แนวคิดเรื่องพุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	16
แนวคิดเรื่องการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	24
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	46
กรอบแนวคิดการวิจัย	48
บทที่ 3 วิธีการศึกษา	49
กระบวนการศึกษา	49
สถานที่ดำเนินการศึกษา	50
ระยะเวลาในการวิจัย	50
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	50
การเก็บรวบรวมข้อมูล	51

การตรวจสอบข้อมูล	51
เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล	52
การวิเคราะห์ข้อมูล	52
บทที่ 4 ผลการศึกษา	54
ตอนที่ 1 บริบทพื้นที่ชุมชนบ้านแม่สารบ้านตอง ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน	54
ตอนที่ 2 สภาพปัญหาของชุมชน	61
ตอนที่ 3 ผลการเรียนรู้จากการศึกษาดูงาน บ้านดอนแก้ว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ (โดยนางทองดี โพธิ์ทอง)	69
ตอนที่ 4 การประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงใน ชีวิตประจำวันระดับครัวเรือน	71
ตอนที่ 5 ผลของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงในครอบครัวนำร่อง	82
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	99
สรุปผลและอภิปรายผลการศึกษา	99
ข้อเสนอแนะที่ได้จากงานศึกษา	111
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	112
บรรณานุกรม	113
ภาคผนวก	118
ภาคผนวก ก การจำแนกรายจ่ายของกลุ่มตัวอย่าง	119
ภาคผนวก ข ภาพประกอบการวิจัย	123
ภาคผนวก ค ประวัติผู้วิจัย	129

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 คุณลักษณะสำคัญของงานวิจัยแบบดั้งเดิม และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	26
2 รายชื่อผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน บ้านแม่สารบ้านตอง	60
3 รายชื่อและตำแหน่งคณะผู้นำที่เป็นทีมวิจัย	62
4 ข้อมูลพื้นฐานแสดงช่วงอายุของกลุ่มสตรีแม่บ้านครอบครัวนำร่อง	71
5 ข้อมูลพื้นฐานแสดงอาชีพและระดับการศึกษาของกลุ่มสตรีแม่บ้านครอบครัวนำร่อง	72
6 การถือครองที่ดินประเภทต่าง ๆ ของกลุ่มตัวอย่าง	73
7 ลักษณะการถือครองที่ดิน	74
8 สัมหาริมทรัพย์ของครอบครัวกลุ่มตัวอย่าง	75
9 เงินฝากและสถาบันการเงินที่ฝากของกลุ่มตัวอย่าง	76
10 รายได้นอกภาคการเกษตรและในภาคการเกษตร	79
11 รายจ่ายของกลุ่มตัวอย่าง	80
12 หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับองค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	83
13 แนวทางการดำรงตนในชีวิตประจำวัน ที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและพุทธธรรม ของแม่บ้านครอบครัวนำร่อง 25 ราย	96
14 รายการหนี้สิน	97
15 การเปรียบเทียบข้อมูลทางเศรษฐกิจของกลุ่มตัวอย่างกับค่าเฉลี่ยของประเทศ	97

สารบัญภาพ

ภาพ		หน้า
1	การมีส่วนร่วมของฝ่ายต่าง ๆ ในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	39
2	ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน นักวิจัย นักพัฒนาหรือเอกชนก่อนและหลัง	40
3	กรอบแนวคิดในการศึกษา	48
4	แสดงพื้นที่ของหมู่บ้าน ใน ต.เวียงยอง	58
5	การประชุมคณะผู้ศึกษาเบื้องต้น	63
6	การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นถึงสภาพปัญหาของชุมชนบ้านแม่สารบ้านดอง	66
7	อาชีพทอผ้า เป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวบ้านในชุมชนบ้านแม่สารบ้านดอง	67
8	งานปูนปั้น อาชีพที่สืบทอดมาหลายช่วงอายุคนของชุมชน	67
9	การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึก	68

สารบัญตารางผนวก

ตารางผนวก		หน้า
1	ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน	119
2	ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเกี่ยวกับบุตร	120
3	รายการค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับ สิ่งอำนวยความสะดวก ของใช้ในบ้าน	121

สารบัญภาพผนวก

ภาพผนวก		หน้า
1	เวทีชุมชนครั้งที่ 1	123
2	เวทีชุมชนครั้งที่ 2	123
3	กิจกรรมปฏิบัติธรรมเพื่อสร้างสัมมาทิฐิ	124
4	ผู้ว่าราชการทำพิธีเปิดหมู่บ้านหัตถกรรมล้านนาต้นแบบ	124
5	หัตถกรรมล้านนา กลุ่มผลิตดอกไม้ไหว	125
6	หัตถกรรมล้านนา กลุ่มผลิตผ้าไหมยกดอก	125
7	ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมยกดอก	126
8	หัตถกรรมล้านนา กลุ่มผลิตปูนปั้น	126
9	กิจกรรมปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้	127
10	ชมรมญาณวิโมค์ กลุ่มเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงวิถีพุทธ	127

บทที่ 1

บทนำ

ในสถานการณ์ที่โลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว กระแสโลกาภิวัตน์ได้ไหลเข้ามาสู่ประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพในทุก ๆ ด้าน อันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศต่าง ๆ ที่เชื่อมต่อกันทั่วโลก เป็นเหตุให้โลกทั้งใบดูแคบลง เมื่อประเทศหนึ่งมีวัตถุอย่างหนึ่งของสิ่งนั้นก็มักจะปรากฏในประเทศอีกซีกโลกหนึ่งในเวลาอันรวดเร็ว ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลให้เกิดการแข่งขัน จึงดิ้นรน แข่งชิงความเป็นผู้นำ เป็นแนวหน้าของการพัฒนาด้านวัตถุจนทำให้คนเราหลงลืมไปว่าแก่นแท้ของชีวิตนั้นต้องการอะไร

แม้ว่าแนวคิดด้านวัตถุนิยมดังกล่าวจะได้กลายมาเป็นกระแสหลักในการพัฒนาเมือง พัฒนาโลกไปแล้วนั้น ทว่าอีกด้านหนึ่งยังมีแนวคิดที่มีสาระสำคัญที่เป็นการพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไป แนวคิดนั้นคือ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ซึ่งเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (มูลนิธิพัฒนาไทย, 2550: ระบบออนไลน์)

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต่อบุคคลที่เข้าเฝ้าฯ เนื่องในวโรกาสมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม 2540 นั้นได้กลายมาเป็นแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน ถึงระดับรัฐ เป็น

เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง (Self Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตัวเองให้ดีเสียก่อน เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ จึงประกอบด้วยหลักการหลักวิชา และหลักธรรมหลายประการ ชีคเส้นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ในการดำรงชีวิตให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง 5 ประการ คือ ด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านเทคโนโลยี และเศรษฐกิจ โดยเฉพาะด้านจิตใจ คือ การทำตนให้เป็นที่พักของตนเอง มีจิตใจที่เข้มแข็งมีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรค์ให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม ซื่อสัตย์สุจริต เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง (พลังจิต, 2552: ระบบออนไลน์)

คุณลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียง คือ

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียง จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมที่จะรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยมี “เงื่อนไข” ของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

2. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต จึงเห็นได้ว่า “แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง” ไม่ได้หมายถึง การทำธุรกิจแบบพอเพียง หรือการประกอบอาชีพแบบพอเพียง แต่หมายถึงการดำเนินชีวิตที่อยู่บนรากฐานของความพอประมาณ ความมีเหตุผล เพิ่มพูนความรู้และมีคุณธรรม

หลังจากที่มีกระแสพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงออกมาแล้วนั้น พสกนิกรต่างก็นำแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับศาสตร์ต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย รวมถึงการเชื่อมโยงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เห็นอยู่เสมอ ดังเช่น มนูญ มุกข์ประดิษฐ์ (2551: 8) ที่เสนอว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงชี้ชัดได้ว่าให้ดำเนินชีวิตไปในทางสายกลางซึ่งคือ มัชฌิมาปฏิปทา ว่าเป็นหนทางอันประเสริฐทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ มัชฌิมาปฏิปทา เป็นทั้งมรรคา และพุทธจริยาสำหรับการครองชีวิตของพุทธศาสนิกชน หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นประมวลคำสอนภาคปฏิบัติ คือ ระบบจริยธรรม ทั้งหมดของพระพุทธศาสนา เป็นทางสายกลางที่มีองค์ประกอบ 8 อย่าง มิใช่ทางสายกลางแปดสายที่แยกส่วนออกจากกัน หากแต่เป็นส่วนประกอบของทางสายเดียวกัน เหมือน 8 เกลียวเชือกที่รวมเป็นเชือกเส้นเดียวกัน อันได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และ สัมมาสมาธิ นอกจากนี้ยังได้เพิ่มเติมการหลักธรรมในส่วนของมคฺคณฺณตา อโลกะ และ อปฺปมาทะ ทานัง และ วิริยะ อีกด้วย

นอกจากนี้ พระครูพิพิธสุตาทร (ม.ป.ป.) ได้เสนอในพระราชปรัชญาด้านศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง การปรับประยุกต์พุทธธรรมสร้างปัญญาแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศไว้ว่า จากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาทำให้สังคมไทยอ่อนแอ ปัญห เศรษฐกิจที่ประเทศไทยประสบอยู่ ส่งผลให้ปัจจุบันได้ตระหนักมากขึ้นว่า การพัฒนาไม่แยกส่วน เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเดียว แต่ควรพัฒนาอย่างเชื่อมโยงทุกส่วนเข้าหากัน เช่น เศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ เป็นการบูรณาการ เมื่อมีการเชื่อมโยงบูรณาการกันอย่างถูกต้องก็เกิดความสุขและความยั่งยืน ในความเป็นบูรณาการจิตใจจะขึ้นสูงมาก จะมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการลดละความเห็นแก่ตัว และเกิดความสุขประดุจบรรลุนิพพาน เป็นสังคมนิพพาน ศาสนาจึงเป็นแกนกลางของบูรณาการ ถ้าวาดศาสนธรรมก็บูรณาการไม่ได้

ความสำคัญของปัญหา

ผู้วิจัยในฐานะเป็นพระสงฆ์ ที่มองเห็นว่าการพัฒนาประเทศเป็นหน้าที่ของคนทุกคนจึงต้องมีการศึกษาอย่างจริงจังถึงความสัมพันธ์ในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติไทยแล้วทดลองปฏิบัติให้เห็นผลเชิงรูปธรรม เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างแท้จริง จึงสนใจที่จะศึกษามีพุทธธรรมใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถดำเนินชีวิตบนแนวทางพุทธธรรมตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างไร ประกอบกับปัญหาเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่นักวิจัยอาศัยอยู่ ที่เป็นผลมา

จากการมีหนี้สินได้แก่ ชุมชนบ้านแม่สารบ้านตองตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ต.เวียงของ อ.เมือง จ.ลำพูน เป็นชุมชนที่มีลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบทมีประชากรรวมทั้งหมด 319 ครัวเรือน มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีจำนวน 52,926 บาท อาชีพส่วนใหญ่ แบ่งเป็น 5 ด้าน คือ 1) ด้านการเกษตรกรรม 30% 2) ด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือน (ทอผ้า) 15% 3) ด้านค้าขายสินค้าทางด้านการเกษตร 5% 4) ด้านการรับจ้าง (ทั่วไป) 20% 5) ด้านอื่น ๆ เช่น รับราชการ พนักงานบริษัท ฯลฯ 30% โดยพื้นที่บ้านแม่สารบ้านตองนี้มีระยะห่างจากตัวเมืองจังหวัดลำพูนเพียง 1 กิโลเมตร (เทศบาลตำบลเวียงของ, 2552: ระบบออนไลน์) มีวัดตั้งอยู่ภายในบริเวณชุมชน แต่ชาวบ้านส่วนมากกลับไม่ได้นำพุทธธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นเหตุให้ชาวบ้านแม่สารบ้านตองส่วนใหญ่มีสภาพไม่ต่างจากชุมชนอื่นๆ ที่ได้รับอิทธิพลจากกระแสบริโภคนิยม ชื่นชมในวัตถุ ทำให้ต้องดิ้นรนแสวงหาทรัพย์สิน จนทำให้ปัจจุบันชาวบ้านจำนวนมากหันเหละนิน เล่นห่วย เล่นการพนัน เกิดเป็นปัญหาอื่น ๆ ตามมาหลายประการ ด้วยปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาว่าจะสามารถแก้ปัญหาดังกล่าว ด้วยการประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันอย่างมีส่วนร่วมได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทและปัญหาของชุมชนที่เกิดจากการใช้ชีวิตตามกระแสวัตถุนิยม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
2. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันระดับครัวเรือน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาของตนเองและบุคคลที่สนใจจะแก้ปัญหามาตรวมกลุ่มเพื่อประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน
2. ชุมชนได้ชุดความรู้อันเกิดมาจากการบูรณาการฐานคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

3. ชุมชนเกิดการเรียนรู้ในการประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีส่วนร่วมและได้แนวทางการแก้ปัญหาผ่านกระบวนการประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มุ่งเน้นศึกษา

1. ศึกษาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. ศึกษาความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับพุทธธรรมในพุทธศาสนา
3. ศึกษาแนวทางการปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วมในการนำองค์ความรู้ทางพุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน

ขอบเขตด้านพื้นที่

บ้านแม่สารบ้านตอง หมู่ 4 ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ขอบเขตด้านประชากร

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้แบ่งกลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องอยู่ 2 ส่วน ได้แก่

1. กลุ่มพระสงฆ์ในระดับสังฆาธิการผู้นำชุมชน ในตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ได้แก่ เจ้าคณะตำบล เลขานุการเจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส และผู้นำชุมชน บ้านแม่สารบ้านตอง ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ส.อบต. และคณะกรรมการหมู่บ้านแม่สารบ้านตอง รวมประมาณ 20 คน โดยบุคคลกลุ่มนี้จะมีส่วนสำคัญในการร่วมวางแผน ร่วมคิด และร่วมสร้างแผนปฏิบัติการชุมชน เนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นการดึงประชากรกลุ่มดังกล่าวเข้ามาเป็นทีมวิจัย จะสามารถเกิดเป็นแรงผลักดันให้แผนการทำงานที่วางไว้ได้ทดลองปฏิบัติจริง และจะมีโอกาสพัฒนาขึ้นเป็นแผนพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมได้ในที่สุด

2. ชาวบ้านแม่สารบ้านตอง ที่ประสบปัญหาอันเป็นผลมาจากภาวะหนี้สิน และต้องการร่วมแก้ปัญหาดังกล่าว ผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยจะเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นครอบครัวนำร่อง จำนวน 25 ครอบครัว

ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้ระยะเวลาในการศึกษาประมาณ 2 ปี 6 เดือน ตั้งแต่เดือน ตุลาคม 2552 ถึงเดือน มีนาคม 2555

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

การประยุกต์ใช้พุทธธรรม หมายถึง การค้นหาและเลือกหลักธรรมทางพุทธศาสนา ที่มีความสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำมาออกแบบกิจกรรมหรือแนวทางการแก้ปัญหาของชาวบ้านแม่สารบ้านตอง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงพระราชทานในวโรกาสมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคม 2540 ที่ทรงชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตัวของประชาชนในทุกระดับให้มีความพอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกัน ซึ่งอยู่บนพื้นฐานความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง และดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา เพื่อให้มีความสมดุลในชีวิต และสามารถพึ่งพาตนเองได้

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วม เสนอแนะปัญหาที่สำคัญของชุมชน ร่วมตัดสินใจเพื่อ ร่วมกันวางแผนทางแก้ไขปัญหา และร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ตลอดจน ทั้งร่วมติดตามตรวจสอบผล และ ร่วมในการดำเนินการแก้ไขปัญหของชุมชน

หนี้สิน หมายถึง หนี้สินที่ชาวบ้านแม่สารบ้านตองได้กู้ยืมจากบุคคลอื่น หรือ กองทุนชุมชน หรือสถาบันการเงินต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้จ่าย รวมถึงการเช่าซื้อ ผ่อนชำระสินค้ากับ บริษัทเอกชน

บริบทชุมชน หมายถึง สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การศึกษา ทรัพยากร ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมบ้านแม่สารบ้านตอง

นักวิจัยชุมชน หมายถึง ชาวบ้านแม่สารบ้านตองที่ได้รับการคัดเลือก หรืออาสาเข้ามา ร่วมสำรวจวิจัยข้อมูลของชุมชนบ้านแม่สารบ้านตอง เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาระหว่างหนี้สินได้ในที่สุด

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

ในการศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับปรัชญาของของเศรษฐกิจพอเพียง ในชีวิตประจำวัน กรณีศึกษามัธยมบ้านแม่สารบ้านดอง ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนนั้น ผู้ศึกษาได้รวบรวมเอกสาร แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางประกอบ การศึกษา ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านแม่สารบ้านดอง
2. แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
3. แนวคิดเรื่องพุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
4. แนวคิดเรื่องการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านแม่สารบ้านดอง

หมู่บ้านแม่สารบ้านดอง ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำกวง ในพื้นที่ประกอบด้วยลำน้ำ 2 สายคือลำน้ำแม่สารและ ลำน้ำเหมือง อาณาเขตของหมู่บ้านทิศเหนือติดหมู่ที่ 3 บ้านเวียงและหมู่ที่ 1 บ้านพระยืน ทิศใต้ติด หมู่ที่ 6 บ้านศรีเมืองยู๋ ทิศตะวันออกติดหมู่ที่ บ้านแม่สารป่าแดด และทิศตะวันตกติดลำน้ำกวง (เทศบาลตำบลเวียงของ, 2552: ระบบออนไลน์)

ประชากรในหมู่บ้านแม่สารบ้านดองเป็นชาวไทยของและไทยพื้นเมือง 419 ครั้วเรือน จำนวนประชากร 1,100 คน จำแนกเป็นเพศชาย 510 คน เพศหญิง 590 คน (เทศบาลตำบลเวียงของ, 2552: ระบบออนไลน์) ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและผีบรรพบุรุษ มีอาชีพรับจ้างทั่วไป ทำสวน พนักงานบริษัท เลี้ยงปศุสัตว์ และทำนาตามภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชนคือ การทอผ้ายกดอก และการทำปูนปั้น

การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของคนของและคนพื้นเมืองในหมู่บ้านแม่สารบ้านดองเริ่ม จากปี พ.ศ. 2348 ซึ่งเป็นยุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บผ้าใส่เมือง” (แสง มาละแซม, 2551: 109-130) กล่าวคือ เป็นช่วงที่เชียงใหม่อพยพมาในแคว้นล้านให้สิ้นสุดลง โดยมีสงครามขับไล่พม่า ออกจากเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2347 หลังจากเมืองเชียงแสนแตก คนของถูกกวาดต้อนมาในล้านนาครั้ง แรกปี พ.ศ. 2348 พระเจ้ากาวิละเห็นจำเป็นที่จะต้องจัดตั้งและฟื้นฟูเมืองลำพูน อันเป็นนโยบายการ

เตรียมกำลังเพื่อสนับสนุนเชียงใหม่เมื่อมีการทำสงคราม นอกจากนี้กำลังคนในเมืองของก็ลดลงไป ในครั้งที่พระเจ้ากาวิละ พาไปตั้งเมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2339 ครั้งหนึ่งแล้วยังสูญเสียไปกับการรบไม่สงบและสงครามหลายครั้ง เมืองลำพูนจึงอยู่ในสภาพ ที่จะรองรับผู้คนที่มาจากเมืองของและเมืองล้านนา หลังจากที่เจ้าเมืองของสวามิภักดิ์ต่อล้านนาโดยดีแล้ว ในถิ่นฐานใหม่ในเขตเมืองลำพูน เพราะว่ามีคุณสมบัติสมบูรณ์ และลักษณะภูมิประเทศคล้ายคลึงกับทำเลเดิมของคนของมากที่สุด

ดังนั้นเมื่อเดือน 7 (ราวเดือนเมษายน) ขึ้น 5 ค่ำ ตรงกับวันเสาร์ พ.ศ. 2348 พระเจ้ากาวิละได้มอบหมายให้เจ้าคำพันและบริวารจากเมืองเชียงใหม่ และเจ้าบุญมาน้องคนสุดท้าย พร้อมด้วยบริวารจากเมืองลำปาง และเจ้าเมืองของ พร้อมบุตร ภรรยา น้องทั้งสี่ ญาติพี่น้อง ขุนนาง พระสงฆ์ระดับสูง และไพร่พลจากเมืองของรวม 19,900 คนเข้ามาแพร่เมืองลำพูนที่ร้างอยู่ จนถึงวันพุธขึ้น 8 ค่ำ พระเจ้ากาวิละ จึงมาตั้งเมืองลำพูนให้ ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำกวัง และบริเวณใกล้เคียงเช่น บ้านแม่สารบ้านดอง บ้านเวียงของ บ้านผู้ และบ้านหลวง

การปกครองในยุคแรก ๆ (พ.ศ. 2348) เจ้าเมืองลำพูนยกย่องเจ้าเมืองของมีบทบาทในการปกครองมากกว่าเจ้าเมืองอื่นๆ ที่อพยพในคราวเดียวกัน จากการสัมภาษณ์พระครูวิสิฐปัญญากร เจ้าอาวาสวัดบ้านดอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เมื่อ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553 ได้ทราบข้อมูลเพิ่มเติมว่า ในอดีตคนของจะมีการปกครองกันเองโดยมีบ้านเวียงของ เป็นศูนย์กลางในการปกครอง เพราะบ้านเวียงของเป็นหมู่บ้านเล็กที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใต้การปกครองของเจ้าเมืองเช่น บ้านผู้ บ้านหลวง และบ้านดอง (บ้านแม่สารบ้านดอง)

ในอดีตคนของในหมู่บ้านดอง (บ้านแม่สารบ้านดอง) จะนับถือคนตึก แต่พอมีคนอพยพเข้ามาจากต่างถิ่น ก็ผิแตกต่างกันไป ซึ่งผิมีหลายประเภทเช่น ผิคนตึก ผิพญาไก่อดำ ผิเหมยฟ้า ผินาครา และมีการนับญาติ ตามผิที่กลุ่มของตนเองนับถือ (สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะสมัยก่อนของยังไม่มีนามสกุลใช้ นามสกุลมีใช้ในสมัยรัชกาลที่ 6 ผู้ที่นับถือผิแต่ละประเภท ก็จะมีพิธีกรรมในการเลี้ยงผิแตกต่างกันไป เช่น ผู้ที่นับถือผิคนตึก จะเลี้ยงผิด้วยไก่ และหมู เพราะคนของเชื่อว่าผิคนตึกเป็นผิธรรมดา ส่วนผู้ที่นับถือผิพญาไก่อดำ (จะอยู่บริเวณบ้านผู้ ในปัจจุบัน) มักจะมีการเลี้ยงผิด้วยควาย เนื่องจากชาวบ้านเชื่อว่าผิพญาไก่อดำเป็นผิกระหรือปอบ และผู้ที่นับถือผิอื่น ๆ ได้แก่ ผิเหมยฟ้า มักจะเลี้ยงผิด้วยข้าว ผู้ที่นับถือผินาครา มักจะเลี้ยงผิด้วยวัวหรือควาย การแยกประเภทของผิที่นับถือจะเรื่อยไปถึงวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนของที่แตกต่างกัน เพราะคนที่นับถือผิต่างกันจะไม่แต่งงานกัน

การปกครองคนของในปัจจุบันนั้น เป็นการปกครองโดยอาศัยอำนาจรัฐเข้ามาทำการปกครอง ทำให้การปกครองแบบเดิมที่ปกครองกันเองโดยกลุ่มเครือญาติที่นับผิเหมือนกัน กลายมาเป็นการปกครองโดยมีกำนันเป็นผู้ปกครอง (ผู้ที่ได้รับเลือกจากชาวบ้าน แต่ไม่ต้องมีการ

รับรองจากหน่วยงานรัฐ) แล้วพัฒนาการมาเป็นการปกครอง โดยมีผู้ใหญ่บ้าน (คัดเลือกโดยคนในหมู่บ้านและได้รับการรับรองจากกระทรวงมหาดไทย) จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2537 ได้มีการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งทำให้อำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน ถูกลดอำนาจลงเหลือเพียงอำนาจหน้าที่การปกครองของชาวบ้าน และให้ความช่วยเหลือชาวบ้านที่ประสบความเดือดร้อนเท่านั้น แต่อำนาจในการบริหาร และพัฒนาหมู่บ้านเป็นอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล (ปัจจุบันเป็นเทศบาลตำบลเวียงของ)

แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง (sufficiency economy)

ในยุค โลกาภิวัตน์ซึ่งถูกรอบงำด้วยระบบทุนนิยมกระแสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ทำให้ในกลางปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยต้องประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจและการเงินอย่างรุนแรงส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอันล้นพ้นหาที่สุกมิได้ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ได้พระราชทานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นของขวัญล้ำค่าที่ประเสริฐสุดแก่รัฐบาลและประชาชนชาวไทย เพื่อเป็นแนวทางในการบริหาร และพัฒนาประเทศให้เกิดความเจริญมั่นคงก้าวหน้าอย่างยั่งยืน และสมดุล เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน และปฏิบัติงานแก่คนไทยทุกคน ไม่ว่า จะอยู่ในอาชีพใด เพื่อให้ได้รับความสุขและความสำเร็จอย่างยั่งยืนและแท้จริง โดยมีพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงใช้ความหมายของคำว่า เศรษฐกิจพอเพียงว่า “ประหยัด ไม่ใช้จ่ายเกินตัว ทำอะไรด้วยความละมุนละม่อม ด้วยเหตุและผล จะเป็นเศรษฐกิจพอเพียงและทุกคนจะมีความสุข และพระองค์ได้ทรงย้ำคำว่า พอเพียง คือ ไม่โลภ ไม่เบียดเบียน และพอเพียงนี้อาจมีมากก็ได้ แต่ต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น และต้องพอประมาณตามอัตภาพ” โดยที่เศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวบุคคล และองค์กรทุกระดับที่นำไปปฏิบัติเป็นภูมิคุ้มกันและนำมาซึ่งความสุขเป็นรากฐานรองรับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของโลก รวมทั้งไม่เคยทำลายเศรษฐกิจหลักของประเทศเหมือนที่บางคนกล่าวอ้าง แม้สหประชาชาติก็ยังยอมรับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้ การนำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้มีเงื่อนไข 3 ประการ คือ เงื่อนไขด้านหลักวิชาการที่จะต้องมีความสมดุลสมผล เงื่อนไขด้านคุณธรรม และเงื่อนไขด้านการดำเนินชีวิต เช่น ความอดทน ความเพียร ความขยัน ส่วนเรื่องความพอประมาณไม่ใช่การใช้จ่ายจนสุดโต่ง แต่เป็น

ทางสายกลาง คือ ความประหยัด พอดี พอเหมาะต่อความจำเป็นตามอัตภาพ การรักษาหน้าหรือลัทธิ เอาอย่างนั้นไม่เป็น

ในขณะนี้ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงมาก ดังนั้นการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงมีความจำเป็นที่จะต้องนำมาใช้อย่างรู้เท่าทันและอย่างฉลาดใช้ เพราะภาวะหลายอย่างของประเทศขณะนี้ มีปัญหาในหลายด้าน โดยเฉพาะในเรื่องเศรษฐกิจ การเมือง สังคม หากประชาชนนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ก็จะอยู่ได้อย่างมีความสุข และวันนี้หลายคนยังมีความเข้าใจผิดเรื่อง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นแนวคิดที่ต่อต้านโลกาภิวัตน์ แต่ในความเป็นจริงแล้ว ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันให้กับครอบครัวไปจนถึงประเทศ เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง โดยยึดหลักสายกลาง ประหยัด อุดม ซึ่งทุกประเทศสามารถนำไปใช้ได้ สรุปได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ใช่หมายถึงตัวบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงความสามารถของชุมชน เมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่ง ๆ ในการผลิตสินค้าและบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้น ๆ ได้ โดยไม่ต้องพึ่งปัจจัยต่าง ๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ ซึ่งจะสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล กล่าวคือ การที่สังคมมีการพึ่งพาตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งปัจจัยภายนอก ก็จะส่งผลถึงความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อนของตัวบุคคลที่อยู่ในสังคมนั้น ๆ มีความเป็นอยู่อย่างเหมาะสม ตามฐานะ ตามอัตภาพและที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด หากกล่าวโดยสรุปคือ หันมายึดทางสายกลางในการดำรงชีวิต ซึ่งถูกหล่อหลอมให้เกิดเป็นชุมชนเมือง รัฐ ประเทศ หรือภูมิภาคในที่สุด และจากการสรุปเนื้อหาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นักวิชาการจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ธนาคารแห่งประเทศไทย ฯลฯ ได้ร่วมกันแปลงนิยามออกมาเป็นสัญลักษณ์ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจ จดจำและนำไปปฏิบัติ โดยมีความหมายว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นเรื่องของทางสายกลาง ที่อยู่ภายใต้เงื่อนไข 2 ข้อ คือ (วัชร, 2554: ระบบออนไลน์)

1. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้ เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ
2. เงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วย ความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต และมี 3 คุณลักษณะที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันไป คือ

2.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี ที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

2.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผล ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

2.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้จะนำ ชีวิต เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ไปสู่การพัฒนาที่ สมดุล มั่นคง และยั่งยืน

หากจะสรุปคำนิยามเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้จำได้ง่ายที่สุด และ สามารถนำไปถ่ายทอดต่อไปได้โดยง่าย ให้ยึดหลักการจำ คือ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ปัจจัยสำคัญที่เป็น แก่นแท้ของ 3 ห่วง คือ 1) ความพอประมาณ ไม่สุดโต่งจนเกินไป 2) การมีเหตุผลที่จะคิดวิเคราะห์ ทุกอย่างก่อนลงมือปฏิบัติ 3) มีภูมิคุ้มกันที่ดีเพื่อไม่ให้กระแสโลกาภิวัตน์เข้ามามีผลกระทบต่อชีวิต ของเรามากเกินไป ส่วน 2 เงื่อนไข คือ 1) ดอกย้าความมีเหตุผล ใช้ความรู้อย่างรอบคอบและ ระมัดระวัง 2) คุณธรรม หากมีสิ่งเหล่านี้ไม่มีคำว่าไปไม่รอด ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญมากในการ ดำเนินชีวิต เบื้องต้นคงต้องใช้วิธีค่อยเป็นค่อยไป

แม้ว่าคนส่วนใหญ่จะได้ยิน ได้ฟัง ได้เห็น ตลอดจนการทำความเข้าใจ คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นระยะหนึ่งแล้วจากหน่วยงานเกือบทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่มี ข้อมูลที่หลากหลาย แตกต่างกัน แต่ทว่ายังมีความเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในระดับหนึ่ง ที่ อาจบิดเบือนจากข้อเท็จจริงไปบ้าง โดยยังคงคิดและมองว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของความ ประหยัดมัธยัสถ์ในการใช้ชีวิตประจำวันหรือมองว่า เป็นการนำมาประยุกต์ใช้ในภาคเกษตรกรรม เท่านั้น ซึ่งอันที่จริงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในทุกภาคส่วน และนำมา ประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อให้ง่ายในการทำความเข้าใจ ในขณะที่ต่างชาติดังกล่าวก็คิดว่า พอเพียง แปลว่า ไม่ก้าวหน้าซึ่งไม่เป็นความจริงอย่างที่สุดโลกาภิวัตน์ มีทั้งด้านดี และด้านลบ สิ่ง ที่ ดีก็นำมาประยุกต์ใช้ให้ประเทศก้าวหน้า แต่ความก้าวหน้าต้องสมดุลกับประเทศด้วย ที่สำคัญการ นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ให้ได้ผล ต้องพยายามลดค่านิยมด้านวัตถุนิยมที่เน้นความ พึ่งเพื่อ พุ่มเพื่อ พร้อมปลุกจิตสำนึกให้กับประชาชนในเรื่องของการเอื้อเฟื้อ แบ่งปันเสริมเข้าไป ด้วยมุ่งหวังให้สังคมไทยรู้จักคำว่า พอเพียงมากขึ้น ไม่หลงตามไปกับกระแสบริโภคนิยม ปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงเปรียบเสมือนเข็มทิศ เพื่อนำไปสู่หนทางการตัดสินใจที่ถูกต้อง และยั่งยืน

สำหรับการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารเศรษฐกิจ ได้แยก ออกเป็น 4 ส่วน คือ การพัฒนาคนของประเทศไทย คิดแบบเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงใน ภาควิชาปฏิบัติ และเศรษฐกิจพอเพียงกับหนทางข้างหน้า ในเนื้อหาสำคัญส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจ

พอเพียงในภาคปฏิบัติ ได้ระบุไว้ว่า นักเศรษฐศาสตร์แสดงให้เห็นเช่นกันว่า หลักการของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารเศรษฐกิจ การออกแบบนโยบายและการวางแผนการพัฒนาประเทศได้ ในช่วงการฟื้นตัวจากวิกฤติเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง ในเรื่องการสร้างภูมิคุ้มกันจากผลกระทบ ทำให้เกิดมาตรการและเครื่องมือในการจัดการกับความเสี่ยง และความผันผวนในระบบเศรษฐกิจมหภาคขึ้นหลายอย่าง การจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ก็ยึดแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางหลักที่ให้เป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนา และมีแนวคิดที่จะทบทวนวิธีการใช้ทรัพยากรและงบประมาณทั้งหมดของประเทศ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาที่มีความสมดุล ความยั่งยืน และการเติบโตที่เสมอภาคยิ่งขึ้น ผลสำเร็จระยะยาวของการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงที่ว่า แนวคิดนี้จะสามารถซึมลึกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมประเทศได้มากน้อยเพียงใด ขณะที่ส่วนท้ายสุด คือ เศรษฐกิจพอเพียงกับหนทางข้างหน้า ได้มีข้อเสนอแนะ 6 ประการในการขับเคลื่อนการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ

1. เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับการจัดการความยากจนและการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจของคนจน
2. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจของชุมชน และการพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อเป็นฐานรากของการพัฒนาประเทศ
3. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัท ด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการทำธุรกิจที่เน้นผลกำไรระยะยาวในบริบทที่มีการแข่งขัน
4. หลักการเศรษฐกิจพอเพียงจะมีความสำคัญยิ่งต่อการปรับปรุงมาตรฐานของหลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานภาครัฐ
5. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของชาติเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ที่เข้ามากระทบ โดยฉับพลัน และเพื่อปรับปรุงนโยบายต่าง ๆ ให้เหมาะสม
6. ในการปลูกฝังจิตสำนึกพอเพียง จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนค่านิยมและความคิดของคนเพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาคน

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อาจจะไม่เห็นภาพชัดเจนในห้วงเวลาอันใกล้นี้ เพราะจะต้องเริ่มตั้งแต่การสร้างและปรับเปลี่ยนทัศนคติของคนให้เกิดความพอเพียง ให้เกิดการสานต่ออย่างสม่ำเสมอ และแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความลึกซึ้งมากกว่าแนวทางการพัฒนาทั่วไป เนื่องจากการเชื่อมโยงเรื่องการพัฒนาที่เน้นเรื่องคนเป็นเป้าหมาย (วัชร, 2554: ระบบออนไลน์)

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาทางการพัฒนาของประเทศ โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549 ได้ยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริเป็นปรัชญาทางการพัฒนาของประเทศ โดยมีแนวทางดังนี้

1. ทางสายกลาง ไม่พัฒนาไปในทางทิศใดทิศหนึ่งจนเกินไป เช่น ปิดหรือเปิดเสรีเต็มที่
2. ความสมดุลและความยั่งยืน เน้นการพัฒนาในลักษณะองค์รวม
3. ความพอประมาณอย่างมีเหตุผล มีความพอดีทั้งในการผลิตและการบริโภค
4. ภูมิคุ้มกันและรู้เท่าทันโลก รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

5. การเสริมสร้างคุณภาพคน เน้นให้มีความซื่อสัตย์สุจริต มีตรีน้อมถ่อม อ่อนน้อม มีความเพียร มีวินัย มีสติ ไม่ประมาท พัฒนาปัญญาและความรู้อย่างต่อเนื่อง

ซึ่ง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ สอดคล้องกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธของ (Schumacher) นักเศรษฐศาสตร์ชาวเยอรมัน ได้กล่าวว่า “สัมมาอาชีวะ” ซึ่งเป็นธรรมข้อหนึ่งในมรรคแปดของพระพุทธเจ้าเป็นเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ นักเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ส่งเสริมให้มนุษย์มีมาตรฐานการครองชีพที่สูง โดยวัดจากจำนวนการบริโภค และถือว่า ผู้ที่บริโภคมากจะ “อยู่ดีกินดี” กว่าผู้บริโภคน้อย แต่นักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธมีความเห็นว่า การบริโภคเป็นเพียงมรรคที่จะนำมาซึ่งความอยู่ดีกินดี ดังนั้นจุดมุ่งหมายน่าจะอยู่ที่การทำให้การกินดีอยู่ดีมากที่สุด โดยการบริโภคให้น้อยที่สุด หัวใจของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ คือ ความเรียบง่าย อหิสาธรรมและทางสายกลาง

และ “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” ของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ว่า เศรษฐศาสตร์แนวพุทธนี้มีลักษณะเป็นสายกลาง อาจจะเรียกว่า เศรษฐศาสตร์สายกลางหรือเศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทาที่ว่า เป็นสายกลางเป็นมัชฌิมา คือ มีความพอดี พอประมาณ ได้ดุลยภาพ ความพอดี คือ จุดที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน หมายความว่า เป็นการได้รับความพึงพอใจด้วยการตอบสนองความต้องการของคุณภาพชีวิต ตัวกำหนดเศรษฐศาสตร์แนวพุทธคือ มัตตัญญูตา ความรู้จักพอประมาณ รู้จักพอประมาณ รู้จักพอดีในการบริโภค หมายถึง ความพอดีให้คุณภาพของชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจ

ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริอยู่เหนือกว่าเศรษฐกิจแบบทุนนิยมของตะวันตก ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องวัตถุที่เป็นรูปธรรม เช่น เงิน ทรัพย์สิน กำไร ไม่เกี่ยวกับเรื่องจิตใจซึ่งเป็นนามธรรม แต่เศรษฐกิจพอเพียงมีขอบเขตกว้างขวางกว่าเศรษฐกิจนายทุนหรือเศรษฐกิจธุรกิจเพราะครอบคลุมถึง 4 ด้าน คือ

1. มิติด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกินให้มีความเข้มแข็งเพียร ประกอบสัมมาอาชีพเพื่อให้พึ่งตนเองได้ให้พ้นจากความยากจน การปฏิบัติตามทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริเป็นตัวอย่างของการปฏิบัติตามเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้ช่วยให้เกษตรกรจำนวนมากมีรายได้เพิ่มสูงขึ้น และมีชีวิตที่เป็นสุขตามสมควรแก่สภาพพ้นจากการเป็นหนี้และความยากจนสามารถพึ่งตนเองได้ มีครอบครัวที่อบอุ่นและเป็นสุข

2. มิติด้านจิตใจ เศรษฐกิจพอเพียงเน้นที่จิตใจที่รู้จักพอ คือ พอดี พอประมาณ และพอใจในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ ไม่โลภ เศรษฐกิจพอเพียงจะต้องเริ่มที่ตัวเองโดยสร้างรากฐานทางจิตใจที่มั่นคง โดยเริ่มจากใจที่รู้จักพอเป็นการปฏิบัติตามทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา

3. มิติด้านสังคม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดสังคมที่มีความสุขสงบ ประชาชนมีความเมตตาเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ มุ่งให้เกิดความสามัคคีร่วมมือเพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากการเบียดเบียนกัน การเอารัดเอาเปรียบกัน การมุ่งร้ายทำลายกัน

4. มิติด้านวัฒนธรรม วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิต (way of life) ของประชาชน เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่ประหยัด อดออม มีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งทำให้เกิดการเป็นหนี้เป็นสินเกิดการทุจริตคอร์รัปชัน เป็นปัญหาสังคมที่ร้ายแรงที่สุดปัญหาหนึ่งที่บ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ

โดยได้แปลพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คำว่า ความพอเพียง หมายถึง “ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวดี พอสมควรต่อผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี” ส่วนการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ประโยชน์ให้ประสบความสำเร็จได้ สิ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ การมีสติพิจารณาตัวเองรู้จักใช้ทรัพยากรให้เพียงพอและเหมาะสมอย่าให้มากเกินไปหรือน้อยเกินไป ซึ่งทุกจังหวัดต้องสำรวจจำนวนข้าราชการพร้อมศักยภาพข้าราชการ และวางแผนการทำงานให้เกิดการพัฒนา ในแต่ละจังหวัดไม่จำเป็นต้องดำเนินงานในลักษณะที่เหมือนกันก็ได้ รู้จักใช้เหตุและผล พร้อมกับสติปัญญา ด้วยความระมัดระวังและรอบคอบรู้จักปรับปรุงพัฒนาตัวเองให้รอบรู้อยู่เสมอ

และที่สำคัญ คือ ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต เพราะหากข้าราชการไม่ซื่อสัตย์สุจริตแล้วจะเกิดความเดือดร้อนต่อประชาชนและประเทศชาติ (วัชร, 2554: ระบบออนไลน์)

หากศึกษาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ดังจะเห็นว่ามีองค์ประกอบที่สำคัญคือ หลักการและหลักธรรม ที่สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน อาทิ

1. เป็นปรัชญาแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ
2. เป็นปรัชญาในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง
3. จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวทันโลกยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้อย่างดี
4. ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน
5. จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน
6. จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้ มีความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ

หากนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้เป็นหลักการพื้นฐานของนโยบายการพัฒนาชาติ ซึ่งหมายถึงว่า ต้องให้ความสำคัญกับการเติบโตอย่างมั่นคงและความมีวินัยของนโยบายเศรษฐกิจมหภาค รวมถึงการแบ่งปันผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้มีความเป็นธรรม ซึ่งการเติบโตอย่างมีคุณภาพ หมายถึง การให้ความห่วงใยอย่างยิ่งยวดต่อหลักธรรมมาภิบาลและการบริหารความเสี่ยง แต่ความห่วงใยในเรื่องดังกล่าวจะไม่ส่งผลต่อกลไกตลาดหรือแม้แต่มีอิทธิพลต่อการเปิดของเศรษฐกิจไทยในความเป็นจริงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นต้นแบบของไทยสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน

เศรษฐกิจพอเพียงเปรียบเสมือนคังรากแก้วในสังคม หากส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนได้ยึดเป็นแนวทางการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่ดีกินดี อันจะส่งผลดีต่อสังคม บ้านเมืองในระดับมหภาค ต่อไป ซึ่งองค์ประกอบสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงมีด้วยกัน 7 ข้อ คือ พึ่งพาตนเอง พอประมาณ เติบโตอย่างยั่งยืน มีภูมิคุ้มกัน มีเหตุผล เป็นคนดี และรู้จักสามัคคี โดยหลักสำคัญ

ทั้ง 7 ข้อนี้ คนทุกกลุ่มทุกอาชีพสามารถน้อมนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

สรุป จากการศึกษาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยสรุปปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ คือ การยึดหลักทางสายกลางและความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนการใช้ความรู้ด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง และมีคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจและการกระทำ (วัชรระ, 2554: ระบบออนไลน์)

แนวคิดเรื่องพุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

มณูญ มุกข์ประดิษฐ์ (2551: 8 – 17) เรียบเรียงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ว่ามีสาระสำคัญและบริบทของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เกี่ยวกับพุทธธรรม คือ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง, เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมเรื่อง มัตตัญญูตา, เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมเรื่อง “อโลภะและอัปมาทะ” ความ ไม่โลภและความไม่ประมาท, เศรษฐกิจพอเพียง กับทานและการให้และเศรษฐกิจพอเพียงกับวิริยะ หรือ ความขยันหมั่นเพียร

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับมัชฌิมาปฏิปทาหรือ ทางสายกลาง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ชี้ชัดว่าให้ดำเนินชีวิตไปในทางสายกลาง ซึ่งก็คือมัชฌิมาปฏิปทาในหลักพุทธธรรมนั่นเอง มัชฌิมาปฏิปทา คือ หนทางสายกลางอันประเสริฐของทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ มัชฌิมาปฏิปทา เป็นทั้งมรรคและพุทธจริยธรรมสำหรับการครองชีวิตของพุทธศาสนิกชน หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นประมวลคำสอนภาคปฏิบัติ คือ ระบบ “จริยธรรม” ทั้งหมดของพระพุทธศาสนา เป็น “เป็นทางสายกลางที่มีองค์ประกอบ 8 อย่าง” มิใช่ทางแปดสายทางที่แยกส่วนออกจากกัน หากแต่เป็นส่วนประกอบของทางสายเดียวกัน เหมือน 8 เกลียวเชือกที่รวมเป็นเชือกเส้นเดียว ดังนี้

- | | |
|------------------|-----------------|
| 1. สัมมาทิฐิ | ความเห็นชอบ |
| 2. สัมมาสังกัปปะ | ความดำริชอบ |
| 3. สัมมาวาจา | การเจรจาชอบ |
| 4. สัมมากัมมันตะ | การกระทำชอบ |
| 5. สัมมาอาชีวะ | การเลี้ยงชีพชอบ |

- | | |
|----------------|--------------------|
| 6. สัมมาวายามะ | ความพยายามชอบ |
| 7. สัมมาสติ | ความระลึกชอบ |
| 8. สัมมาสมาธิ | ความตั้งจิตมั่นชอบ |

องค์ธรรมทั้งแปดประการนี้ สรุปรวมลงได้เป็น 3 หัวข้อ คือ สิล สมาธิ และปัญญา เป็นหนทางที่ประเสริฐสุดของชีวิตทั้งมวลอย่างแท้จริง ดังที่สาธุชนทั้งหลายทราบกันมาบ้างแล้ว

ทางสายกลางที่เป็นสายเดียว แต่มองค์ประกอบ 8 อย่างนั้น เป็นรากฐานสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงโดยแท้ ไม่ว่าจะพิจารณาในแง่ใด “ความพออยู่-พอกิน” “พอเพียง” และ “พอดี” เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตที่มีความหมายลึกซึ้ง เป็นพระปัญญาอันเกิดจากพระอัจฉริยภาพที่ได้พระราชทานไว้ เพื่อแก้ไขบรรเทาวิกฤติและการดำรงชีวิตที่ยั่งยืนมั่นคงที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธองค์ในข้อที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือ “ทางสายกลาง” นั้นเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 223 – 230)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เคยมีพระราชดำรัสในเรื่องนี้ว่า “สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงมัชฌิมาปฏิปทามองค์แปดไว้ว่า เป็นทางอันร่มเย็น ที่นำผู้ปฏิบัติให้บรรลุปัญญาอย่างยิ่ง สามารถยังทราบความจริงอันประเสริฐ คือ อริยสัจ ได้ การปฏิบัติเป็นกลางนี้ อาจน้อมนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างดีที่สุดใน การปฏิบัติทั้งปวง ทั้งงานที่เป็นภาระทางโลก ทั้งงานที่เป็นการค้นหาความจริงทางธรรม ถ้าบุคคลระมัดระวัง ตั้งใจปฏิบัติให้เป็นกลาง โดยใช้กำลังกาย และกำลังความเพียรให้พอเหมาะกับงานและกระทำโดยถูกต้องเที่ยงตรงพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ ไม่ให้เจือปนด้วยอคติทั้ง 3 ประการแล้ว บุคคลนั้นก็จะได้รับแต่ผลสำเร็จอันเลิศ ซึ่งประกอบด้วย ...ความสงบ...ความสะอาด...และความสว่าง” (มณูญ มุกประดิษฐ์, 2551: 9)

จากที่กล่าวมาข้างคั้นนั้น จะเห็นได้ว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อวิเคราะห์ และเทียบกับหลักธรรมมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลางแล้วทั้ง 2 เรื่อง มีความประสานสอดคล้องแนบแน่นเป็นสิ่งเดียวกันคือ เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา และหลักแห่งการดำรงอยู่ของชีวิต ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็น “พรหมจรรย์” แห่งพระพุทธศาสนาที่ชาวไทยทั้งประเทศถูกบ่มเพาะมานานพร้อมกับการเป็นชาติไทยนั่นเอง

นอกจากหลักธรรมสำคัญอันเป็นรากฐานของการดำรงชีวิตของทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ คือ ทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทาแล้ว ข้อความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มเติม ดังนี้

สัปปริสธรรม 7

สัปปริสธรรม หรือ ธรรมของสัตบุรุษหรือ ธรรมของคนดี สัปปริสธรรม 7 ประการ พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ใน (มหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2543: 236) ว่า “... คุณกริกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม 7 ประการ เป็นผู้ควรแก่ การค้ำับ ฯลฯ เป็นนาคบุญ ไม่มีนาคบุญอื่นยิ่งกว่า ธรรม 7 ประการ เป็นไหน ? คุณกริกษุทั้งหลายภิกษุในธรรมระเบียบวินัยนี้เป็นชั้นมัณฺญู รู้จักธรรม 1. อตฺถัญญู รู้จักอรรถ 1. อตฺถัญญู รู้จักตน 1. มัตตัญญู รู้จักประมาณ 1. กาลัญญู รู้จักกาล 1. ปริสฺสัญญู รู้จักบริษัท 1. ปุคฺคปโรปริญญู รู้จักบุคคล 1...”

เพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น ผู้ศึกษาจึงอ้างอิงจากการตีความและอธิบาย ความหมายของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ดังนี้ คือ

1. ชัมมัญญูตา คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์ แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล
2. อตฺถัญญูตา คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้น สืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก
3. อตฺถัญญูตา ความรู้จักตน คือ รู้ว่าเรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัดและคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ ทำไร อย่างไร แล้วประพฤดิให้เหมาะสม และ รู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป
4. มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี
5. กาลัญญูตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการ ประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน
6. ปริสฺสัญญูตา ความรู้จักบริษัท คือรู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้ரியที่จะ ประพฤติต่อ ชุมชนนั้นๆ
7. ปุคฺคลัญญูตา หรือปุคฺคปโรปริญญูตา ความรู้จักบุคคล คือ รู้ความแตกต่าง แห่งบุคคล โดยอรรถาัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น

เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมเรื่อง “มัตตัญญตา”

ในโอวาทปาติโมกข์ที่ชาวพุทธทั้งหลายถือว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนานั้น ได้ระบุไว้ว่า “มตตัญญตา จ ภตตสมิ” คือ ความพอประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี ความพอประมาณ คือ ความพอดี

“มัตตัญญตา” เป็นคำที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในพระบาลี หากกล่าวถึงเรื่องการบริโภคแล้ว “มตตัญญตา” เข้ามาทันที เช่นเดียวกับคำว่า “พออยู่” “พอกิน” และ “พอเพียง” ซึ่งเป็นคำสำคัญของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ปัญหาที่ว่าแค่ไหนและอย่างไรคือ ความพอดีนั้น มีอธิบายว่า ขึ้นอยู่กับความเป็นเหตุเป็นผลและสถานภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งปัจเจกชนควรใช้ปัญญาพิจารณาว่า “ดุลยภาพ” อยู่ตรงไหน แล้วถ้าจะให้ดียิ่งขึ้น ก็ควรใช้ปัญญาว่า การบริโภคปัจจัย 4 นั้น จะต้องเป็นไปเพื่อดำรงชีวิตและดำรงธรรมชาติ โดยไม่เบียดเบียนกัน หรือบริโภคเพราะคุณค่าเทียม ซึ่งมีใช้คุณค่าแท้ เช่น ความพึงพอใจ ห่อเหิม เป็นต้น ซึ่งเป็นไปโดยมิใช่ความจำเป็นแท้จริง

หลักความพอดีและพอประมาณดังกล่าวข้างต้น มิได้หมายถึง การทำให้ตนเองลำบาก โดยประหยัดจนเกินสมควรกลายเป็นความตระหนี่ถี่เหนียว หากแต่อยู่ในความพอดีและมีเหตุผล การบริโภคอย่างมีเหตุมีผล นอกจากจะเป็นผลดีต่อชีวิตตนเองแล้ว ยังเป็นการลดการเบียดเบียนสังคม สันเป็ลื่องทรัพยากรน้อย เป็นคุณและเอื้อประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมอีกด้วย (มณูญ มุกประคิษฐ์, 2551: 9 – 10)

เศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมเรื่อง “อโลภะและอัปมัททะ” ความไม่โลภและความไม่ประมาท

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น เป็นที่ทราบกันดีว่า มุ่งหมายที่จะให้ประชาชนในชาติมีความพอเพียงในการดำรงชีวิต ความพอเพียง หมายถึง ความพอดีและความมีเหตุผล อีกทั้งยังต้องอยู่บนพื้นฐานของความ “ไม่โลภ” เป็นอย่างมาก เศรษฐกิจพอเพียงคือการดำเนินชีวิตอย่างมีดุลยภาพ และเป็นทางสายกลางนั้น นอกจากจะหลีกเลี่ยงความเป็นวัตถุนิยมสุดโต่งแล้ว ยังสอนให้ทุกคนมีภูมิคุ้มกันกระแสความโลภ ความมักได้และต้องตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาทด้วย

ทรงมีพระราชดำรัส ในเรื่องความไม่โลภ ว่า

“...ทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็คือเป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ...”

และอีกครั้งหนึ่งทรงมีพระราชดำรัส ว่า

“...ทำโครงการอะไรก็ต้องนึกถึงขนาดที่เหมาะสมกับที่เรียกว่าอัตภาพ หรือกับสิ่งแวดล้อม ฉะนั้นการที่จะทำโครงการอะไร ก็จะต้องทำด้วยความรอบคอบ และอย่า “ตาโต” เกินไป...”

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นมิได้จำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะเกษตรกร หรือชาวไร่ชาวนาเพียงเท่านั้น หากแต่เป็นปรัชญาของการดำรงชีพของคนทุกระดับชั้น ทั้งที่อยู่ในเมืองหลวง เมืองใหญ่ และในชนบท อีกทั้งยังใช้ได้กับทุกอาชีพ ไม่ว่าเล็ก ใหญ่ หรือกิจการข้ามชาติ ดังนั้น กิจการใดก็ตามที่ทุกคนปฏิบัติอยู่ในการดำรงชีวิตจะต้องยืนอยู่ในหลักแห่งความพอดี ไม่โลภและเล็งผลเลิศ คือ ไม่ตาโตจนเกินไป ไม่ทุ่มเทลงทุนจนเกินสภาพของตน การกู้ยืมมาลงทุนก็ต้องกระทำด้วยความเหมาะสม ไม่ใช่กู้มาลงทุนจนเกินตัว เพราะหวังผลกำไรแต่ประการเดียวดังตัวอย่างมีให้เห็น ในคราวที่เกิดเศรษฐกิจฟองสบู่ซึ่งสร้างความเสียหายกับประเทศชาติอย่างประมาณมิได้

สำหรับองค์ธรรมที่เกี่ยวกับ “การไม่โลภ” นี้ มีอยู่ในกุศลมูล 3 หรือรากเหง้าของกุศลและการทำความดี คือ

1. อโลภะ คือ ความไม่โลภ เพื่อแผ่ เจริญงาน
2. อโทสะ คือ ความไม่ประทุษร้าย มีเมตตา
3. อโมหะ คือ ความไม่หลง มัวเมา

นอกจากความไม่โลภแล้ว อัปมาทะ คือ ความไม่ประมาทเลินเล่อก็เป็นเรื่องสำคัญที่ได้พระราชทานไว้สำหรับประชาชนทุกคนนั้น ก็คือ การรู้เท่าทันสถานการณ์แวดล้อม มีสติ และสามารถคาดหมายภัยที่อาจบังเกิดมีขึ้นกับตนเอง ความรู้เท่าทันและการไม่หลงกระแสนี้ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ซึ่งน้อมนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปเป็นปรัชญานำ ก็ได้ระบุว่า

“... ในการพัฒนาประเทศจะยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางให้การพัฒนายึดทางสายกลาง อยู่บนพื้นฐานของความสมดุลพอดี และความพอประมาณอย่างมีเหตุผล นำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง สามารถพึ่งตนเอง มีภูมิคุ้มกัน และรู้ทันโลก”

ในหลักของพระพุทธศาสนา กล่าวถึง “อปปมาทะ” ว่าเป็นความไม่ประมาท หรือ ความมีสติ หรือความเพียรที่มีสติ การดำเนินชีวิตโดยมีสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติและการกระทำทุกอย่าง การระมัดระวังตัว ไม่ยอมถดถอยไปในความเสื่อม ดังพุทธทวณะว่า

“ธรรมเอกมียูปการะมาก เพื่อการเกิดขึ้นแห่งอารยธรรมาภิก มรรคที่ยังไม่เกิด ก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เจริญบริบูรณ์ เหมือนอย่าง “ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทนี้เลย”

ซึ่งองค์ธรรม “อปปมาทะ” หรือความไม่ประมาทนี้ ก็คือ หลักสำคัญข้อหนึ่งใน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นั่นเอง (มบุญ มุกประคิษฐ์, 2551: 11 – 13)

เศรษฐกิจพอเพียง กับ ทานและการให้ (ทาน)

ทานและการให้ เป็นคุณธรรมและข้อวัตรปฏิบัติที่พึงประสงค์ในปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่ง เนื่องจากทานและการให้ ตลอดจนการมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกันนั้น เป็นคุณธรรมที่เคียงคู่ขนานกันไปกับการไม่โลภ ไม่เบียดเบียน และการไม่แข่งขันชิงดีชิงเด่นกันอย่างเอาเป็นเอาตาย หลักของทานและการให้นั้นเป็นหลัก การดำรงชีวิตที่ทรงแนะนำสั่งสอนให้ปฏิบัติ และทรงแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างอยู่เสมอ ในเรื่องของการ ให้ทานนั้น ทรงปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ทั้งอามิสทานและธรรมทาน คือ ให้ทั้งสิ่งของและการสั่งสอน ให้ความรู้ อีกทั้งยังทรงบำเพ็ญทาน ทั้งในเรื่องของปาฏิบุคลิกทาน คือ การให้จำเพาะกลุ่มบุคคล และสังฆทาน คือ การให้แก่ส่วนรวม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงใช้หลัก “สังฆทาน” คือ การให้ที่ บริสุทธิ์ โดยไม่เลือกสถานที่และบุคคลมาตลอดพระชนชีพ ดังเป็นที่ประจักษ์กันโดยทั่วไปแล้ว

สำหรับหลักของทานและการให้นี้ มีอยู่ในองค์ธรรมข้อ ที่ว่าด้วยบุญกิริยาวัตถุ วัตถุในหมวด 3 คือ

- | | |
|------------------|-------------------------------|
| 1. ทานมัย | การทำบุญด้วยการให้ |
| 2. ศีลมัย | ทำบุญด้วยการรักษาศีล |
| 3. ภาวนามัย | ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา |
| และในหมวด 10 คือ | |
| 1. ทานมัย | การทำบุญด้วยการให้ |
| 2. ศีลมัย | การทำบุญด้วยการรักษาศีล |
| 3. ภาวนามัย | การทำบุญด้วยการเจริญภาวนา |
| 4. อปจายนามัย | การทำบุญด้วยการประพาศิอันน้อม |
| 5. เวชยาวัจจมัย | การทำบุญด้วยชวนชวนรับใช้ |

- | | |
|-------------------|---|
| 6. ปิตติทานมัย | การทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนความดีให้ผู้อื่น |
| 7. ปิตตานโมทนามัย | การทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น |
| 8. รัชมัสเสวนามัย | การทำบุญด้วยการฟังธรรม |
| 9. รัชมเทศนามัย | การทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรม |
| 10. ทิฏฐุชุกัมม | การทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง |

สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น นอกจากพระองค์จะทรงแนะนำสั่งสอนให้ประชาชนชาวไทย “ให้” กันแล้ว ยังทรงปฏิบัติพระองค์ในเรื่องการให้ตลอดมาอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะในข้อหนึ่งที่ว่าด้วย ทาน ในทศพิธราชธรรม ซึ่งทำให้พสกนิกรได้เบื่องพระยุคลบาทอยู่ร่วมเย็นเป็นสุขมาจนตราบนานเท่านานนี้

เศรษฐกิจพอเพียง กับ วิริยะ หรือ ความขยันหมั่นเพียร

ความขยันหมั่นเพียร เป็นคุณสมบัติพื้นฐานสำคัญอย่างยิ่งในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถใช้ได้กับประชาชนทั้งชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรผู้ทำเกษตร “ทฤษฎีใหม่” ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากต้องมีความมานะ บากบั่น หมั่นเพียร เป็นประการแรก ในการเพาะปลูกพืชหลายอย่างหมุนเวียนกันไป เพื่อให้พึ่งตนเองได้และมีพอกิน ความขยันหมั่นเพียรนี้ เป็นกุญแจสำคัญในการที่จะนำชีวิตให้อยู่รอดและนำไปสู่อนาคตที่ดีขึ้นได้และไม่เพียงแต่เกษตรกรที่ทำงานเกษตรกรรมเท่านั้น หากแต่ “ความเพียร” นี้ คือ สิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงแนะนำให้พสกนิกรไทยทั้งมวลน้อมนำไปปฏิบัติ ดังเช่น ในพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก เป็นต้น ในพุทธธรรมได้กล่าวถึง “ความเพียร” ไว้หลายประการด้วยกัน แต่ที่รวมถึงหลักในการดำรงชีวิตที่จำเป็นอื่น ๆ ด้วยก็มี เช่น ในหลักคำสอน เรื่อง ทิฏฐุชุกัมมิกัตถสังวัตตนิคกรรม 4 คือ

- | | |
|-----------------|-------------------------------------|
| 1. อุฏฐานสัมปทา | การถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร |
| 2. อารักขสัมปทา | การถึงพร้อมด้วยการเก็บรักษาทรัพย์ |
| 3. กัลยาณมิตตตา | การรู้จักสมาคมคบหากับคนดี |
| 4. สมชีวิตา | การรู้จักจับจ่ายใช้สอยเพียงพอประมาณ |

นอกจากนี้ยังมีในองค์ธรรมว่าด้วย ปธาน คือ ความเพียรชอบ ที่เป็นสัมมวายามะ มี 4 อย่างคือ

- | | |
|--------------|--|
| 1. สังวรปธาน | เพียรระวังบาปอกุศลที่ยังไม่เกิดมิให้เกิด |
|--------------|--|

2. ปหานปธาน เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว
3. กาวนาปธาน เพียรเจริญทำกุศลให้เกิดขึ้น
4. อนุรักษนาปธาน เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม เป็นต้น

นอกจากนี้พุทธธรรม ยังได้กล่าวไว้ในส่วนหมวดธรรมที่เรียกว่า พละ 5 หมายความว่า พลังที่จะทำให้เกิดความมั่นคงปราศจากความเกียจคร้าน และความไม่ประมาทในการทำกิจการงาน มีดังนี้

1. สัทธา ความเชื่อ
2. วิริยา ความเพียร
3. สติ ความระลึกได้
4. สมาธิ ความตั้งจิตมั่น
5. ปัญญา ความรู้ทั่วชัด

เรื่องของความเพียรนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นอกจากจะทรงสั่งสอน แนะนำให้ผู้อื่นประกอบ “ความเพียร” แล้ว ยังทรงนำความเพียรมาใช้ในการทรงงานอย่างต่อเนื่อง และไม่เคยทอดทิ้ง ความเพียรในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น เป็นความเพียรพยายามที่มีความเข้มแข็งที่จะกระทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมเพื่อนำความผาสุกมาให้แก่ราษฎรชาวไทย ดังที่ประจักษ์กันมาแล้วตลอดระยะเวลาที่ครองสิริราชสมบัติมาตั้งแต่ครั้งเสวยราชย์

สรุปได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มิใช่ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ หรือเป็นเพียง “เทคนิคการจัดการนาไร่” ทางเกษตรกรรมตามแนวทางของ “ทฤษฎีใหม่” เท่านั้น หากแต่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงชีวิตอันประเสริฐของคนทุกระดับชั้น นั่นคือ การเดินทางสายกลาง มีชีวิตอยู่อย่างพอเพียง ไม่โลภ ไม่ประมาท โดยมีภูมิคุ้มกันมิให้ชีวิตต้องตกอยู่ภายใต้ความเสี่ยงจากภัยพิบัติทั้งปวง ด้วยการยึดมั่นในความพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ซึ่งนั่นก็คือ การปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมนั่นเอง (มบุญ มุกประคิษฐ์, 2551: 13 – 17)

แนวคิดเรื่องการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ความหมายการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ศุภางค์ จันทวานิช (2531: 67) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกันคือการปฏิบัติการ (action) ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการ และคำว่า การมีส่วนร่วม (participation) อันเป็นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย โดยมีความหมายถึง วิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัยหรือชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมวิจัย นับตั้งแต่การระบุปัญหาของการดำเนินการ การช่วยให้ข้อมูลและการช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหาก็หรือส่งเสริมกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ข้อมูลจากการทำวิจัยทุกขั้นตอนชาวบ้านเป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาของชุมชนและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา กระบวนการวิจัยจึงดำเนินไปในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นขั้น ๆ ส่วนกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลเป็นไปในเชิงการวิพากษ์ (dialectic) ซึ่งชาวบ้านจะค่อย ๆ เรียนรู้ด้วยตัวเอง และด้วยวิธีการวิจัยเช่นนี้ ข้อมูลที่ได้จึงมีความชัดเจน สะท้อนความคิดอ่านตลอดจนนิสัยใจคอของชาวบ้าน สะท้อนความต้องการและแบบแผนในการดำเนินชีวิตของเขา การวิจัยแบบนี้จึงเป็นวิธีการที่สนับสนุนให้ชาวบ้านหรือตัวแทนในชุมชนเป็นคนสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองและชุมชน โดยการศึกษาเรียนรู้หาข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัญหา รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ โดยการร่วมกันวางแผน และกำหนดการดำเนินงานตามแผนหรือโครงการ พร้อมทั้งการปฏิบัติตามแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาได้ถูกต้องตรงตามความต้องการ ประกอบกับการใช้ภูมิปัญญาและทุนที่มีอยู่ในชุมชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ นอกจากจะส่งผลดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังช่วยให้เกิดการพัฒนาของผลงานวิจัยและกระบวนการวิจัยในตัวของมันเองอีกด้วย และอีกทางหนึ่งการวิจัยยังเป็นส่วนสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ให้แก่ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย ซึ่งสามารถเป็นตัวนำของการพัฒนาลงสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพอีกด้วย

กมล สุคประเสริฐ (2537: 7) จึงให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นการวิจัยที่จัดกระทำโดยผู้ปฏิบัติการเพื่อนำผลการวิจัยมาใช้ในการแก้ไขปัญหา

โดยทันที และต้องกระทำเป็นหมู่คณะร่วมกัน ขยายความอีกได้ว่า เป็นการวิจัยที่ต้องอาศัยกระบวนการทำงานร่วมกันที่จะต้องสืบสวนสอบสวนหาปัญหาและข้อโต้แย้งร่วมกันเป็นกลุ่ม วิเคราะห์สาเหตุแห่งปัญหา โดยเป็นกระบวนการที่ค่อนข้างจะลำเอียงไปในทางกระบวนการประชาธิปไตย

นิตยา เงินประเสริฐศรี (2544: 61 – 62) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา (Journey of Development) โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ ทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับสังคม โดยหัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่กระบวนการวิจัย ซึ่งใช้แนวทางความร่วมมือ (Collaborative Approach) ระหว่างนักวิจัยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ทั้งนี้กระบวนการวิจัยจะต้องเป็นประชาธิปไตย ยุติธรรม มีอิสระ และส่งเสริมคุณค่าของชีวิต และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะเข้าร่วมสังเกต ตรวจสอบสถานการณ์ต่าง ๆ สะท้อนความคิดเห็นและความต้องการของคน ทรัพยากรที่มีอยู่ อุปสรรคและปัญหาที่ปรากฏอยู่ ตรวจสอบทางเลือกที่เป็นไปได้ และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีจิตสำนึกไปสู่การเปลี่ยนแปลงใหม่

กล่าวโดยสรุป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) หมายความว่า การร่วมกันดำเนินกระบวนการวิจัยโดยผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ ทั้งที่เป็นชาวบ้านและนักพัฒนา กับผู้วิจัยภายนอก เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความจริงของสังคมนั้น และเพื่อให้เห็นภาพแห่งคุณลักษณะสำคัญของการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เด่นชัด

คุณลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

คุณลักษณะสำคัญของงานวิจัยรูปแบบดังกล่าวเมื่อเทียบกับงานวิจัยแบบดั้งเดิมสามารถสรุปได้จากผลงานความคิดของ พันธุ์ทิพย์ งามสูตร (2540: 60 – 63) ได้ดังนี้

ตาราง 1 คุณลักษณะสำคัญของงานวิจัยแบบดั้งเดิม และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ประเด็นเปรียบเทียบ	การวิจัยแบบดั้งเดิม	การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
รูปแบบ	เป็นพิมพ์เขียวที่กำหนดให้	เน้นกระบวนการที่ปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์
อุดมการณ์/ปรัชญา	เน้นกลุ่มคนชั้นสูง	เน้นกลุ่มคนที่คอยโอกาสในสังคมคนชายขอบ
จุดมุ่งหมาย	ไม่ผูกพัน ทำให้ได้ข้อมูลเพื่อตอบปัญหาการวิจัย	มีพันธกรณีระหว่างนักวิจัยกับชาวบ้านที่จะร่วมกันเพื่อสิทธิของมนุษย์
กรอบการวิจัย	กำหนดโดยนักวิจัยองค์กร	กำหนดโดยประชาชนในพื้นที่
จุดเน้น	วัตถุ เน้นการสร้างสิ่งของ	คนที่คนเป็นหลัก ทำให้คนมีคุณค่า สร้างความภาคภูมิใจและกำลังใจ
เป้าหมาย	กำหนดไว้ล่วงหน้า	ปรับเปลี่ยนตามความต้องการของท้องถิ่นตามเงื่อนไขความเหมาะสม
ยุทธวิธี	เน้นการวางแผนที่อ้างว่าชาวบ้านไม่สามารถวางแผนเองได้	เน้นการมีส่วนร่วม เชื่อมั่นในความสามารถในการเรียนรู้ของคน
วิธีการ	เข้มงวดรัดกุม เน้นหลักการวิจัยเชิงปริมาณ มองมิติชุมชนที่ศึกษาและใช้เทคโนโลยีหรือระเบียบวิธีการชั้นสูง	เรียบง่าย ใช้วิธีการที่ชาวบ้านรู้จักและถนัด มองชุมชนอย่างเป็นองค์รวม และใช้เทคโนโลยีชาวบ้าน
การวิเคราะห์สถานการณ์	เน้นการย่อส่วน (Reductionism)	การมององค์รวม (Holistic Approach)
รูปแบบการพัฒนา	ควบคุม ชี้นำและให้แรงจูงใจเป็นวัตถุ เน้นการทำงานตามแผนและส่งเสริมวัฒนธรรมการพึ่งพาตนเอง	ปลดปล่อย สร้างกำลังใจอำนาจในการคิดและต่อรองให้สำเร็จในสิ่งที่ได้กระทำ โดยมีแรงจูงใจคือความภูมิใจในศักดิ์ศรีของตนและเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมการพึ่งพาตนเอง
มองชาวบ้าน	เป็นผู้รับประโยชน์จากความสำเร็จของโครงการวิจัย	เป็นผู้ทำประโยชน์ เป็นผู้ลงมือกระทำโครงการสำเร็จ และมีส่วนร่วม
ผลลัพธ์ (Output)	เน้นวัตถุที่เป็นผลิตผลของโครงการ เช่น รั้ว ถนน อาคารเป็นต้น	ไม่เน้นวัตถุ แต่เน้นความสามารถของชุมชน เน้นการเรียนรู้ ความพอใจ ความหลากหลาย กำลังใจและแรงใจของประชาชน

แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

ปัญหาสำคัญของการพัฒนาที่ผ่านมามิใช่การขาดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่อยู่ที่ว่าการกระจายผลพวงของการพัฒนายังไม่ตกไปถึงมือผู้ยากไร้และขัดสนจริง ๆ ทำนองเดียวกันกับการวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ประสบปัญหาในลักษณะดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการวิจัยเพื่อแสวงหารูปแบบเพื่อการพัฒนาการวิจัย เพื่อการวางแผนหรือการวิจัยเพื่อนำเอาวิทยาการสมัยใหม่ไปปรับใช้ในชนบท ต่างก็มิได้ช่วยให้กระบวนการพัฒนาและผลพวงของการศึกษาคืบถึงกลุ่มคนที่ควรจะเป็นเป้าหมายที่แท้จริงอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยแต่อย่างไร (จำเริญ จิตรหลัง, ม.ป.ป.: 106) ทั้งนี้ก็อาจเป็นเพราะงานวิจัยแบบดั้งเดิมเพื่อการพัฒนาชุมชนนั้นจะให้ความสำคัญกับชาวบ้านในฐานะที่เป็น “ผู้ถูกวิจัย”

และมักจะกันผู้ถูกวิจัยออกไปหรือปฏิบัติต่อเขาในฐานะที่เป็นเพียงแหล่งข้อมูลดิบ วิธีการวิจัยต่าง ๆ แบบแผนการวิจัย ระเบียบวิธี การรวบรวม ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนกรอบแนวความคิดทางทฤษฎีต่าง ๆ จะถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าแล้ว และนักวิชาการหรือนักวิจัย ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกชุมชนมักจะเป็นผู้กำหนดหรือผู้วิเคราะห์และสรุปว่าปัญหาในชุมชนหนึ่ง ๆ นั้นได้แก่อะไรบ้างซึ่งถ้าโครงการวิจัยนั้นทำโดยนักวิชาการหรือนักวิจัยสาขาใด การกำหนดปัญหาของชุมชนมักขึ้นอยู่กับศาสตร์ (discipline) หรือความสนใจของนักวิชาการหรือนักวิจัยสาขานั้น ๆ และหากการวิจัยนั้น ๆ ได้รับการมอบหมายให้หน่วยงานหนึ่งที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบหน่วยงานนั้น ๆ ก็มักจะทำการศึกษาวิจัยเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายสำหรับหน่วยงานของตน การกำหนดปัญหาเพื่อการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนจึงเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของหน่วยงานนั้น ๆ มากกว่าเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน (โกวิท กระจำ, 2533: 43) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความร่วมมือของประชาชนในการรวบรวมข้อมูลปัญหาทั้งหลายนั้นอยู่ในวงจำกัด และประชาชนเกือบจะไม่ได้อะไรจากการวิจัยอันเป็นองค์ความรู้เหล่านั้นเลย

ต่อมาแทนที่จะเป็นการศึกษาโดยนักวิจัยฝ่ายเดียว จึงได้มีการปรับใช้วิธีการศึกษาเป็นแบบสองทาง คือ ผู้ถูกศึกษา หรือ สมาชิกของชุมชนได้มีโอกาสรับรู้ด้วยว่านักวิจัยกำลังศึกษาเรื่องอะไร เพื่ออะไร เป็นต้น และจะได้มีส่วนร่วมในการศึกษานั้น เมื่อสมาชิกในชุมชนเข้าใจในโครงการวิจัย มีส่วนร่วมในการวิจัย (อकिन รพีพัฒน์, 2536: 10 – 11) และผู้วิจัยยอมรับการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือประชาชน โดยการเชื่อมโยงระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจกับวิธีการศึกษาสภาพปัญหา ซึ่งใช้ความพยายามทุกวิถีทางที่จะพัฒนาแนวทางการวิจัยให้รวมเอาผู้ที่คาดว่าจะได้รับประโยชน์จากการวิจัยเอาไว้ด้วย และให้เข้ามามีบทบาทตั้งแต่เริ่มวางแผนโครงการวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูล การตีความของข้อมูล การเชื่อมโยงดังกล่าวนี เป็นวิธีการวิจัยที่

เรียกว่า การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) ซึ่งการวิจัยแบบนี้เข้ามามีบทบาทในฐานะที่เป็นทางเลือกและนวัตกรรมเพื่อใช้ในการพัฒนาชุมชนตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา การวิจัยแบบมีส่วนร่วมได้รับการพัฒนาเป็นระยะ ๆ ปัจจุบันได้มีการใช้การวิจัยแบบนี้มากขึ้นทั้งภาครัฐบาลและเอกชน (โกวิท กระช่าง, 2533: 40)

พัฒนาการของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

หลักการและวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมได้พัฒนามาจากหลายฐานทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะแนวโน้มในสาขามานุษยวิทยา เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในจุดเริ่มต้นของการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมเพราะวิชามานุษยวิทยาเป็นหนึ่งในไม่กี่สาขาของสังคมศาสตร์ที่ใช้วิธีการศึกษาแบบเจาะลึกในชุมชนและการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมก็ใช้วิธีเหล่านี้ไปตลอดกระบวนการวิจัย (พันธ์ทิพย์ รามสูต, 2540: 5) ซึ่งวิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพในภาคสนามของนักมานุษยวิทยา มีเทคนิควิธีการศึกษาที่เน้นการสังเกต สัมภาษณ์ จดบันทึกข้อมูล ซึ่งทั้งหมดนี้รวมเรียกว่า การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant Observation) ซึ่งเป็นการสังเกตโดยเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนนั้นด้วย ลักษณะเด่นของการศึกษาชุมชนของนักมานุษยวิทยานี้ มีผลโดยตรงที่ช่วยให้เข้าใจคนที่ถูกศึกษาเป็นอย่างดี ทั้งนี้เป็นความเข้าใจที่รวมความเห็นใจ พร้อมทั้งจะช่วยเหลือ วิธีการศึกษาของนักมานุษยวิทยาจึงถูกนำมาประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาอยู่เสมอ (อมรา พงศาพิชญ์, 2531: 23)

จากการนำวิธีการศึกษาของนักมานุษยวิทยามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนานั้น วิธีการศึกษาก็มีการปรับปรุงขึ้นด้วย กล่าวคือ การวิจัยในระยะแรกจะเป็นการที่ผู้วิจัยเข้าไปในชุมชนเพื่อไปสังเกตและซักถามหรือรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีต่าง ๆ แต่ฝ่ายเดียวซึ่งเป็นการวิจัยที่บุคคลภายนอกพยายามที่จะทำความเข้าใจ ทำความรู้จักชุมชนนั้น ๆ แต่ต่อมาเมื่อมีการใช้ประโยชน์จากการวิจัยเชิงคุณภาพมากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของการศึกษาชุมชนจึงได้มีการปรับปรุงรูปแบบแนวทางการวิจัยโดยให้ผู้ถูกวิจัยได้มีโอกาสรับรู้ ได้ร่วมศึกษาวิเคราะห์ชุมชนด้วย เพื่อเป็นประโยชน์ให้สมาชิกได้เข้าใจสังคมและชุมชนของตนเองรวมทั้งเป็นการชักนำและกระตุ้นให้สมาชิกของชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งการศึกษาแบบนี้เราเรียกว่าการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538: 12)

วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพโดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วมดังที่กล่าวมาแล้วนั้นมักจะทำให้เกิดความสับสนอยู่บ้างเกี่ยวกับความหมายและวิธีการ ซึ่งสามารถเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างเทคนิควิธีการวิจัยเชิงคุณภาพทั้ง 2 วิธี

ดังกล่าวดังนี้คือ วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยที่นักวิจัยทำการสังเกตเพื่อเก็บข้อมูลในสนามโดยที่นักวิจัยเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสังคม (สุภางค์ จันทวานิช, 2531: 67)

วิธีการศึกษาจะเน้นการสังเกตและการสัมภาษณ์รวมทั้งการใช้ชีวิตในชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลเฉพาะเรื่องอย่างละเอียดลึกซึ้ง นักวิจัยมีโอกาสซักถามและตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาด้วยการเปลี่ยนคำถามและหรือการตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ อาจต้องใช้เวลาที่ยาวนานในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้สามารถแน่ใจได้ว่านักวิจัยและชาวบ้านเข้าใจซึ่งกันและกันอย่างถูกต้องไม่คลาดเคลื่อน ชาวบ้านมีโอกาสให้คำตอบเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีและพฤติกรรมที่ปฏิบัติกันจริง ๆ รวมทั้งแน่ใจได้ว่าชาวบ้านไม่ได้พยายามเอาใจนักวิจัย โดยให้ข้อมูลที่คาดว่านักวิจัยอยากได้ (อมรา พงศาพิชญ์, 2531: 10)

ส่วนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นวิธีการที่ให้ผู้ถูกวิจัย (ชาวบ้าน) เข้ามามีส่วนร่วมวิจัย เป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับโครงการวิจัยประเภทประยุกต์ให้ชาวบ้านเป็นนักวิจัยด้วย มีส่วนร่วมในการช่วยให้ข้อมูลวิจัยและช่วยวิเคราะห์ข้อมูล (สุภางค์ จันทวานิช, 2531: 67) ซึ่งในขั้นตอนการเก็บข้อมูลเป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสาร เป็นแบบสองทาง (Two-way Communication) และการสัมภาษณ์เป็นแบบลักษณะพูดคุยแลกเปลี่ยนข่าวสาร ที่เรียกว่า การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน (dialogue) วิธีการนี้นักวิจัยและชาวบ้านได้ศึกษาสภาพชุมชนร่วมกัน (อมรา พงศาพิชญ์, 2531: 11) ซึ่งจากข้อแตกต่างของวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ

การวิจัยแบบมีส่วนร่วม ทำให้ชาวบ้านหรือประชาชนได้รับประโยชน์ในสองทางด้วยกัน คือ ได้เรียนรู้วิธีการในการแก้ไขปัญหาของตนเอง ด้วยตนเอง และผลของการวิจัย ชาวบ้านสามารถนำมาใช้ประกอบการวางแผนดำเนิน โครงการพัฒนาชุมชนของตนได้ตรงตามความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง (อมรา พงศาพิชญ์, 2531: 25) และจากการสนับสนุนของสภาการศึกษาผู้ใหญ่ระหว่างประเทศ (The International Council of Adult Education) ทำให้นักวิจัยหลายรายในประเทศต่าง ๆ ใช้ทดลองปรับปรุงเอาวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในโอกาสต่าง ๆ อย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ (ชญาดา สิริภิรมย์, 2529: 256 – 261) ถ้ามีการประยุกต์การวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาก็ทำเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) วิธีการศึกษาก็จะเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งองค์กรและ โครงการขนาดเล็กได้ใช้วิธีการเช่นนี้ได้ผลมาแล้ว (สุภางค์ จันทวานิช, 2531: 68)

โดยปกติแล้ว การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มีอยู่สองแบบคือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยผู้วิจัยเป็นผู้กำหนด (Manipulative Action Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) การวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยผู้วิจัยเป็นผู้กำหนด กระบวนการที่ผู้วิจัยได้เลือกกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งที่เห็นว่าดี เหมาะสม ตามความรู้ความเข้าใจ

ของผู้วิจัยมาเน้นการปฏิบัติเพื่อประเมิน ความเหมาะสมในความเป็นจริง ต่างจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ในการวิจัยแบบนี้ชาวบ้านหรือประชาชนเป็นผู้ที่รู้ดีเท่า ๆ กับนักวิจัยหรือนักพัฒนา การกำหนดปัญหาและการเลือกปฏิบัติใด ๆ ก็ตามที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ปัญหาของการวิจัยจะเริ่มจากชาวบ้านด้วยไม่ใช่จากสมมติฐานของผู้วิจัยหรือผู้พัฒนาเพียงฝ่ายเดียว (สุรางค์ จันทวานิช, 2539: 169)

ลักษณะที่สำคัญที่สุดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ วิสุทธิ์ นิลโมจน์ (2528: 55) ได้สรุปว่า อย่างน้อยที่สุดจะต้องประกอบด้วยลักษณะต่อไปนี้

1. โดยตัวมันเองเป็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงและการโฟกัสปัญหาเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงการปฏิบัติการทางสังคมที่เป็นอยู่ในขณะนั้น
2. เป็นการวิจัยที่มีหลายกระบวนการในตัวของมันเอง คือ เป็นการวิจัยที่ประกอบด้วยขั้นตอนของการค้นหาข้อเท็จจริงที่เป็นระบบการกำหนดนโยบายและการวางแผนการที่มียุทธวิธีและการประเมินผล
3. เป็นการวิจัยแบบร่วมมือกัน คือ เป็นการวิจัยที่เกิดจากความพยายามร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย
4. ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการเน้นมากในเรื่องของกระบวนการกลุ่ม การวิจัยเชิงปฏิบัติการที่สมบูรณ์นั้น จะต้องเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย (Carter อ้างใน วิสุทธิ์ นิลโมจน์, 2528: 58) ซึ่งผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยต้องมีความเข้าใจซึ่งกันและกันโดยใช้แนวทางประชาธิปไตยในการแก้ปัญหาลดลดกระบวนการวิจัย

แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ในกระบวนการวิจัยไม่ว่าจะเป็นการวิจัยทางวิทยาศาสตร์หรือทางสังคมศาสตร์ก็ตาม นักวิจัยจะเป็นผู้แสดงบทบาทนำในการริเริ่มการทำวิจัย และเป็นผู้มีอำนาจรับผิดชอบ ในกระบวนการวิจัยทั้งหมด ตั้งแต่การตัดสินใจเลือกและกำหนดปัญหาที่จะวิจัยวางแผนการวิจัย ดำเนินการวิจัย จนกระทั่งนำผลการวิจัยไปใช้ตามที่ผู้วิจัยเห็นสมควร ซึ่งชุมชนที่ตกเป็นประชากรหรือตัวของการวิจัยนั้น ๆ ไม่เคยมีโอกาสมิมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นหรือร่วมรับรู้ในการวิจัยนั้น ๆ เลย (นอกจากเป็นผู้ให้ข้อมูลหรือเป็นสิ่งทดลองของการวิจัย) หากแต่เป็นการสนองความอยากรู้อยากเห็นของผู้วิจัยเพียงฝ่ายเดียว ดังนั้นจึงพบอยู่เสมอว่าผลการวิจัยมักจะอยู่บนหิ้งเมื่อทำเสร็จแล้วสำหรับเป็นเอกสารทบทวนของผู้จะทำวิจัยต่อไปเท่านั้น หรือจากจะถูกนำไปใช้ในการกำหนดนโยบาย วางแผนหรือเมื่อแก้ปัญหาแล้วก็จะผ่านไปตามแนวความคิดและวินิจฉัยของ

ผู้วิจัยหรือผู้ใช้ผลของการวิจัยที่ไม่เคยได้นำเอาความคิด ความต้องการและความสนใจของประชาชนผู้ถูกวิจัยไปร่วมพิจารณาเลย (พันธทิพย์ งามสุด, 2540: 32) และระบบการพัฒนาของประเทศและของสังคมส่วนใหญ่ที่ให้ความสนใจมุ่งเน้นไปที่ระบบเศรษฐกิจนำหน้าระบบสังคม การเมืองรวมทั้งการศึกษา หรือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั่นเอง อีกทั้งการพัฒนาสังคมที่ผ่านมา ยังไม่ประสบความสำเร็จ ไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ก็เนื่องจากรูปแบบการพัฒนา รวมทั้งรูปแบบการวิจัยและการดำเนินการตามโครงการต่าง ๆ ของรัฐเป็นลักษณะที่เรียกว่าจากบนลงล่าง (Top-down Approach) หรือแบบศูนย์กลางอยู่ที่รัฐ ที่นักพัฒนา หรือที่นักวิจัย (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538: 10)

ดังนั้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงได้ถือกำเนิดขึ้นจากความคิดที่ว่า การวิจัยเป็นกิจกรรมทางสังคมที่ใช้ทรัพยากรของสังคมในการศึกษา จึงเป็นสมบัติของสังคม ซึ่งกระทำโดยมีความมุ่งหมายที่จะรับใช้สังคม ด้วยเหตุนี้จึงควรคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของการวิจัยก็ต้องทำให้การวิจัยนั้นเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนา (Research and Development) (R&D) (พันธทิพย์ งามสุด, 2540: 32-33) และเป็นการศึกษาในลักษณะให้ประชาชน ชาวบ้านเป็นศูนย์กลางของการดำเนินการ เป็นลักษณะจากล่างขึ้นบน (Bottom-up Approach) (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538: 10)

ลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยที่มุ่งนำหลักของวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้เพื่อแก้ปัญหาในสภาพการณ์เฉพาะไม่ได้มุ่งเน้นเพื่อนำผลไปใช้กับสภาพการณ์อื่นๆ โดยทั่วไปที่นอกเหนือไปจากสภาพการณ์ที่ศึกษา เป็นการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะผู้ร่วมวิจัยและนำไปใช้ในการแก้ปัญหาในการทำงานจริง ๆ นักวิจัยเพื่อการพัฒนา หรือนักพัฒนาจะอาศัยการวิจัยนี้เข้าไปช่วยกระตุ้นให้ประชาชนเริ่มพิจารณาปัญหาชุมชนไปพร้อม ๆ กับนักวิจัยจากภายนอก และแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ช่วยตรวจสอบปัญหาการมองซึ่งกันและกัน เป็นกระบวนการวิจัยต่อเนื่อง ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชนตลอดเวลา ในกระบวนการวิจัยแล้วจะนำประชาชนไปสู่การคิดเอง ทำเองและแก้ปัญหาเองได้ในที่สุด (สมอาจ วงษ์ชมทอง, 2536: 24) นอกจากนี้ ชวานด์ท์ (Schwandt, 1977: 112 อ้างใน จำเริญ จิตรหลัง, ม.ป.ป.: 114) ได้กล่าวถึงลักษณะของการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพิ่มเติมว่า ลักษณะวิธีการวิจัยดังกล่าว เน้นให้ทุกคนมีพลังอำนาจที่จะแสดงความคิดเห็น โดยการยอมรับความรู้ความสามารถและพื้นฐานของแต่ละบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ บาลาสุบรามาเนียม (Balasubramaniam, 1987: 1 อ้างใน จำเริญ จิตรหลัง, ม.ป.ป.: 114) ที่กล่าวว่า ลักษณะวิธีการวิจัยดังกล่าวเป็นวิธีการวิจัยทาง

สังคมศาสตร์ที่มีไว้เพียงเพื่อศึกษาถึงวัฒนธรรมชุมชนเท่านั้น แต่รวมถึงการปฏิบัติเพื่อให้คนในชุมชนเกิดความรู้ และพัฒนาตนเองในการนำวิธีการดังกล่าวไปใช้ในชีวิตประจำวันในทุกด้านอย่างมีความสุข ดังนั้นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยในการทำวิจัยชนิดนี้ นักวิจัยจะต้องประเมินความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา และทบทวนวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นครั้งคราว เพื่อให้สอดคล้องกับความเห็นของชาวบ้าน อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และการเปลี่ยนแปลงของชุมชน (สุภางค์ จันทวานิช, 2531: 69)

วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ระเบียบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไม่ยึดติดกับรูปแบบเป็นมาตรฐานใด ๆ (Standard Design) การรวบรวมข้อมูลจึงสามารถใช้ได้หลายรูปแบบ (โกวิท กระจ่าง, 2533: 43) ส่วนใหญ่ใช้วิธีการเช่นเดียวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ เริ่มตั้งแต่การเข้าสนาม และสร้างความสัมพันธ์ การสังเกต การสัมภาษณ์และการวิเคราะห์เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีขั้นตอนมากกว่าการวิจัยเชิงคุณภาพ เพราะต้องมีการปฏิบัติหรือกิจกรรมเพิ่มเข้ามา ตลอดจนการติดตามและปรับปรุงแก้ไขกิจกรรมนั้น อย่างไรก็ตามการในการทำกิจกรรมและการติดตามยังคงใช้วิธีการเชิงคุณภาพเช่นกัน ซึ่งกลวิธีหลักของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีดังนี้ (อมรา พงศาพิชญ์, 2529: 25 – 26) ประกอบด้วยกลวิธีหลัก ดังนี้

1. เน้นการศึกษาชุมชน โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน การศึกษาปัญหาและความต้องการ เป็นการช่วยวิเคราะห์สภาพปัจจุบันว่ามีข้อบกพร่องที่ใดบ้าง เรื่องอะไรบางหน่วยงานเชื่อว่า การศึกษาความต้องการจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ซึ่งรัฐบาลกำลังให้ทำทุกหมู่บ้านอยู่ในปัจจุบันเป็นวิธีการศึกษาสภาพชุมชนเพื่อเรียนรู้ปัญหาของชุมชนอยู่แล้ว ถ้าชาวบ้านได้ช่วยกันศึกษาวิเคราะห์กันอย่างจริงจังและไม่ใช้การกรอกข้อมูลโดยผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ทรงคุณวุฒิเพียง 1-2 คนก็คงพอถือได้ว่าเป็นการศึกษาสภาพชุมชนกันพอสมควร

นอกเหนือจากการศึกษาสภาพชุมชนเพื่อดูปัญหาที่ควรแก้ไขแล้ว ถ้าจะมีการแก้ไขให้ได้ผลก็ควรจะมีการสำรวจทรัพยากรในชุมชน ซึ่งจะรวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ บริการของหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ทั้งรัฐและภาคเอกชนด้วย

1. เน้นการหาแนวทางการแก้ไขปัญหา โดยประชาชนมีส่วนร่วมการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนและศึกษาว่าทรัพยากรในท้องถิ่นมีอะไรบ้างที่จะนำไปสู่วิธีการแก้ไข เป็นการพยายามประยุกต์ข้อมูล 2 เรื่องคือ เรื่องปัญหาและทรัพยากรท้องถิ่น ดูว่าทำไมจึงจะนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาแก้ไขปัญหาได้ จะต้องมองดูทุกแง่มุม

2. เน้นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกโครงการเพื่อนำไปปฏิบัติ ถ้ามีปัญหามากมายเรื่องและมีแนวทางแก้ไขปัญหาโดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นได้หลายวิธี จะต้องมีการพิจารณากันว่าปัญหาเรื่องใดเร่งด่วนกว่า และวิธีการแก้ไขปัญหานั้นวิธีใดจึงจะเหมาะสมกว่ากัน การพิจารณาเรื่องความเหมาะสมของโครงการในการนำไปปฏิบัติ อาจต้องพิจารณาเชิงเศรษฐศาสตร์ในแง่ของความคุ้มค่า นอกจากนี้ก็ต้องพิจารณาความเหมาะสมกับพื้นที่วัฒนธรรมพื้นบ้านเดิม ฯลฯ

3. เน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินการแก้ปัญหาและสามารถทำต่อไปได้หลังจากนักวิจัยออกจากพื้นที่แล้ว วิธีการที่จะทำให้งานเดินต่อไปได้ตลอดคือ การหาคนในหมู่บ้านเป็นแกนนำในการทำงานตั้งแต่ต้นและเพื่อให้แกนนำในหมู่บ้านสามารถทำงานต่อไปได้ควรมีเครื่องมือหรืออุปกรณ์เพื่อช่วยส่งเสริมในการสื่อสารให้ข้อมูลแก่ชาวบ้านต่อไปในทางปฏิบัติ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไม่ใช่เป็นเพียงการวิจัยเพื่อค้นหาคำตอบ เพื่อสร้างแนวคิดทฤษฎีหรือเพื่อวางแผนดำเนินการแก้ไขปัญหานั้น แต่ในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้เป็นงานพัฒนาทั้งบุคคลและชุมชน มีกระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคลากรที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538:13)

หลักการสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

โดยหลักการนั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประกอบไปด้วยกระบวนการค้นคว้าทางสังคม (Social Investigation) การให้การศึกษา (Education) และการกระทำหรือการปฏิบัติการ (Action) เพื่อที่จะให้กลุ่มผู้ถูกกดขี่หรือด้วยโอกาสในสังคมได้มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้และทำความเข้าใจกับสภาพการณ์ที่ปรากฏอยู่ รวมทั้งเปิดพื้นที่ให้เรียนรู้และแก้ไขปัญหาร่วมกันระหว่างหลายฝ่าย อันเป็นการสร้างความรู้ให้กับสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจะได้นำกล่าวถึงต่อไปในรายละเอียด พันธุ์ทิพย์ งามสุด (2540: 33 – 35) อธิบายไว้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีหลักการสำคัญที่ให้ความเคารพต่อภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนกระบวนการสร้างความรู้ ซึ่งแตกต่างไปจากของนักวิชาการ โดยประกอบด้วย

1. ปรับปรุงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริมยกระดับนักศึกษาและพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดการวิเคราะห์/สังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของตนเอง ซึ่งเป็นการนำเอาศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์
2. ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้าน ตลอดจนมีการนำไปใช้อย่างเหมาะสม

3. สนใจปรัศน์ของชาวบ้าน โดย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงกับประเด็นปัญหา

4. การปลดปล่อยแนวความคิดเพื่อให้ชาวบ้านและคนยากจนด้อยโอกาสสามารถมองความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเสรี มองสภาพการณ์และปัญหาของตนเอง วิเคราะห์วิจารณ์ ตรวจสอบสภาพข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจฯ กระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งเข้ามาร่วมศึกษาค้นคว้า หาข้อมูล รวมทั้งการหาประเด็นปัญหาเชิงพัฒนา และวรรณกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนคน มิใช่รอคอยแต่นักวิจัยและนักพัฒนามาดำเนินการให้
2. เพื่อให้ได้ข้อมูลความเป็นจริง แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม หรือมีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนท้องถิ่นนั้น
3. เพื่อให้มีการขับเคลื่อนมวลสมาชิกเข้าด้วยกัน เป็นกระบวนการของผู้มีความรับผิดชอบร่วมกัน เรียนรู้ด้วยกันและแก้ไขปัญหาไปพร้อมกัน

เป้าหมายและประโยชน์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

พันธุ์ทิพย์ รามสูต (2540: 35) กล่าวว่า เป้าหมายหลักของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นมีปลายประการประกอบด้วย

1. ค้นหาความรู้พื้นบ้านที่เป็นที่ยอมรับและใช้กันอย่างแพร่หลาย
2. ส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างวัฒนธรรม
3. สร้างดุลยภาพระหว่างวิทยาศาสตร์ ความรู้ทางวิชาการและความรู้พื้นฐาน
4. ขอมรับในความไม่เท่าเทียมกันของภาวะสังคมเศรษฐกิจ

ส่วนเป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น (อรุณรุ่ง นุชนันทพงศ์, 2549: 25) ได้กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

1. ชาวบ้าน ชุมชน ผู้ด้อยโอกาสจะตื่นตัว ได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น สามารถคิดวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง มีความเชื่อมั่นในทางที่จะให้ความร่วมมือกันหรือมี

ส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เพื่อก่อประโยชน์สูงสุด แก่ตนเองและชุมชน

2. ประชาชนได้รับการแก้ไข้ปัญหา ผู้ด้อยโอกาสมิมีโอกาสมากขึ้น การจัดสรรทรัพยากร ต่าง ๆ มีการกระจายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งมีข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีต่อคนในชุมชน

3. มีวิจัยและพัฒนาได้เรียนรู้จากชุมชน ได้ประสบการณ์การทำงานร่วมกับชุมชน อันก่อให้เกิดความเข้าใจอันดี และเกิดแนวคิดในการพัฒนาตนเองของนักวิจัยและพัฒนาอย่างแท้จริง

4. ผลงานวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที เนื่องจากได้ลงมือทำกิจกรรม โดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เกิดการผนึกกำลังร่วมกัน โดยที่ประชาชนเป็นผู้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ตลอดจนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงานที่โครงการที่ดำเนินการอยู่

ระเบียบวิธีของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

กิจกรรมของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในทัศนะของ (กมล สุคประเสริฐ, 2540: 12) มีแตกต่างกันอยู่สองชุดซึ่งจำแนกได้ดังนี้

1. กิจกรรมการวิจัยปฏิบัติการ หรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ประสานงาน หรือผู้อำนวยการวิจัย โดยเป็นกิจกรรมการแสวงหาความรู้ของนักวิจัยตามโครงการ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนพื้นที่เป้าหมายของผู้วิจัยแต่ละคน โดยจุดมุ่งหมายที่สำคัญของนักวิจัยคือการสร้างรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ เป็นไปตามหลักการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ และสามารถที่จะเผยแพร่แก่สังคมได้ โดยรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิผลนั้น จะต้องเป็นรูปแบบที่สามารถแก้ไข้ปัญหาของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สิ้นเปลืองเงินทองและก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายไม่มากนัก แต่ในเวลาเดียวกัน ก็ได้ผลตอบแทนจากการวิจัยค่อนข้างสูง

2. กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการหรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน หรือเรียกว่า กิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการของชุมชน เป็นกิจกรรมที่เกิดจากความพยายามในการแก้ไข้ปัญหาชุมชนของนักวิจัยที่ปฏิบัติการร่วมกันกับชุมชน โดยนักวิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน หรือเป็นผู้อำนวยความสะดวก ซึ่งมีบทบาทหลักในการเป็นผู้ช่วยเหลือในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่แรกเริ่ม และค่อย ๆ ลดการช่วยเหลือลง และหวังว่าเมื่อดำเนินการวิจัยไปจนสิ้นสุดโครงการ

แล้ว ประชาชนจะมีความรู้จากการเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างพลังที่พอเพียงกระทั่งสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้โดยลำพังอย่างมีประสิทธิภาพ มิต้องรอรับการช่วยเหลือจากภายนอกอีก

การมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นวิธีการ (Means) สำคัญที่จัดว่าเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่ง และเป็นสาระสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมรูปแบบ มีสังกัดปประการใดนั้น สามารถพิจารณาได้จากทัศนะของ (ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527: 2) ซึ่งมีความเห็นว่าการมีส่วนร่วมเป็นสิทธิของประชาชนต่อการตัดสินใจนโยบายที่เกี่ยวกับการจัดสรร (Allocation) และการใช้ประโยชน์ (Utilization) ของทรัพยากรเพื่อการผลิต ซึ่งเป็นความจำเป็นที่ประชาชนต้องเข้าร่วมในการวางแผน เพื่อการกินดีอยู่ดี และสามารถตอบสนองต่อสิ่งที่เข้าถึงซึ่งการพัฒนาให้คนจน ได้รับประโยชน์เพื่อการผลิต การบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะด้วย และการมีส่วนร่วมคือการที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจในระดับต่าง ๆ ทางการจัดการบริการทางการเมือง เพื่อกำหนดความต้องการของชุมชนของตน การมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนสามารถที่จะแสดงออก ซึ่งความต้องการของตน การจัดลำดับความสำคัญ การเข้าร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้นโดยเน้นการให้อำนาจในการตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบท และเป็นกระบวนการกระทำที่ประชาชนมีความสมัครใจเข้ามามีส่วนในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงเพื่อประชาชนเอง โดยให้ประชาชนได้มีส่วนในการตัดสินใจเพื่อตนเอง ทั้งนี้โดยมิใช่การกำหนดกรอบความคิดจากบุคคลภายนอก ตามนิยามที่กล่าวถึงนี้ การมีส่วนร่วมทางของประชาชน ในฐานะสมาชิกของสังคม ไม่ว่าจะเป็นในบริบทของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองหรือวัฒนธรรม ย่อมเป็นสิ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงพัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาในการกำหนดชีวิตของตนเองเป็นตัวของตนเอง ในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี นอกจากนี้การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้ทรัพยากร ควบคุมการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตน โดยภาครัฐจะต้องคืนอำนาจในการกำหนดการพัฒนาให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนโดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้มีโอกาสในการแสดงความต้องการแสวงหาทางเลือก หรือเสนอข้อเรียกร้อง เพื่อปกป้องผลประโยชน์ร่วมของกลุ่ม และเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชน คือ เป็นผู้กำหนดความจำเป็นพื้นฐานของชุมชน

และเป็นผู้ระดมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสนองตอบความจำเป็นพื้นฐานและบรรลุวัตถุประสงค์บางประการทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง

ในเชิงทฤษฎีแล้ว การมีส่วนร่วมต่อการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการพัฒนานั้น มีหลากหลายมิติ สามารถจำแนกออกได้เป็นมิติต่าง ๆ ประกอบด้วย

มิติแรก ร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา ซึ่งเป็นการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน วิเคราะห์ชุมชน ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนร่วมกัน และมีส่วนในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้เรียนรู้สภาพของชุมชน วิถีชีวิต สังคม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการจัดทำและประกอบการพิจารณาวางแผนงานวิจัย

มิติที่สอง ร่วมวางแผน เป็นการวางแผนการพัฒนาหลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนแล้ว และนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาปัญหา สาเหตุของปัญหาเรียบร้อยแล้ว ก็นำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ การกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้เพื่อการวิจัย

มิติที่สาม ร่วมดำเนินการ เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการพัฒนา หรือเป็นขั้นตอนปฏิบัติการ ตามแผนการวิจัยที่ได้วางไว้ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน โดยการสนับสนุนด้านเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน รวมทั้งการเข้าร่วมในการบริหารงาน การประสานขอความช่วยเหลือจากภายนอกในกรณีที่มีความจำเป็น

มิติที่สี่ ร่วมรับผลประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดการแจกจ่ายผลประโยชน์จากกิจกรรมการวิจัยในชุมชนในพื้นฐานที่เท่าเทียม เสมอภาคกัน

มิติที่ห้า เป็นการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานวิจัย และผลของการพัฒนาจากการดำเนินการไปแล้วว่าสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรค และข้อจำกัดอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที และนำข้อผิดพลาดไปเป็นบทเรียนในการดำเนินการต่อไป การเปิดให้ประชาชนหรือชาวบ้านที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสเข้าร่วมกระบวนการวิจัยนั้น นับได้ว่าเป็นคุณค่าโดยแท้ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบนี้ ซึ่งก่อให้เกิดรากฐานแห่งความยั่งยืนของการพัฒนา

ไพโรจน์ ชลารักษ์ (2549: 20 – 21) อธิบายไว้ว่า หากพิจารณาในรูปของกระบวนการวิจัย การมีส่วนร่วมของฝ่ายต่าง ๆ สามารถระบุได้ตามลำดับขั้นหรือกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้หลายขั้นตอน ซึ่งช่วยให้เห็นบทบาทหน้าที่ของผู้เข้าร่วมการวิจัยแต่ละฝ่ายได้อย่างชัดเจน

และในทางปฏิบัติแล้ว กระบวนการวิจัยก็ต้องดำเนินไปโดยความร่วมมือกับทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เป็นลำดับขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบสิ้นกระบวนการ ดังต่อไปนี้

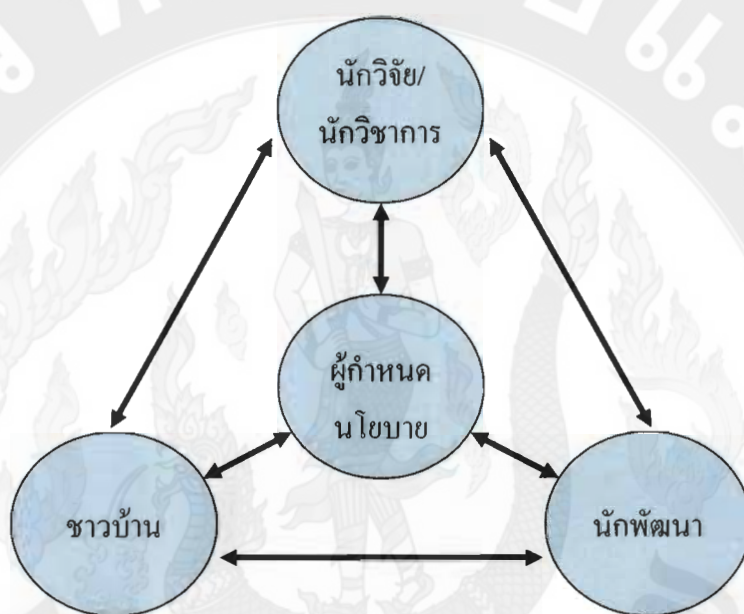
1. ขั้นการศึกษาบริบท ในขั้นนี้ นักวิจัยจะทำการกำหนดพื้นที่หรืออาณาบริเวณที่จะทำการศึกษาวิจัยเพื่อทำประชาคม โดยมีนักพัฒนาประชาสัมพันธ์ชักชวนให้ชาวบ้านเข้าร่วม และชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย

2. ขั้นกำหนดปัญหา ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยสรุปคำถามหรือปัญหา รวมทั้งอธิบายเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการแก้ไขปัญหามาให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เห็นภาพและเกิดความเข้าใจตรงกัน ส่วนนักพัฒนาทำความเข้าใจประเด็นปัญหาละมอดถึงผลของการวิจัยได้อย่างชัดเจน และครอบคลุมส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ และชาวบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้ข้อมูล และแสดงความคิดเห็น/ความต้องการ ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ว การวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพจริงที่เกิดขึ้นหรือสอดคล้องกับความต้องการพัฒนาที่ประสงค์ได้นั้น ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นการที่นักวิจัยจะต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประชาชนในชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการสร้างความตระหนักในบทบาทและความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ขั้นการกำหนดปัญหาร่วมกับชาวบ้านในชุมชน จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้วิจัยจะต้องดำเนินการให้เกิดผลอย่างแท้จริง ก่อนจะเริ่มดำเนินงานในขั้นตอนอื่น

3. ขั้นการวางแผนปฏิบัติงานวิจัย ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยจัดทำขั้นตอนการปฏิบัติงานวิจัยให้ชัดเจน รวมทั้งระบุด้วยว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำวิจัยแต่ละฝ่ายจะมีส่วนร่วมอะไร และอย่างไร เมื่อใดบ้าง พร้อมทั้งแผนการปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนวิธีการวิจัย ส่วนนักพัฒนาจะเข้าร่วมปฏิบัติการวิจัย โดยติดตามผลการดำเนินงานวิจัยทุกขั้นตอน และคอยตรวจสอบผลของการดำเนินงานว่ามีสิ่งใดที่ผิดพลาด หรือไม่เป็นไปตามแผนหรือเป้าหมาย หรือมีสิ่งใดที่เกิดแทรกซ้อนขึ้นมาหรือไม่ โดยชาวบ้านนั้น จะเข้ามีส่วนร่วมลงมือในการปฏิบัติงานวิจัยตามแผน และตรวจสอบผลว่าพึงพอใจหรือไม่

4. ขั้นการติดตาม ตรวจสอบและปรับปรุง รวมทั้งการแก้ไขระหว่างกระบวนการปฏิบัติงานวิจัย ในขั้นนี้ นักวิจัยที่ส่วนร่วมโดยการพิจารณาหาทางปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยอาศัยข้อมูลจากทุกฝ่าย แล้วนำมาทำการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย โดยนักพัฒนาจะเข้ามีส่วนร่วมด้วยการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานวิจัย และประเมินว่าผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามเป้าหมายหรือไม่ เป็นต้น และประชาชนหรือชาวบ้านจะเข้าร่วมด้วยการรับรู้ถึงการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติงานตามที่นักวิจัยกำหนด รวมทั้งให้ข้อมูลย้อนกลับ (feedback) ที่แสดงถึงความพึงพอใจและความสำเร็จของการดำเนินการวิจัย

5. ขั้นการสรุปผลการวิจัย ในขั้นตอนนี้ นักวิจัยจะทำการสรุปผลการวิจัย และเรียบเรียงเป็นรายงานการวิจัยออกเผยแพร่ นักพัฒนามีส่วนร่วมด้วยการรับทราบและตรวจสอบประเมินผลการวิจัยว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้าง โดยชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมด้วยการให้ข้อมูลย้อนกลับผลของการวิจัยว่าพึงพอใจและได้ผลตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ และแสดงความคิดเห็นอื่นประกอบข้อมูลด้วยว่าเพราะเหตุใด



ภาพ 1 การมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ ในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
ที่มา: สุรางค์ จันทวานิช (2531)

ในแง่บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น สุรางค์ จันทวานิช (2531: 31) อธิบายไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น เป็นการผสมผสานความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัยของนักวิจัย และวัตถุประสงค์ของนักวิจัยและนักพัฒนา ควบคู่ไปกับความต้องการความรู้ และประสบการณ์ของผู้ถูกวิจัย ดังนั้นการดำเนินการและผลของการวิจัยจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้ มักจะประกอบไปด้วยบุคคล 3 ฝ่ายประกอบด้วย 1) บุคคลเป้าหมาย อาจเป็นผู้แทนของกลุ่มบุคคลเป้าหมาย หรือชุมชนที่จะทำการศึกษา ซึ่งถือว่าคนในชุมชนหรือกลุ่มนั้น ซึ่งเป็นผู้รู้ข้อมูลเกี่ยวกับตนเองดีที่สุด 2) นักวิจัย เป็นผู้แทนของนักวิชาการที่มีความสนใจในการวิจัยและพัฒนา ซึ่งเป็นคนนอก นักวิจัยนี้เป็นฝ่ายผู้รู้และเชี่ยวชาญเรื่องแนวความคิด ทฤษฎีและระเบียบวิธีการวิจัย และ 3) นักพัฒนา เป็นกลุ่มผู้มี

ความรู้และมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนา ซึ่งมักจะเป็นผู้แทนของฝ่ายรัฐบาลหรือองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งแม้ว่าเป็นคนนอก แต่ก็นับว่าเป็นบุคคลที่ค่อนข้างจะใกล้ชิดกับบุคคลเป้าหมายของการพัฒนาหรือบุคคลกลุ่มแรกมากที่สุด ซึ่งบางครั้งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นักวิจัยและนักพัฒนาอาจเป็นบุคคลเดียวกันก็ได้



ภาพ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน นักวิจัย นักพัฒนาหรือเอกชนก่อนและหลัง
ที่มา: สุรางค์ จันทวานิช (2531)

การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

จากแผนภาพดังกล่าวข้างต้น สุรางค์ จันทวานิช (2531: 31) อธิบายไว้ว่า วงกลมแต่ละวง คือโลกทัศน์หรือวิธีการมองปัญหาของคนแต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ซึ่งวิธีการมองนี้ย่อมแตกต่างกันไปตามกรอบแนวความคิดที่แต่ละบุคคลยึดถือ ซึ่งภายหลังจากที่มีการวิจัยเชิง

ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแล้ว บุคคลทั้งสามกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยนักวิจัย ชาวบ้านหรือบุคคลกลุ่มเป้าหมายและนักพัฒนา จะมีความเข้าใจถึงปัญหาและความเข้าใจร่วมกันในการพัฒนาซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญสำหรับความสำเร็จในการพัฒนา และเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการต่าง ๆ ของชุมชน

ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย

นักวิชาการได้ให้มุมมองในเรื่องขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ไม่แตกต่างกันมากนัก ซึ่งผู้เขียนขอหยิบยกมากล่าวถึงดังนี้

1. ระยะเตรียมการวิจัย (Pre-research Phase)

ในระยะนี้ เป็นการเตรียมชุมชน เพื่อให้มีความพร้อมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญและเป็นแก่นแกนหลักของการวิจัยแบบนี้ โดยการดำเนินงานขั้นตอนนี้มีจุดมุ่งเน้นสำคัญที่จะให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้วิจัย ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน รวมถึงเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องเกี่ยวข้อง ในขั้นเตรียมการนี้ ประกอบด้วยขั้นตอนย่อยกล่าวคือ (สุริยา วีรวงศ์, 2538: 89)

1.1 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน (Build-up Rapport) โดยวิธีการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนที่ดีที่สุดคือการปฏิบัติตัวของนักวิจัยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทั้งนี้ นักวิจัยควรร่วมกิจกรรมทุกอย่างของชุมชนซึ่งเป็นเครื่องช่วยให้นักวิจัยสามารถทำความเข้าใจโลกทัศน์ของชาวบ้านได้ดีมากขึ้น โดยทั่วไปแล้ว ผู้วิจัยจะลงพื้นที่เพื่อไปพบกับบุคคลต่าง ๆ ในชุมชนที่มีส่วนสำคัญและเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิจัย หรือเป็นประชาชนกลุ่มเป้าหมายของการวิจัย พุดคุยแนะนำตัวเองเพื่อให้ทุกฝ่ายได้ทราบถึงวัตถุประสงค์ เป้าหมายและความต้องการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในกิจกรรมการวิจัย อันจะช่วยให้ชาวบ้านเกิดความไว้วางใจ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังจะสามารถทำการวิเคราะห์คาดหมายสภาพการณ์และปัญหาของการดำเนินงานวิจัยที่อาจเกิดขึ้น และสามารถเตรียมรับมือได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 การสำรวจ ศึกษาชุมชน (Surveying and Studying Community) เป็นขั้นตอนของการศึกษาข้อมูลที่เป็นลักษณะทางกายภาพ และแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ภายในชุมชน รวมถึงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมือง ซึ่งโดยมากแล้ว ผู้วิจัยจะใช้แบบสังเกต สัมภาษณ์ และถ่ายภาพสถานที่ต่าง ๆ รวมถึงการศึกษาข้อมูลจากเอกสารหลักฐานจากหน่วยงานราชการหรือจากองค์กรพัฒนาที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ยังมีบางโครงการวิจัย ใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน หรือผู้สูงอายุเพื่อทราบประวัติความเป็นมาของชุมชนด้วยส่วนการจัดเลือกชุมชนนั้น (อรุณรุ่ง บุญธนนิตพงศ์, 2549: 23)

1.3 คัดเลือกชุมชน (Selecting Community) ได้เสนอความเห็นไว้ว่า โดยทั่วไปแล้ว การคัดเลือกชุมชนจะยึดหลักการเลือกชุมชนที่ด้วยโอกาสในการพัฒนา (Disadvantage Community) เพื่อเป้าหมายในการยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างโอกาสความเท่าเทียมในการพัฒนา กับชุมชนอื่น อย่างไรก็ตาม งานวิจัยจำนวนมากคัดเลือกชุมชน โดยยึดเอาประเด็นของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขเยียวยาโดยเร่งด่วน หรือบางกรณีการวิจัยมุ่งหมายกระทำต่อชุมชนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแข็งขัน เพื่อเป็นชุมชนต้นแบบของการทำวิจัย และการพัฒนาให้กับชุมชนอื่นด้วยเช่นกัน

1.4 การเข้าสู่ชุมชน (Entering Community) ข้อมูลชุมชนนับเป็นสิ่งสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำมาประกอบการพิจารณาตัดสินใจกำหนดพื้นที่ดำเนินการ ซึ่งข้อมูลดังกล่าวควรเป็นข้อมูลที่มีรอบด้าน สำหรับแหล่งข้อมูลในขั้นตอนนี้อาจมาจากส่วนราชการเช่น ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) ข้อมูลจำนวนประชากรและบุคคลที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน หรือครูภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น และอาจเป็นข้อมูลที่ต้องการพัฒนาเอกชนรวบรวมไว้ หรือนักวิจัยจะดำเนินการเก็บข้อมูลเองโดยการสำรวจชุมชน (Community Surveying) ก็ได้

1.5 การเตรียมคนและเครือข่ายความร่วมมือ ในขั้นตอนนี้ มักถูกกำหนดให้เป็นขั้นตอนสุดท้ายของระยะก่อนการวิจัย โดยมุ่งหมายให้เกิดความพร้อมในการดำเนินการวิจัยซึ่งเป็นระยะต่อไปและก่อให้เกิดการประสานงานที่ดีเพื่อความสะดวกต่อการดำเนินงานวิจัย ในส่วนของการเตรียมคนนั้น เป็นการเตรียมความพร้อมให้กับชาวบ้านเพื่อเป็นแกนนำในการปฏิบัติงานวิจัยร่วมกับนักพัฒนาและคณะผู้วิจัย ซึ่งในทางปฏิบัติแล้ว มักจะมีการเตรียมคน 3 กลุ่ม คือ เตรียมคนในชุมชน คณะนักวิจัยมักจะลงพื้นที่เพื่อจัดประชุมในชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ชาวบ้านรู้จักและคุ้นเคยกับกระบวนการและการดำเนินงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมอย่างชัดเจนและรวดเร็ว เตรียมนักพัฒนา ด้วยการประชุมร่วมกับนักพัฒนาซึ่งโดยทั่วไปแล้วคนกลุ่มนี้หมายถึงผู้นำชุมชน พัฒนาการอำเภอหรือพัฒนาการอำเภอประจำตำบล และเจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่น เช่น ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล และองค์กรพัฒนาภายนอกที่มีความสนใจศึกษาาร่วมกัน กิจกรรมสำคัญของการดำเนินงานในขั้นตอนนี้คือการประสานความร่วมมือ การสร้างความเข้าใจในกรอบของการทำงานวิจัย และการหาหรือแนวทางพัฒนาชุมชน ซึ่งมักจะรวมถึงการประสานงานเรื่องการใช้สถานที่ดำเนินการประชุมด้วย และ เตรียมนักวิจัย ด้วยการประชุมปรึกษากันเพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจตรงกันในบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายในการทำงานวิจัย

ส่วนการเตรียมเครือข่ายความร่วมมือนั้น งานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหลายชิ้นได้ใช้วิธีการให้ครูผู้วิจัย/นักวิจัยทำการประสานกับองค์กรภาครัฐและหรือองค์กรพัฒนา

เอกชนเพื่อให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการดำเนินงานวิจัย การเตรียมเครือข่ายความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพ จะเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้กระบวนการวิจัยดำเนินไปได้ด้วยดี

ในขั้นนี้ ปัญหาของการวิจัยมักเป็นประเด็นเกี่ยวกับการเข้าถึงชาวบ้านกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงการสื่อสารการทำวิจัยในแง่มุมต่าง ๆ เช่น ขั้นตอนและผลประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับของคณะนักวิจัย พึงทำความเข้าใจว่า โดยทั่วไปนั้น งานวิจัยแบบมีส่วนร่วมมักจะเป็น “ของใหม่” ที่ในสายตาของชาวบ้านแล้วชวนให้เข้าร่วมไม่น้อย และชาวบ้านส่วนมากก็มักจะตื่นเต้นกับการเข้ามาทำงานเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหามาจากบุคคลหรือหน่วยงานภายนอก แต่กระนั้น ชาวบ้านก็มักจะไม่มีความมั่นใจ การดำเนินกระบวนการวิจัยจึงต้องเป็นไปอย่างกระชับ เพราะยิ่งกระบวนการทอดค้อออกยาวมากเท่าใด การมีส่วนร่วมของชาวบ้านก็จะลดลงไปตามส่วนเท่านั้น นอกเหนือไปจากนี้แล้ว การจัดเวทีที่ถ่ายทอดความเข้าใจและสะท้อนความต้องการของประชาชนที่มีบรรยากาศสบาย ๆ หรือการศึกษาชุมชนประกอบ ยังจะช่วยให้คณะผู้วิจัยได้รับข้อมูลที่กว้างขวางมากขึ้น และบางกรณีจะช่วยให้คณะนักวิจัยสามารถสร้างคำถามที่แหลมคมต่อการกำหนดปัญหาของการวิจัยได้ อีกประการหนึ่ง การขาดความชัดเจนในประเด็นที่ต้องการนำเสนอเพื่อพัฒนาหรือแก้ไขปัญหา รวมทั้งการขาดความต่อเนื่องในการมีส่วนร่วมวิจัยของชาวบ้าน ยังอาจส่งผลให้เกิดพฤติกรรมชาวบ้านติดตามผู้นำชุมชน หรือชาวบ้านส่วนใหญ่ในแบบ “ว่ายังงี้ก็ว่าตามกัน” ซึ่งบางกรณีผู้นำชุมชนอาจขาดความเป็นกลางหรือมีแนวโน้มฝักใฝ่ฝ่ายการเมือง กระทั่งส่งผลให้ตัวชาวบ้านตกเป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์ และการตัดสินใจของชาวบ้าน สร้างความชอบธรรมให้แก่การดำเนินกิจกรรม/โครงการพัฒนาของภาครัฐ

2. ระยะดำเนินการวิจัย (Research Phase)

ประกอบด้วยขั้นตอนย่อยคือ

2.1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน (Problem Identification and Diagnosis)

ในขั้นนี้ เน้นการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนและการให้การศึกษาแก่ชุมชน (Community Education Participation-CEP) โดยเน้นไปที่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ โดยวิธีการจะใช้การอภิปรายถกปัญหา (Dialogue) เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้าน ทั้งที่เป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนระดับบุคคลและระดับกลุ่มบุคคล เพื่อเป็นการประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน (Need Assessment) พร้อมไปกับการประเมินความเป็นไปได้ในด้านทรัพยากร (Resource Assessment) ที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อที่จะนำทรัพยากรมาใช้ในการกำหนดแผนเพื่อการจัดโครงการต่อไป

2.2 การพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโครงการ (Project Appraisal and Identification) เมื่อมีการวิเคราะห์โครงการโดยการประเมินความต้องการของชุมชนหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาในความเป็นจริงมักจะมีหลายแนวทาง ชาวบ้านและนักวิจัยจะต้องพิจารณาร่วมกันว่าวิธีการแก้ไขปัญหาใดที่เหมาะสมกับท้องถิ่น หรือมีความเป็นไปได้ โดยชาวบ้านควรมีบทบาทหลักเข้ามีส่วนร่วมให้มากยิ่งขึ้น และกำหนด โครงการหรือกิจกรรมที่จะดำเนินการ

2.3 การกำหนดแผนงานโครงการและการจัดการ (Planning Phase) กิจกรรมในช่วงนี้จะเป็นการระดมความคิดเห็นร่วมกันเพื่อคัดเลือกโครงการและกิจกรรมที่จะต้องดำเนินการ ดังนั้น เพื่อความมั่นใจว่าโครงการที่ได้รับการคัดเลือก เป็นโครงการและกิจกรรมที่ต้องดำเนินการ ดังนั้น หลังจากที่ผ่านมาขั้นตอน 2.1 มาแล้ว ผู้วิจัยจะต้องใช้วิธีการกระตุ้นให้ชาวบ้านมีบทบาทหลักในการแก้ไขปัญหา การกำหนดโครงการ และกิจกรรมที่จะดำเนินการ

2.4 การปฏิบัติตามโครงการ (Implementation Phase) เป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่ง โดยคำถามที่ผู้วิจัยจะต้องใช้ถามกันในกลุ่มหรือในขณะทำงานเพื่อการดำเนินการในขั้นนี้คือ ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร และอย่างไร

ในแง่ปัญหาอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นในขั้นตอนนี้ โดยทั่วไปมักเป็นประเด็นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในกระบวนการวิจัย จากประสบการณ์ของผู้เขียนพบว่า ความไม่สนใจเข้ามีส่วนร่วมของชาวบ้านจำนวนไม่น้อย นอกเหนือไปจากการขาดความรู้ความเข้าใจอันดีต่อกระบวนการและผลประโยชน์ของการทำวิจัยแล้ว ยังปรากฏด้วยว่า ชาวบ้านมักมองเห็นการวิจัยเป็นเรื่องทางเทคนิคที่ต้องอาศัยความรู้เชี่ยวชาญเฉพาะ และไม่เกี่ยวข้องอะไรนักกับปากท้องที่จะต้องทำมาหากินเป็นประจำวัน ประกอบกับธรรมชาติของการวิจัยแบบนี้ที่มักไม่มีการจ่ายตอบแทนเป็นเงินให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัยด้วยแล้ว การมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำผลของการวิจัยไปสู่การปฏิบัติแล้วก็ยิ่งห่างไกลจากบริบทชีวิตประจำวันของเขาออกไปมากขึ้น การเข้าร่วมงานวิจัยของชาวบ้าน จึงเป็นไปโดยเน้นการรับฟังสิ่งที่ผู้วิจัย และนักพัฒนาพูดเป็นหลัก ผลสืบเนื่องประการต่อมาคือ บุคคลที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ก็มักจะได้ชาวบ้านที่เป็นพวก “ขาประจำ” ที่มักอยู่ในวงข่ายอิทธิพล (Sphere of Influence) ของเจ้าหน้าที่ภาครัฐหรือการเมืองท้องถิ่น มาเข้าร่วมกิจกรรม และส่งผลให้สุดท้ายแล้ว ผลของการวิจัยเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความชอบธรรมให้แก่การดำเนินกิจกรรม/โครงการพัฒนาของภาครัฐดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

3. ระยะการติดตามและประเมินผลโครงการ (Monitoring and Evaluation Phase)

เป็นขั้นตอนที่เกี่ยวกับการการวัดผลสำเร็จของโครงการ ซึ่งหากโครงการมีความสามารถดำเนินการได้อย่างเหมาะสมและอย่างต่อเนื่อง ก็อาจจะเป็นข้อพิสูจน์ถึงความไม่ประสบผลสำเร็จของโครงการได้ ในขั้นตอนนี้ โดยมากแล้วคณะผู้วิจัยจะร่วมกับชาวบ้านที่เป็นผู้ร่วมงานวิจัย ทำการตรวจสอบข้อมูลที่เป็นผลของการวิจัยว่าครบถ้วนถูกต้องหรือไม่ จากนั้นจะมีการจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ และจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อนำเสนอผลการวิจัยเพื่อเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยกับชุมชน รวมถึงการสานต่อให้ชาวบ้านนำผลของการวิจัยไปดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนต่อไป อย่างไรก็ตาม ระยะเวลาของการทำวิจัยและขั้นตอนของการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น อาจมีความแตกต่างกันไปบ้างในรายละเอียด ซึ่งไม่ถือว่าเป็นเรื่องผิดหรือถูก หากแต่เป็นความเหมาะสมในบริบทของการดำเนินงานวิจัยที่อาจมีข้อจำกัดที่คณะผู้วิจัยจำเป็นต้องรวมกิจกรรมหลายกิจกรรมไว้ดำเนินการในในคาบเวลาที่ใกล้เคียงกัน หรือเป็นความต้องการของชุมชนเองที่จะกระชับขั้นตอนของการดำเนินงานวิจัย เพื่อมิให้กระทบต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยจะสั้นหรือยาว มีรายละเอียดมากหรือน้อยเพียงใดจึงอาจจะไม่ใช่เรื่องใหญ่ หากแต่การมุ่งตอบสนองความต้องการและข้อจำกัดของชุมชน รวมถึงการทำให้ชุมชนได้มองเห็นปัญหาของตนเอง เกิดความต้องการอย่างแท้จริงและมุ่งมั่นมีส่วนร่วมทั้งในการปฏิบัติงานวิจัยและการนำผลของการวิจัยไปใช้เพื่อปรับปรุงชุมชนให้ดีขึ้นนั่นเอง นับเป็นสิ่งที่สำคัญมากกว่า

ในขั้นตอนนี้ยังคงต้องอาศัยการมีความเข้าใจที่ถูกต้อง และการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์และกระตือรือร้นของฝ่ายต่าง ๆ โดยเฉพาะชาวบ้านไม่น้อยไปกว่าขั้นตอนก่อนหน้านี้ การมีความเข้าใจที่ถูกต้อง การสร้างช่องทางการตรวจสอบงานวิจัยและการมีเครื่องมือประเมินผลการวิจัยว่าประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรบ้างนี้เอง จะทำให้ทุกฝ่ายคาดหมายได้ว่า ผลลัพธ์ของการวิจัยจะปรากฏออกมาสอดคล้องกับความต้องการพัฒนาหรือสามารถใช้ได้กับการแก้ไขปัญหาอย่างตรงจุด และเข้าร่วมกระบวนการวิจัยอย่างต่อเนื่องและบังเกิดผลประโยชน์ในภาพรวม

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาจะใช้แนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้ต่าง ๆ เหล่านี้ ในการทำความเข้าใจ เกี่ยวกับการประยุกต์พุทธธรรมกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงศึกษาบริบทและปัญหาของชุมชนที่เกิดจากการใช้ชีวิตตามกระแสวัตถุนิยม ให้สามารถสร้างแผนปฏิบัติการชุมชนที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเริ่มต้นจากกลุ่มพระสงฆ์ในระดับสังฆาธิการผู้นำชุมชนในตำบลเวียงของรวมจำนวน 20 รูป/คน และครอบครัวชาวบ้านแม่สารบ้านตองนาร่อง จำนวน 25 ครอบครัว ที่ประสบปัญหาต่าง ๆ อันมีผลมาจากภาวะหนี้สินและอาสาร่วมแก้ปัญหาดังกล่าว

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า มีการทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องอยู่ 4 เรื่อง ได้แก่

กังสดาล อยู่เย็น (2544: (1)) ศึกษาเรื่อง พลวัตชุมชนบ้านเป็ดใน ภายใต้นโยบายความคิดเศรษฐกิจพอเพียง ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาด้านเศรษฐกิจของชุมชนเริ่มจากระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมที่ผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน ต่อมาเกิดการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและรูปแบบ การผลิตเพื่อขาย โดยการปลูกพืชเศรษฐกิจ ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน ต่อมาสมาชิกได้พยายามปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้รูปแบบการผลิตแบบเกษตรทางเลือกเข้ามาปฏิบัติ การบริโภคที่มีความเรียบง่ายคำนึงถึงสุขภาพและสิ่งแวดล้อม มีความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ส่วนปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน คือ ผู้นำกลุ่ม และองค์กรกระบวนการเรียนรู้ ค่านิยม การดำเนินชีวิตด้านสังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี ภูมิปัญญาทรัพยากรธรรมชาติ และการดำเนินชีวิตเศรษฐกิจและภาวะหนี้สิน

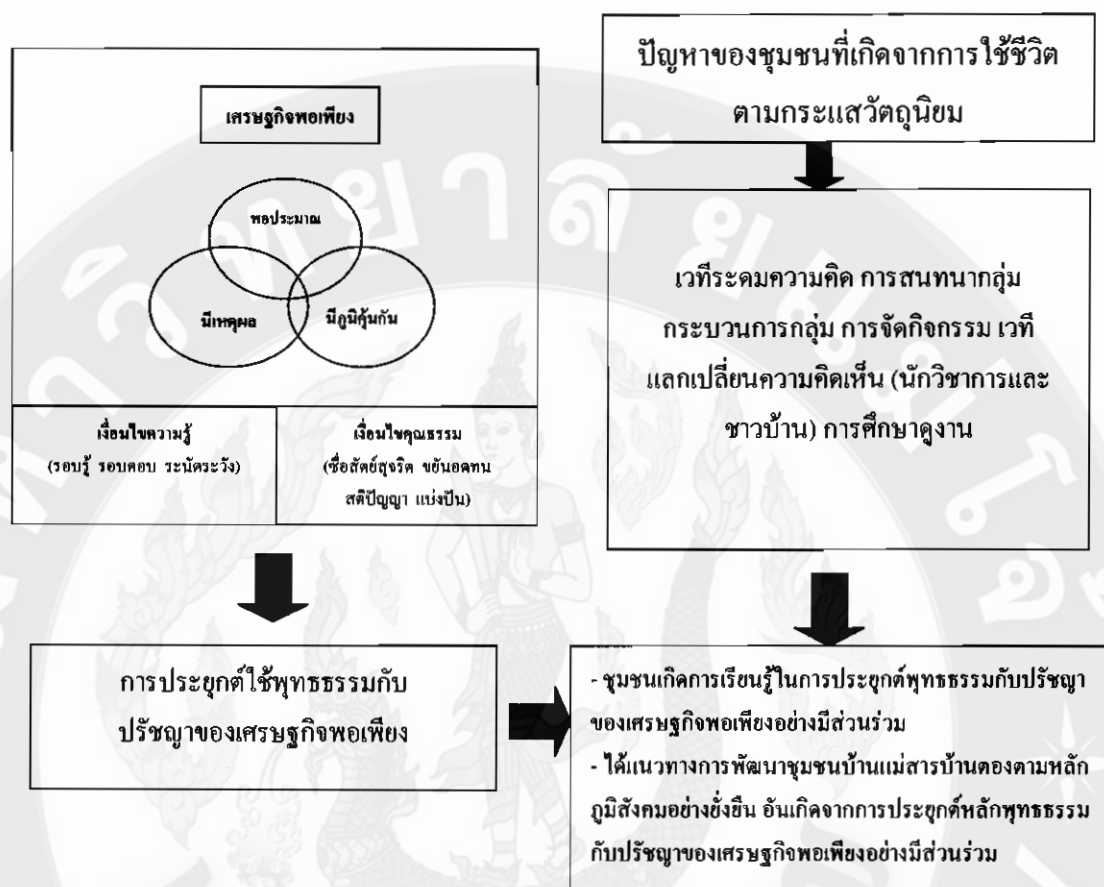
ชัยนรินทร์ ชัยวิสิทธิ์ (2545: ง-จ) ที่ศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างเสริมค่านิยมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้นักเรียนและชุมชนด้วยโครงการอาชีพพบว่า ในการทำโครงการอาชีพของนักเรียนนั้นยังมีการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยใช้วัสดุอุปกรณ์ไม่คุ้มค่า ไม่ประหยัดและใช้อย่างสิ้นเปลืองรวมทั้งยังไม่มีการแลกเปลี่ยนพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เครื่องมือ และความรู้ต่าง ๆ แก่กัน หลังจากทีนักเรียนได้เรียนรู้เรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ได้นำไปประยุกต์ใช้ในโครงการปรากฏว่า นักเรียนมีการใช้จ่ายในโครงการอย่างประหยัด มีการใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างคุ้มค่า มีการแลกเปลี่ยนพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และความรู้ต่าง ๆ นำเสนอสิ่งเหลือใช้ในโครงการมาใช้ประโยชน์ ปรึกษากับคนในครอบครัวและภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น โดยในส่วนของงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมนั้น

มัลลิกา เขียวหวาน (2546: ง) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ การเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดอ่างทองและพระนครศรีอยุธยาพบว่า 1) กิจกรรมการเรียนรู้การเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่เกษตรกรมีส่วนร่วมมี 6 กิจกรรม ได้แก่ การฝึกอบรม การดูงาน การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การประชุมสัมมนา การทำแปลงสาธิต และการเผยแพร่ความรู้ โดยระดับการมีส่วนร่วมอยู่ที่ระดับการมีส่วนร่วมรับรู้ รองลงไปได้แก่ ร่วมรับประโยชน์และร่วมทำ ส่วนการมีส่วนร่วมคิดและร่วมประเมินผลนั้นมีน้อยถึงไม่มีเลย 2) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่อการมีส่วนร่วม พบว่า ได้แก่ เวลาว่าง ตำแหน่งทางสังคม สักยภาพส่วนบุคคล ความต้องการบริการจากรัฐ เจตคติ กิจกรรมการเกษตร และทรัพยากรที่มีอยู่ การเปิดรับข่าวสาร ส่วนปัจจัยที่สนับสนุนส่วนการมีส่วนร่วม ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงาน ผู้นำชุมชนและเครือข่าย

กลุ่มอาชีพ 3) แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วม ต้องส่งเสริมปัจจัยที่เกี่ยวข้องและพัฒนาวิธีการจัดการเรียนรู้ให้เกษตรกรมีส่วนร่วมปฏิบัติจริง

อรรถพร โยนิจ (2549: ง) ศึกษาเรื่อง การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่ พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่ นำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการบริหารงาน โดยมีพฤติกรรมที่แสดงออกซึ่งมีค่าความถี่สูงสุด คือ หลักพรหมวิหาร 4 ผู้บริหารมีความปรารถนาที่จะให้ผู้ได้บังคับบัญชามีความสุขในการทำงาน สำหรับหลักสังคหวัตถุ 4 ผู้บริหารยกย่องชมเชยผู้ทำความดี และทักทายเป็นปรายกับผู้ร่วมงานด้วยวาจาสุภาพ จริงใจ ส่วนหลักอิทธิบาท 4 ผู้บริหารมีความศรัทธาต่อวิชาชีพของตนเอง สำหรับหลักปรีชาญาณ 7 ผู้บริหารมีการเรียกประชุมเมื่อมีงานเร่งด่วนที่ต้องการมีคนส่วนใหญ่ ให้เกียรติครูที่เป็นสุภาพสตรี และให้ความเคารพต่อปูชนียสถานและปูชนียวัตถุที่ตั้งอยู่ในโรงเรียน ในส่วนของการใช้หลักสัพพริสนธรรม 7 ผู้บริหารรู้จักและเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติกันในโรงเรียน ข้อเสนอแนะการใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงาน คือ ควรศึกษาหลักพุทธธรรมให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ และนำไปใช้ให้ถูกกับเวลา สถานการณ์ และบุคคล และควรนำหลักอภิคิความยุติธรรม หลักหิริ โอตตัปปะ กรรมหรือผลของกรรม และหลักสาราณียกรรม 6 ไปใช้เพิ่มเติมในการบริหารงาน และควรได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานต้นสังกัด

กรอบแนวคิดการวิจัย



ภาพ 3 กรอบแนวคิดในการศึกษา

บทที่ 3

วิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ใช้แนวทางการศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งผู้ศึกษาได้ดำเนินการเป็นกระบวนการดังนี้

กระบวนการศึกษา

1. ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเอกสารอื่นๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา
2. จัดเวทีประชุมคณะผู้ศึกษา เพื่อทำความเข้าใจ กำหนดขั้นตอนการดำเนินการศึกษาในเบื้องต้น และชี้แจงโครงการศึกษากับคณะผู้ศึกษา
3. ประชุมคณะผู้ศึกษา เดือนละ 1 ครั้ง
4. จัดเวทีแนะนำโครงการและทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
5. กำหนดแผนการดำเนินงานร่วมกัน
6. จัดเวทีเสวนาเพื่อรับทราบปัญหาและทางทางแก้ไขปัญหของชุมชนที่เกิดจากการใช้ชีวิตตามกระแสวัตถุนิยม และทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างใน 3 ประเด็น คือ
 - 6.1 ข้อมูลโดยทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน อาชีพ ครัวเรือน รายได้ครัวเรือน และรายจ่ายครัวเรือน
 - 6.2 ปัญหาของที่เกิดจากการใช้ชีวิตตามกระแสวัตถุนิยมได้แก่ จำนวนหนี้สินในปัจจุบัน ยอดผ่อนแต่ละเดือน เข้าหนี้ และการก่อหนี้เพิ่มเติมแต่ละเดือน
 - 6.3 การประเมินตนเองถึงลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรมเศรษฐกิจพอเพียง
7. ศึกษาดูงานถึงผลสำเร็จในการพัฒนาชุมชนที่คุดทองดี โพธิ์ของ บ้านดอนแก้ว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่
8. จัดเวทีเสวนาเพื่อติดตามผลของการแก้ไขปัญหของชุมชนที่เกิดจากการใช้ชีวิตตามกระแสวัตถุนิยมร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้นำจำนวน 20 ท่าน และกลุ่มครอบครัวนำร่องจำนวน 25 ครอบครัว

9. เวทีวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการปฏิบัติการเพื่อหาแนวทางการพัฒนาชุมชนบ้านแม่สารบ้านตองตามภูมิสังคม

10. การนำเสนอผลการศึกษาค้นให้กับชุมชน เพื่อนำไปต่อยอดองค์ความรู้และขยายผลไปสู่ชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

สถานที่ดำเนินการศึกษา

หมู่บ้านแม่สารบ้านตอง ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ระยะเวลาในการวิจัย

การศึกษานี้ จะใช้ระยะเวลา 2 ปี เริ่มตั้งแต่ เดือนตุลาคม 2552-เดือนตุลาคม 2554

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษานี้แบ่งประชากรและกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มผู้นำความคิดในชุมชน ที่จะสามารถเป็นคณะผู้ศึกษาในการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม รวม 20 ท่าน ได้แก่

1.1 พระสงฆ์ในระดับสังฆาธิการ ในตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ได้แก่ รองเจ้าคณะตำบล เลขาการเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส จำนวน 3 รูป

1.2 ผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน ส.อบต. จำนวน 17 ท่าน

2. กลุ่มชาวบ้านแม่สารบ้านตอง ที่ประสบปัญหาอันเป็นผลมาจากภาวะหนี้สิน และต้องการร่วมแก้ปัญหาดังกล่าว ผ่านการศึกษเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive) เป็นครอบครัวนำร่อง จำนวน 25 ครอบครัว (1 คน จาก 1 ครอบครัว)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษานี้รวบรวมจาก

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) ซึ่งได้จากการใช้วิธีการศึกษาแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างและกลุ่มผู้นำชุมชน (Participatory Action Research: PAR) พร้อมทั้งเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

1.1 การรวบรวมข้อมูลชุมชน และการจัดเวทีชุมชนเพื่อระดมความคิดและวิเคราะห์ข้อมูลจากชุมชนด้านบริบทชุมชน และปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนความต้องการของชุมชน เพื่อกระตุ้นให้เกิดแนวคิดในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาด้วยตัวเอง

1.2 การศึกษาดูงาน จากกรณีตัวอย่างกลุ่มหรือชุมชนที่มีการพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงวิถีพุทธ เพื่อนำความรู้และข้อมูลมาวางแผนในการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน

1.3 สรุปบทเรียนกระบวนการเรียนรู้ เป็นการสังเคราะห์องค์ความรู้ระหว่างภูมิปัญญาชุมชน หลักพุทธธรรม และแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ประสพการณ์จากการศึกษาดูงานเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมกันหาทางแก้ไขแล้วนำไปปฏิบัติ

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) เป็นข้อมูลที่ทำการรวบรวมไว้แล้วจากเอกสารทางวิชาการ หนังสือ บทความ ตำรา เอกสารต่าง ๆ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่อง บริบทชุมชน สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ของชุมชน แนวคิดการพัฒนาชุมชน แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ และแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลโดยตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์ โดยนำข้อมูลไปปรึกษาคณะกรรมการที่ปรึกษาตรวจสอบวิเคราะห์ปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องและครอบคลุมเนื้อหา ได้พบว่ามีข้อมูลยังไม่ครบถ้วนก็ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

1. ตัวผู้ศึกษาและคณะผู้ศึกษา ซึ่งเป็นผู้รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน
2. เทปบันทึกเสียง / MP3 / กล้องวิดีโอ / กล้องถ่ายรูป
3. แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชน (จปฐ.)
4. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. แนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เจาะลึก จำนวน 2 ชุดดังนี้

ชุดที่ 1 ปัญหาและทางทวงแก้ไขปัญหาของชุมชนที่เกิดจากการใช้ชีวิตตามกระแสวัตถุนิยม และทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างใน 3 ประเด็น คือ

1. ข้อมูลโดยทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน อาชีพ ครัวเรือน รายได้ครัวเรือน และรายจ่ายครัวเรือน
2. ปัญหาของที่เกิดจากการใช้ชีวิตตามกระแสวัตถุนิยมได้แก่ จำนวนหนี้สินในปัจจุบัน ยอดผ่อนแต่ละเดือน เข้าหนี้ และการก่อหนี้เพิ่มเติมแต่ละเดือน
3. การประเมินตนเองถึงลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ตามหลักพุทธธรรมเศรษฐกิจพอเพียง

ชุดที่ 2 ผลของการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่เกิดจากการใช้หลักพุทธธรรมเศรษฐกิจพอเพียง

1. เวทีเสวนาระหว่างครัวเรือนนำร่อง และคณะผู้ศึกษาอีก 20 รูป/คน
2. แบบสังเกต ใช้สังเกตในการศึกษาดูงานนอกพื้นที่
3. สมุดบัญชีรายรับ-รายจ่าย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ การเสวนากลุ่ม เวทีกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้น รวมถึงการสังเกตผู้ให้ข้อมูล แล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถตอบคำถามปัญหานำวิจัย ซึ่งจะมีการวิเคราะห์ดังนี้

1. วิเคราะห์ด้วยการจำแนกข้อมูล (Typological analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิดๆ หลังจากที่ได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้ศึกษาจะทำการจัดแบ่งชนิดเป็นหัวข้อตามความเหมาะสม แล้วพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูลชนิดต่างๆ ที่แบ่งไว้ เพื่อนำไปวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบอุปนัย

2. การวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบอุปนัย (Induction analysis) เป็นการตีความสร้างข้อสรุปจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่เป็นรูปธรรม หรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น โดยนำข้อมูลที่ได้มาสร้างข้อสรุปเชิงนามธรรม

3. การนำเสนอข้อมูล ผู้ศึกษาจะนำเสนอข้อมูลเบื้องต้นอย่างละเอียดแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Description Analysis) โดยนำเสนอข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ

3.1 บริบทและปัญหาของชุมชนที่เกิดจากการใช้ชีวิตตามกระแสวัตถุนิยม

3.2 การประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน
ระดับครัวเรือน

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน กรณีศึกษานักแม่สารบ้านตอง ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ครั้งนี้ เป็น การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัญหาของชุมชนและการประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้กระบวนการวิจัยไม่ได้เริ่มต้นจากชุมชนมาตั้งแต่แรก แต่เกิดจากผู้วิจัยเป็นผู้เริ่มประเด็น และชี้แจงให้ชุมชนเข้าใจถึงประโยชน์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชน และวิธีการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อหาคำตอบสำหรับตอบโจทย์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ทั้งนี้ผลการวิจัยที่ได้สามารถนำมาประมวลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และแบ่งออกได้ 5 ตอนคือ

ตอนที่ 1 บริบทพื้นที่ชุมชนบ้านแม่สารบ้านตอง ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ตอนที่ 2 สภาพปัญหาของชุมชน

ตอนที่ 3 ผลการเรียนรู้จากการศึกษาดูงาน บ้านดอนแก้ว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 4 การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันระดับครัวเรือน

ตอนที่ 5 ผลของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ตอนที่ 1 บริบทพื้นที่ชุมชนบ้านแม่สารบ้านตอง ตำบลเวียงของ

อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ความเป็นมาของชุมชนบ้านแม่สารบ้านตอง

บ้านแม่สารบ้านตองมีที่ตั้งอยู่ในตำบลเวียงของซึ่งเดิมเป็นชุมชนของคนเมืองของ ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากผู้คนที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองเชียงรุ่งและเมืองอื่น ๆ ในเมืองของและเมือง สิบสองพันนา ซึ่งเป็นชนชาติพันธุ์ลื้อหรือไทลื้อ และเมื่ออพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานครั้งใหญ่ในเมือง ลำพูนในปี พ.ศ. 2348 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระเจ้ากาวิละ คนทั่วไปจึงเรียกว่า คนเมืองของ เพราะ ในสมัยนั้นรัฐประชาชาติหรือรัฐชาติ (Nation State) แบบตะวันตกยังไม่เกิดขึ้น ในสมัยนั้นผู้คนต่าง บ้านหลายเมืองที่มาอยู่ร่วมกัน จึงเรียนขานกันตามชื่อบ้านเมืองเดิม เช่น คนเมืองเชียงใหม่ คนเมือง ลำปาง คนเมืองแพร่ คนเมืองน่าน คนเมืองเชียงตุง เป็นต้น ฉะนั้นคนไทยของ จึงไม่ใช่คนไทยที่เป็น ชาติพันธุ์ของ แต่เป็นคนไทลื้อ ที่อาศัยอยู่เมืองของ

ชาวองถือเป็นผู้ที่มีฝีมือด้านการทอผ้า การทำปูนปั้น การทำไร่ทำสวนและแบ่งพื้นที่การอยู่อาศัยตามที่ต่าง ๆ คือเขตทำการเกษตร อยู่บริเวณ อำเภอป่าซาง เขตการทำปูนปั้นและเขตการทอผ้า อยู่อยู่บริเวณ ตำบลเวียงของ เป็นต้น เมื่ออพยพย้ายมาถิ่นนี้ฝีมือความชำนาญงานด้านต่าง ๆ เหล่านั้นติดตามมาด้วย คนมีฝีมือ (ช่าง) ให้อยู่ใกล้เวียง (เมือง) ชาวนาทั่วไปให้อยู่ไกลเวียง คนบ้านแม่สารบ้านดงมีฝีมือปูนปั้นและทอผ้าให้อยู่ใกล้เวียง เช่นเดียวกับช่างทำเงินให้อยู่วัลลาย ชุมชนชาวองเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตเรียบง่ายและหลากหลายแตกต่างกันไป ชาวองส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำสวน ช่างก่อสร้าง ช่างปูนปั้น และแม่บ้านทอผ้า ในอดีตหญิงชาวบ้านจะเรียนรู้การทอผ้าตั้งแต่เด็ก ทำให้ครัวเรือนส่วนใหญ่มีที่ทอผ้าอยู่ภายในบ้าน ส่วนผู้ชายก็ได้เรียนรู้วิธีการทำปูนปั้นและงานก่อสร้างต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นจากงานปูนปั้นและงานก่อสร้างของหมู่บ้านที่มีความวิจิตรสวยงามและเป็นທີ່เลื่องลือไปยังชุมชนอื่น ๆ ปัจจุบันผู้สูงอายุชายมักจะทำงานปูนปั้น และผู้สูงอายุหญิงทำงานทอผ้าอยู่กับบ้านและเลี้ยงบุตรหลานด้วย สำหรับ ราษฎรบ้านแม่สารบ้านดงจากหลักฐานที่ปรากฏพบว่า ได้อพยพและถูกกวาดต้อนมาจากเมืองของในรัฐฉาน ประเทศพม่าเมื่อ 200 กว่าปีที่แล้ว ใน “ยุคเก็บผักใส่ซ้า (ตะกร้า) เก็บข้าวใส่เมือง” โดยมีคนเมืองและชาวมอญอาศัยอยู่ด้วยในยุคนี้เจ้าเมืองของสวามีภักดิ์จึงได้รับเกียรติให้ตั้งเวียงที่เวียงของ ส่วนไพร่ของเมืองของก็ให้อยู่ใกล้รับใช้เจ้านายเดิม ปัจจุบันมีการอาศัยร่วมกันของคนพื้นเมืองเหนือและคนไทยของราษฎรในชุมชนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาและบูชาผีบรรพบุรุษ อาชีพเดิมของบ้านแม่สารบ้านดงคือ การทำปูนปั้นและการเกษตรกรรม ส่วนการทอผ้า ยกดอกมาเกิดขึ้นในสมัยพระราชยาเจ้าดารารัศมี แต่ปัจจุบันเหลือผู้ทำอาชีพดังกล่าวอยู่น้อย นอกจากนี้หมู่บ้านยังมีประเพณีและวัฒนธรรมพื้นบ้านทางภาคเหนือทุกประการ

ช่างปูนปั้นบ้านแม่สารบ้านดง

ช่างปูนปั้นบ้านแม่สารบ้านดง เป็นกลุ่มช่างที่สำคัญกลุ่มหนึ่งในจังหวัดลำพูน เนื่องจากผู้ชายในบ้านแม่สารบ้านดงส่วนใหญ่เป็นช่างก่อสร้างวิหาร โบสถ์ ตามวัดต่าง ๆ ทั่วภาคเหนือ ซึ่งงานก่อสร้างกลุ่มช่างในหมู่บ้านจะมีการแบ่งหน้าที่ช่างด้านการสร้าง โครงสร้างและช่างด้านตกแต่งหรือช่างปูนปั้นโดยการปั้นหรือหล่อปูนประดับตกแต่งตามหน้าบัน ชุ่มประตู่ ซ่อฟ้า ใบระกา เพื่อให้สิ่งก่อสร้างเหล่านั้นมีความสวยงาม อาชีพช่างปูนปั้นบ้านแม่สารบ้านดงในปัจจุบันเป็นการสืบทอดมาจากช่างฝีมือในหมู่บ้านของตนเอง จากการบอกเล่ากล่าวว่า ครอบาคำมูล ธรรมวโส เจ้าอาวาสรูปที่ 4 วัดประจำหมู่บ้านแม่สารบ้านดง ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2423 ถึง พ.ศ. 2497 วัดที่ครอบาคำมูลได้สร้างเป็นวัดแรกคือ วัดจักรคำกิมุข เป็นวัดของเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เจ้าผู้ครองนครลำพูนองค์สุดท้าย จากนั้นก็ได้รับงานก่อสร้างเรื่อยมาแล้วได้ถ่ายทอดงานช่างให้

พระครูปลัดอินสม จิตสังวโร อดีตเจ้าอาวาสรูปที่ 6 ของวัดบ้านดอง ซึ่งต่อมาได้ลาสิกขามาประกอบอาชีพช่างเป็นที่รู้จักกันในนามพ่อหนานอินสม สมควร ได้ก่อสร้างประดับประดาตกแต่งวัดต่าง ๆ เกือบทุกวัดทั่วภาคเหนือ (พระครูวิสิฐปัญญากร, 2554: สัมภาษณ์)

ช่างทอผ้ายกกดอกบ้านแม่สารบ้านดอง

อาชีพการทอผ้าฝ้ายยกกดอกและผ้าไหมยกกดอกนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดแต่จากคำบอกเล่าเชื่อกันว่า เริ่มต้นในคุ้มเจ้าซึ่งแต่เดิมมีการทอผ้ายกกดอกกันอยู่ก่อนแต่เป็นการทอผ้ายกกดอกในผ้าฝ้ายและเป็นลวดลายธรรมดา ไม่สวยวิจิตรนัก จนเมื่อพระราชชายาเจ้าดารารัศมี พระธิดาในพระเจ้าอินทวิชยานนท์ ผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 7 และทรงเป็นพระราชชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ถ่ายทอดความรู้เรื่องการทอผ้าไหมยกกดอกที่มีลวดลายสวยงามแปลกตาและวิจิตรบรรจง อันได้เรียนรู้มาจากราชสำนักสยาม ให้แก่เจ้าหญิงส่วนบุญชายาของพลตรีเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ ผู้ครองนครลำพูนองค์สุดท้าย และเจ้าหญิงลำเจียก ธิดาในเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ ให้เป็นผู้เริ่มทำก่อน ต่อมาการทอผ้าไหมยกกดอกจึงได้เผยแพร่ไปสู่สาธารณชนในวงกว้าง ได้มีการฝึกหัดชาวบ้านในเขตอำเภอเมือง และป่าซางให้มีความชำนาญในการทอผ้าไหมยกกดอกเป็นอย่างดี

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงโปรดให้สตรีในวังแต่งกายด้วยผ้าชิ้นมากกว่าการแต่งกายแบบเก่าคือผ้าโจงกระเบนและทรงโปรดให้สวมเสื้อผ้าที่ทันสมัยแบบชาวตะวันตก ดังนั้นผ้าชิ้นจากดินแดนภาคเหนือซึ่งมีลักษณะสวยงามถูกส่งไปจำหน่ายในภาคกลางมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในสังคมชั้นสูงและในราชสำนักนิยมให้ผ้าประเภทไหมยกกดอกหรือผ้าไหมที่มีเชิงจกสวยงาม ทำให้ผ้ายกกดอกของลำพูนเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปเมื่อมีเส้นทางรถไฟจากกรุงเทพฯ ถึงเชียงใหม่ ทำให้การคมนาคมขนส่งติดต่อสื่อสารถึงกันได้สะดวกและรวดเร็ว ความต้องการผ้าไหมจากกรุงเทพฯ ยิ่งเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะหลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ผ้าไหมยกกดอกหรือผ้าไหมจึงเป็นที่ต้องการของคนทั่วไป ไม่จำเป็นเฉพาะในวงสังคมชั้นสูงและเจ้านายเท่านั้น

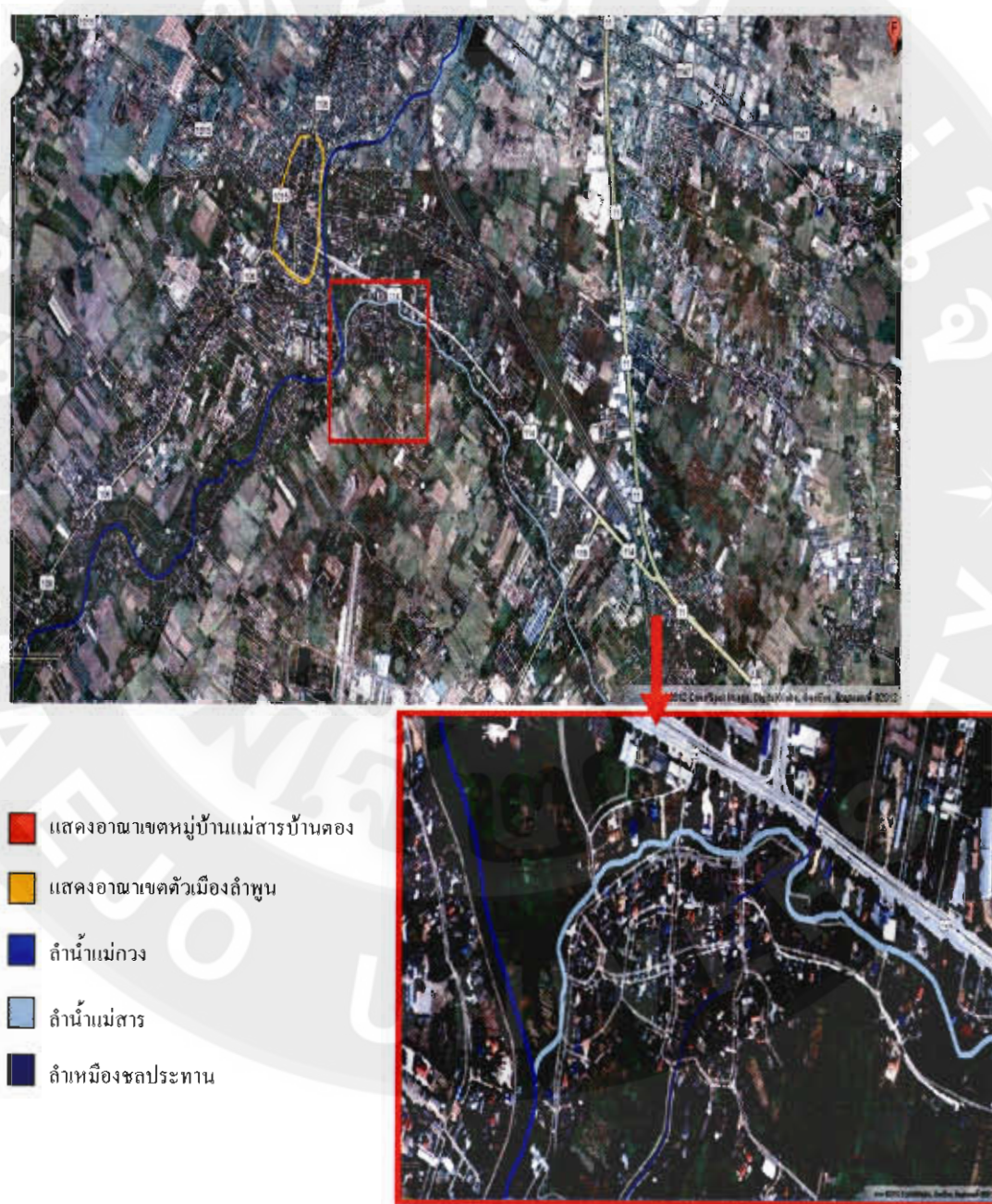
สมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีแนวความคิดให้ประชาชนแต่งกายแบบสากลนิยม หญิงสาวในยุคนั้นจึงแต่งกายแบบชาวตะวันตกและสวมหมวก ช่วงเวลานั้นผ้าจากต่างประเทศส่งเข้ามาขายจนไม่เพียงพอต่อความต้องการ ประกอบกับในประเทศไทยยังไม่มีโรงงานทอผ้า ด้วยเหตุนี้ผ้าไหมยกกดอกจากลำพูนจึงเป็นที่ต้องการของตลาดมากขึ้นถือได้ว่า เป็นยุคทองของผ้าไหมยกกดอกลำพูน นับแต่นั้นการทอผ้าไหมยกกดอกก็เผยแพร่ไปสู่สาธารณชนทั่วไป โดยมีการฝึกหัดชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียงจนมีความรู้เรื่องการทอผ้าไหมยกกดอกเป็นอย่างดี ทำให้จังหวัดลำพูนกลายเป็นศูนย์กลางการทอผ้าไหมยกกดอกแหล่งสำคัญของประเทศไทย

เมื่อปี พ.ศ. 2503 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จประกาศทวีปอเมริกาและยุโรปเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระราชเสาวนีย์ให้อ.สมศรี กุสุมาลนันท์ ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และวัฒนธรรมไทยคิดค้นหาเครื่องแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยจากประวัติศาสตร์และดัดแปลงให้เข้ากับสมัยนิยม คือชุดไทยพระราชานิยมใช้ในโอกาสต่าง ๆ หลาย ๆ ชุด เช่น ชุดไทยจักรพรรดิ ชุดไทยดุสิต ชุดไทยจิตรลัดดา เป็นต้น ชุดไทยพระราชานิยมเหล่านี้จะสง่างามมากเมื่อได้ดัดเย็บด้วยผ้าไหมยกดอกลำพูน แม้ว่าจะมีผู้นำเอาผ้าไหมจากภูมิภาคอื่น ๆ มาดัดเย็บก็ดูไม่สง่างามเท่า ดังนั้นเครื่องแต่งกายชุดพระราชานิยมที่ดัดเย็บด้วยผ้าไหมยกดอกลำพูน จึงได้ชื่อว่าเป็นแบบฉบับของเครื่องแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย เป็นที่รู้จักกันทั่วโลก เมื่อความนิยมการแต่งกายด้วยชุดไทยพระราชานิยมแพร่หลาย การทอผ้าไหมยกดอกได้รับการส่งเสริมฟื้นฟู ทำให้ชาวบ้านในจังหวัดลำพูนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการทอผ้าและจำหน่ายผ้าไหมยกดอก จนมีคำกล่าวกันว่า ถ้าเป็นผ้าไหมยกดอกจะต้องเป็นผ้าไหมยกดอกจากจังหวัดลำพูนเท่านั้น จึงจะดีและสวยงามที่สุด โดยเฉพาะที่บ้านแม่สารบ้านดอง ตำบลเวียงยอง ซึ่งถือเป็นแหล่งผลิตงานฝีมือผ้าทอยกดอกที่ได้ชื่อว่ามีคุณภาพที่สุดในเมืองไทย นอกจากนั้นบ้านแม่สารบ้านดองยังได้รับแต่งตั้งเป็นหมู่บ้านหัตถกรรมต้นแบบจากการแต่งตั้งของสำนักงานจังหวัดลำพูน จากความเป็นมาข้างต้นแสดงถึงอาชีพหลักของชุมชน คือการทอผ้ายกดอก และการทำปูนปั้น ซึ่งอาชีพเหล่านี้ได้สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นจากในวังสู่นอกวังจนเป็นวิถีชีวิตและอัตลักษณ์มาจนทุกวันนี้ (คารณิ ใจดี, 2554: สัมภาษณ์)

ลักษณะภูมิประเทศ

บ้านแม่สารบ้านดอง ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน จุดที่ตั้งของหมู่บ้านตั้งอยู่บริเวณเส้นรุ้งที่ 18 องศา 32 ลิปดา 55 พิลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศา 00 ลิปดา 50 พิลิปดาตะวันออกตามแผนที่ระวาง 4846 III มาตราส่วน 1 : 50,000 ตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดลำพูน 1.5 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 20-30 นาที โดยใช้เส้นทาง ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 114 แยกเข้าไปตามถนนเข้าหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับศาลจังหวัดลำพูนพื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านเป็นพื้นที่ราบลุ่มมีน้ำท่วมขังในบางปี มีน้ำแม่สารไหลผ่านด้านเหนือ ชุมชน และมีน้ำแม่กวัง ซึ่งเป็นแม่น้ำหลักของจังหวัดลำพูน ไหลผ่านด้านตะวันตกของเขตหมู่บ้าน มีภูมิอากาศเช่นเดียวกับพื้นราบของภาคเหนือของประเทศไทยทั่วไป คือมีสภาพภูมิอากาศแตกต่างกันอย่างเด่นชัด 3 ช่วงฤดูคือฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน

มีอุณหภูมิอากาศสูงสุด 41.2 องศาเซลเซียส ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,026 มิลลิเมตร/ปี และฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ อุณหภูมิต่ำสุด 11.4 องศาเซลเซียส ซึ่งฤดูหนาวและฤดูร้อนนั้นเป็นช่วงที่มีสภาพอากาศแห้งแล้งมีระยะเวลาติดต่อกันประมาณ 6 เดือนสำหรับช่วงฤดูฝนมีระยะเวลาติดต่อกันอีกประมาณ 6 เดือนเช่นกัน (สำนักงานอุตุนิยมวิทยาถ้ำพูน, 2545)



ภาพ 4 แสดงพื้นที่ของหมู่บ้านในตำบลเวียงของ
 ที่มา: สำนักงานอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน (2554: ระบบออนไลน์)

การปกครอง

การปกครองแบบเดิมหรือในสมัยที่ผ่านมาซึ่งมีแก่นบ้านเป็นผู้ปกครองนั้น ถือได้ว่าคนของทุกคนนั้นเป็นพลเมืองของประเทศไทย มีสิทธิและเสรีภาพเหมือนประชาชนทั่วประเทศที่มีอยู่ในเขตประเทศไทย จึงทำให้แก่นบ้านเป็นเสมือนผู้ปกครองชาวบ้านให้มีความสงบเรียบร้อย หากชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนแก่นบ้านจะต้องเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือในขั้นต้น นอกจากนี้บทบาทที่สำคัญของแก่นบ้านอีกอย่างหนึ่งคือการพัฒนาหมู่บ้านให้มีความเจริญก้าวหน้า ในสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงของผู้นำหมู่บ้านจากแก่นบ้านเปลี่ยนเป็นผู้ใหญ่บ้านนั้น ถือได้ว่าอำนาจของรัฐที่เข้ามาดูแลปกครองประชาชนมีเพิ่มมากขึ้น เพราะผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกจากชาวบ้านจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับการรับรองจากหน่วยงานของรัฐ (กระทรวงมหาดไทย) จึงจะมีอำนาจหน้าที่ปกครองชาวบ้านได้อย่างแท้จริง ซึ่งแตกต่างจากแก่นบ้านที่ไม่มีความจำเป็นที่รัฐบาลจะเข้ามารับรองสิทธิในการเป็นผู้นำของชาวบ้านในพื้นที่นั้น ๆ และการปกครองโดยใช้ผู้ใหญ่บ้านเข้ามาทำหน้าที่ปกครองชาวบ้านในเขตพื้นที่ที่ตนได้รับการคัดเลือก ในปี พ.ศ. 2537 ได้มีการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูนขึ้น อำนาจหน้าที่การปกครองของผู้ใหญ่บ้านถูกลดลงเหลือหน้าที่ในการดูแลทุกข์สุข และให้ความช่วยเหลือแก่ชาวบ้านที่ประสบความเดือดร้อนสำหรับอำนาจในการบริหารและพัฒนาหมู่บ้านได้ถ่ายโอนไปอยู่ในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลปัจจุบันเป็นเทศบาลตำบลเวียงของ ดังนั้นการปกครองคนของในปัจจุบันนั้น จึงเป็นการปกครองโดยอาศัยอำนาจรัฐเข้ามาทำการปกครองและเมื่อมีการปกครองแบบใหม่เข้ามาก็ส่งผลให้การปกครองแบบเดิมสูญหายไป การปกครองของคนของในปัจจุบันเป็นการปกครองโดยอาศัยอำนาจของรัฐ โดยรัฐได้ใช้อำนาจผ่านลงมายังองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อบค.) สำหรับการปกครองคนของในหมู่บ้านต้องเป็นการปกครองโดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครอง ทั้งนี้การปกครองบ้านแม่สารบ้านตองตามรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่น ทางราชการได้แต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านตามลำดับดังตาราง 2

ตาราง 2 รายชื่อผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน บ้านแม่สารบ้านดอง

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ระยะเวลาดำรงตำแหน่ง (ปี พ.ศ.)
1	นายจันทร์ ไชยศรีสวัสดิ์	
2	นายก้อง มุลนිරัตน์	
3	นายทา มินมุนินทร์	
4	นายวิศิษฐ์ สมสาร	2512 – 2524
5	นายมี ปินดาวะนา	2524– 2536
6	นายสุภัทร ไชยสาร	2537– 2547
7	นายเกตุ ภูเวียง	2547-ปัจจุบัน

ที่มา: เกตุ ภูเวียง (2554: สัมภาษณ์)

สภาพทั่วไปของชุมชน

ประชากรในชุมชนบ้านแม่สารบ้านดอง หมู่ที่ 4 ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีจำนวนประชากร 1,100 คน จำนวนเพศชาย 510 คน เพศหญิง 590 คน จาก 419 ครัวเรือน (เทศบาลตำบลเวียงของ, 2552: ระบบออนไลน์) มีแหล่งสาธารณูปโภคและ โครงสร้างพื้นฐานในชุมชน แม่สารบ้านดองประกอบด้วย

1. สถานีอนามัยประจำตำบล	1	แห่ง
2. ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน	1	แห่ง
3. หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน	1	แห่ง
4. ศูนย์สาธารณสุขหมู่บ้าน	1	แห่ง
5. ประปาหมู่บ้าน	3	แห่ง
6. โรงงานน้ำดื่ม	1	แห่ง
7. วัด	1	แห่ง

ชุมชนบ้านแม่สารบ้านดองมีการประกอบอาชีพที่อยู่ในชุมชนได้แก่อาชีพการเป็น ช่างทอผ้า ช่างปูนปั้น และทำการเกษตรกรรม ส่วนอาชีพภายนอกชุมชน ประกอบด้วยการรับราชการ การรับจ้างในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน การทำงานนอกชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มหนุ่มสาวที่ไปทำงาน นิคมอุตสาหกรรมมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น สำหรับกลุ่มตัวอย่างมีรายได้โดยเฉลี่ย 50,000 บาทต่อปี

ต่อคน (เทศบาลตำบลเวียงยอง, 2552: ระบบออนไลน์) ทั้งนี้ทุกครัวเรือนจะมีการปลูกพืชผักสวนครัว เพื่อบริโภคในครัวเรือนส่วนผลผลิตที่เหลือก็แบ่งปันให้เพื่อนบ้านหรือขาย

ตอนที่ 2 สภาพปัญหาของชุมชน

การศึกษาสภาพปัญหาของชุมชน โดยใช้การจัดเวทีเสวนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้รับสมัครนักวิจัยชุมชนเข้าร่วมทำการวิจัย ประกอบด้วยผู้นำฝ่ายพระสงฆ์ 2 รูป ผู้นำจากฝ่ายปกครองและประธานกลุ่มชุมชนจำนวน 18 คน ทั้งหมดนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้นโดยตำแหน่ง รวมทั้งผู้วิจัยเป็นทีมวิจัย 20 คน ทั้งนี้ นักวิจัยชุมชนที่เข้าร่วมเป็นผู้มีหน้าที่สังเกตระหัดปัญหาในชุมชน ผลการศึกษาพบดังต่อไปนี้

ทีมวิจัย

ทีมวิจัยมีหน้าที่สังเกตระหัดปัญหาในชุมชน ประกอบด้วยผู้นำฝ่ายพระสงฆ์ 2 รูป ผู้นำจากฝ่ายปกครองและประธานกลุ่มชุมชนจำนวน 19 คน ทั้งหมดนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้นโดยตำแหน่ง รวมทั้งผู้วิจัยเป็นทีมวิจัย 20 คน ผู้วิจัยได้เข้าพบนายกเทศมนตรี เทศบาลตำบลเวียงยอง และผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ตำบลเวียงยองเพื่อขออนุญาตเข้าศึกษาในพื้นที่ ขอความร่วมมือในการประชาสัมพันธ์โดยใช้เสียงตามสายภายในหมู่บ้าน ประกาศนัยหมายและเชิญชวนบุคคลดังกล่าว และผู้ที่สนใจเข้าร่วมการเสวนาได้เข้าร่วมรับฟังและแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการเข้าทำการศึกษาในชุมชนเพื่อรับทราบและวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนสภาพ และขอใช้สถานที่อาคารประชุมภายในหมู่บ้านและจัดเตรียมสถานที่พร้อมทำอาหารกลางวันสำหรับผู้เข้าเสวนา

การจัดเสวนาแนะนำการศึกษาในชุมชนและรับสมัครผู้สนใจเข้าร่วมโครงการโดยความสมัครใจและใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการคัดเลือกทีมวิจัยจากสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการในการนัดหมายครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจและชี้แจงการศึกษาที่จะเข้าดำเนินการในหมู่บ้านและนำเสนอสื่อวีดิทัศน์แล้ว และแลกเปลี่ยนแนวความคิดและสร้างความคุ้นเคยกันจากนัดหมายมีผู้เข้าร่วมประชุม 20 คน ผู้ศึกษาได้แนะนำการศึกษาในส่วนหัวข้อการศึกษาและรูปแบบการวิจัยทีมวิจัยให้ความสนใจและสอบถามกิจกรรมที่จะต้องทำและจะได้อะไรจากกิจกรรมที่ทำ ผู้ศึกษาได้บรรยายหลักพุทธธรรมเศรษฐกิจพอเพียงและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในทีมวิจัยและกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้เข้าร่วมเป็นคณะผู้ศึกษาโดยมีผู้ศึกษาเป็นประธานการเสวนาและใช้ชื่อ

กลุ่มที่ทำงานว่า “กลุ่มพัฒนาชุมชนต้นแบบชีวิตพอเพียง” สำหรับรายชื่อและตำแหน่งคณะผู้นำที่เป็นทีมวิจัยดังแสดงในตาราง 3

ตาราง 3 รายชื่อและตำแหน่งคณะผู้นำที่เป็นทีมวิจัย

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่งในชุมชน
1.	พระครูวิสิฐปัญญากร	เจ้าอาวาสวัดบ้านดอง รองเจ้าคณะ จังหวัดลำพูน
2.	พระทรงเกียรติ ฟองคำ	พระลูกวัดบ้านดอง
3.	พระครูไพศาลธีรคุณ	จค.เวียงยอง
4.	นายรักเกียรติ ศิริจันทร์นันท์	นายกเทศมนตรี
5.	นายเกตุ ภูเวียง	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๔
6.	นายอุดร ชมพูนงษ์	สท.เวียงยอง ม.๔
7.	นายณรินทร์ คำสาร	สท.เวียงยอง ม.๔
8.	นายธวัช สมสาร	ประธานกลุ่มปูนปั้น
9.	นางอัมพร ศรีวิชัย	ประธานกลุ่มทอผ้า
10.	นายทองใบ จันทร์จวี	กลุ่มทำโต๊ะ
11.	นายชม ชมพูนงษ์	ประธานวัฒนธรรม
12.	นายแสวง สิงห์ศักดิ์	ผช.ผู้ใหญ่บ้าน
13.	นายมานิตย์ คำสาร	ประชาคมหมู่บ้าน
14.	จสอ.वासกรี ชื่นเรณู	ประธานกีฬาเปตอง
15.	นายครรชิต สุขสาร	ประธานกลุ่มกองทุน
16.	นายระวี ทาศักดิ์	ประธานกลุ่มกีฬา
17.	นายสะอาด สุขสาร	กลุ่มเกษตร
18.	นายสุภัทร ไชยสร	ไวยาวัจกร
19.	นางดารณี ใจดี	ประธานกลุ่มออมทรัพย์ผ้าทอ
20.	นายพร้อมอุดม ธรรมนัน	กรรมการหมู่บ้าน



ภาพ 5 การประชุมคณะผู้ศึกษาเบื้องต้น

ทบทวนอดีตและร่วมกันวิเคราะห์

การจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นในประเด็นหัวข้อการศึกษาและสร้างความเข้าใจในการศึกษาร่วมกันเพื่อให้ชุมชนได้ทบทวนอดีตและร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน เปิดเวทีเสวนาโดย นายรักเกียรติ ศิริจันทร์านนท์ นายกเทศมนตรี เทศบาลตำบลเวียงของ และแนะนำกิจกรรมในการทบทวนอดีตและร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งแบ่งออกเป็นด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา (ดังภาพ 6 – 9) ผลจากการสังเกตพบว่าชุมชนแสดงความคิดเห็นอย่างมีความกระตือรือร้น ในการแสดงความคิดเห็น มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน มีการกล่าวถึงสภาพปัญหาของชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม การจัดเวทีเสวนาสามารถเปิดการเสวนาและจัดการการเสวนาได้ตามกระบวนการที่วางไว้ ในกิจกรรมนี้ได้ร่วมกำหนดแผนกับคณะผู้ศึกษาในการกระตุ้นให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็นให้มาก โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมเสวนาได้เสนอประเด็นปัญหา และร่วมกันวิเคราะห์จากอดีตถึงปัจจุบันชุมชนมีปัญหาในแต่ละด้านอย่างไร จากนั้นจึงทำการจัดหมวดหมู่เป็นแผนกิจกรรมในแต่ละด้าน ผลการวิเคราะห์จากเวทีเสวนา พบปัญหาที่คนในชุมชนให้ความหวังใจและกังวลสรุปได้ดังนี้

1. ปัญหาทางเศรษฐกิจ

1.1 ปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากปัจจุบันกระแสวัตถุนิยมได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน จึงทำให้เกิดปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้น เช่นค่าอาหารที่จากเดิมไม่มีค่าใช้จ่ายเพราะวัตถุดิบในการประกอบอาหารสามารถหาได้ภายในสวนครัวเล็ก ๆ บริเวณ

ครัวเรือน และจากการแบ่งปันของเพื่อนบ้าน นอกจากนั้นยังมีค่าใช้จ่ายทางเทคโนโลยีต่างๆ เช่น ค่าโทรศัพท์ ค่าน้ำมัน เป็นต้น

1.2 ปัญหาการมีรายได้น้อย จากการสำรวจอาชีพของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพดั้งเดิมของชุมชนได้แก่ การทอผ้า ซึ่งจะต้องรอการสั่งซื้อของพ่อค้าคนกลาง จึงจะมีการทำผ้าทอและมีรายได้เกิดขึ้นซึ่งปัจจุบันการสั่งซื้อผ้าทอยังมีไม่มากจึงทำให้คนในชุมชนมีรายได้น้อย

1.3 ปัญหาภาระหนี้สิน เนื่องด้วยปัญหารายจ่ายที่เพิ่มสูงขึ้นและรายได้น้อยกว่ารายจ่าย ทำให้เกิดการก่อหนี้สินของคนในชุมชน ซึ่งจากการเสวนาพบว่าคนในชุมชนต้องการที่จะลดหนี้ หรือชำระหนี้ให้หมดโดยเฉลี่ยหนี้สินแต่ละครัวเรือนก่อนการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง มีจำนวนเงิน 96,950 บาทต่อปี แต่เนื่องจากการมีค่าใช้จ่ายที่สูงในทุกเดือนในขณะที่รายรับมีอยู่อย่างจำกัด เมื่อนำเงินมาชำระหนี้ก็จะไม่มีเงินพอสำหรับใช้จ่าย ดังนั้นคนในชุมชนจึงขาดโอกาสในการแก้ไขปัญหาภาระหนี้สินที่มี ซึ่งครัวเรือนส่วนใหญ่ล้วนมีภาระหนี้สิน แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับปัญหาดังกล่าว ทางทีมคณะผู้ศึกษาและกลุ่มตัวอย่างจึงได้วิเคราะห์ร่วมกันได้ข้อสรุปว่าเนื่องมาจากการใช้ชีวิตตามกระแสวัตถุนิยมของคนรุ่นใหม่ การละทิ้งวิถีชีวิตเดิม ส่งผลให้รายจ่ายเพิ่ม อีกทั้งรายได้จากอาชีพดั้งเดิมน้อยกว่ารายจ่าย เกิดภาระหนี้สินเพิ่มขึ้นจึงเป็นเหตุให้ผู้ปกครองจำเป็นต้องสอนบุตรหลานว่า ต้องการให้เรียนสูง ๆ แล้วทำงานดี ๆ ไม่ให้มาทอผ้าเหมือนคน เพราะมีรายได้ไม่พอกับรายจ่ายซึ่งเป็นแนวคิดที่ไม่ถูกต้องนักแต่หลังการประยุกต์ใช้หนี้สินมีจำนวน 31,710 บาทต่อปี

2. ปัญหาทางสังคม

2.1 การมีเวลาในครอบครัวน้อยลง ขาดโอกาสในการสั่งสอนบุตรหลานซึ่งผู้เข้าร่วมเสวนาได้ยกตัวอย่างกรณีศึกษา ที่พ่อและแม่ต้องออกไปทำงานตั้งแต่เช้า ไม่มีเวลาให้บุตรและกลับบ้านตอนที่บุตรเข้านอนเรียบร้อยแล้ว

2.2 ปัญหาขาดเสถียรภาพ อาชีพและสิ่งผิดกฎหมาย เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจชาวบ้านมีรายได้น้อยจนทำให้ต้องพึ่งพาอาชีพที่ผิดกฎหมาย เช่น ค้ายาเสพติด ค้าหวย

2.3 ปริมาณอาชญากรรมภายในชุมชนเพิ่มสูงขึ้น คนในชุมชนเริ่มมีการสร้างบ้านที่มีรั้วรอบขอบชิด ส่วนคนที่ไม่ค่อยมีฐานะก็จะรู้สึกไม่ค่อยมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ปัญหาสังคมดังกล่าวเกิดจากการใช้ชีวิตตามกระแสวัตถุนิยมมากเกินไป จนไม่คำนึงถึงผลกระทบที่ทำให้สภาพสังคมในชุมชนไม่ค่อยน่าอยู่ตามมา

3. ปัญหาทางวัฒนธรรม

ผลการเสวนาได้พบปัญหาในด้านวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากสภาพสังคมในชุมชนที่เปลี่ยนไป ส่งผลการรับวัฒนธรรมคนเมืองและวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้น คนในชุมชนที่ยังประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ วิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนที่เปลี่ยนไปในด้านต่าง ๆ ดังนี้

3.1 วัฒนธรรมการแต่งกาย แม้ว่าในชุมชนจะมีอาชีพทอผ้าเป็นหลักแต่ก็ไม่ใส่ผ้าที่ตนเองได้ทอขึ้น แต่ทอผ้าเพื่อการรับจ้างค่าแรงจากนั้นก็จะนำเงินไปซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาใส่ โดยเชื่อว่าผ้าพื้นเมืองนั้นล้าสมัย

3.2 ภาษาพูด ซึ่งเป็นภาษาของของคนในท้องถิ่น ในปัจจุบันคนรุ่นใหม่เริ่มลดการพูดใน ศัพท์ ภาษาของดั้งเดิมลง โดยหันมาใช้คำศัพท์ ภาษาไทยกลางมากขึ้น

3.3 วัฒนธรรม อื่นๆ เช่น พิธีกรรม การแสดง (การฟ้อนรำ) เป็นต้น คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจ ในเรื่องดังกล่าวมากนัก คนในชุมชนที่ยังประกอบพิธีกรรมดังกล่าวส่วนใหญจะเป็นผู้สูงอายุ

3.4 ปัญหาการละทิ้ง เอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของชุมชน เช่นการขาดการปลูกฝังการประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมได้แก่ อาชีพทอผ้าซึ่งปัจจุบันการทอผ้ารับเป็นเพียงการรับจ้างค่าแรง และภาษาพูด รวมทั้งการรับเอาวัฒนธรรมเมืองมาใช้ในชีวิตประจำวันสูงขึ้น ปัจจุบันการทำงานทำของวัยรุ่นในชุมชนที่มุ่งเน้นการทำงานทำในนิคมอุตสาหกรรมจนไม่มีผู้สืบทอดอาชีพแบบดั้งเดิมของชุมชน ได้แก่การทอผ้าซึ่งมูลเหตุของปัญหาพบว่าการปลูกฝังของผู้ปกครองที่ทำอาชีพทอผ้าที่ได้สั่งสอนเยาวชนว่า ต้องการให้เรียนสูง ๆ แล้วทำงานดี ๆ ไม่ต้องทอผ้าเหมือนตนและประกอบกับอาชีพแบบดั้งเดิมค่อนข้างมีรายได้น้อยกว่าการทำงานในนิคมอุตสาหกรรมส่งผลให้คนรุ่นใหม่ในชุมชนที่จบการศึกษามุ่งเข้าสู่อุตสาหกรรมในเมืองมากขึ้น ซึ่งอาจจะทำให้อาชีพดั้งเดิมของหมู่บ้านไม่มีคนสืบทอดในอนาคต และเมื่อวัยรุ่นในชุมชนไม่สนใจอาชีพแบบดั้งเดิมแล้ว ในอนาคตเมื่อประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจก็อาจไม่มีภูมิคุ้มกันในการรับมือกับปัญหาดังกล่าว ในขณะที่หน่วยงานการปกครองส่วนท้องถิ่นพยายามให้ความสำคัญ อนุรักษ์ การประกอบอาชีพดั้งเดิมอยู่เสมอ แต่ก็มิได้ทำให้คนรุ่นใหม่กลับมาสืบสานอาชีพดั้งเดิมของชุมชนเพิ่มขึ้นเท่าที่ควร

4. ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม

ผลการเสวนา ชุมชนเห็นว่าสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้นคงคืออยู่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่มีความต้องการด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานและเทคโนโลยีดังเช่นที่ชุมชนข้างเคียงและสังคมโดยรอบมีซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกหรือกระแสวัฒนธรรมเหล่านี้ทำให้คนในชุมชนเกิดความทุกข์ และยังส่งผลให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองต้องพยายามหางบประมาณจากแหล่งอื่นเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนในเรื่องดังกล่าว



ภาพ 6 การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นถึงสภาพปัญหาของชุมชนบ้านแม่สารบ้านตอง



ภาพ 7 อาชีพทอผ้า เป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวบ้านในชุมชนบ้านแม่สารบ้านตอง



ภาพ 8 งานปูนปั้น อาชีพที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุคนของชุมชน



ภาพ 9 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึก

ตอนที่ 3 ผลการเรียนรู้จากการศึกษาฐาน บ้านดอนแก้ว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

การพัฒนาชุมชนบ้านแม่สารบ้านดองที่ผ่านมา ไม่ต่างจากชุมชนอื่นมากนัก ซึ่งการวางแผนจะถูกสั่งการมาจากด้านบน โดยเฉพาะในช่วงใกล้สิ้นปีงบประมาณของทางราชการ ที่ทางการมักจะมีการแจ้งแก่ชาวบ้านได้รับทราบว่า มีงบประมาณมาให้ ให้ชุมชนรีบทำโครงการเสนอเพื่อขอรับเงินไปพัฒนาหมู่บ้าน หลายครั้งการทำโครงการก็ไม่ทัน หรือถ้าทันก็เป็นลักษณะทำไปก่อน หรือผู้นำเสนอเองเลย เพื่อให้ได้เงินมาแล้วค่อยแก้ไขใหม่ โครงการส่วนใหญ่เป็นโครงการที่ต้องพึ่งพางบประมาณจากภายนอกเป็นหลัก ฉะนั้นกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงมีแนวคิดว่าจะทำอย่างไร ที่จะช่วยให้หมู่บ้านเข้มแข็ง ยั่งยืนตลอดไป หลายคนเสนอโครงการเรื่องปากท้อง ซึ่งต่อมาได้ถูกจัดให้มาเป็นกิจกรรม ผักสวนครัวรั้วกินได้ แต่มีหลายคนเสนอว่า การพัฒนาชุมชนให้ประสบผลสำเร็จและยั่งยืนได้นั้น ไม่ใช่มุ่งเน้นด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว ควรจะมีการพิจารณาด้านอื่นๆ ประกอบด้วย เช่น ด้านสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการพิจารณาในหลาย ๆ ด้านประกอบกัน

ในการทำเวทีชุมชนในครั้งนี้ มีแกนนำหลายคนเสนอว่า น่าจะมีการศึกษาฐาน การพัฒนาชุมชนที่สำเร็จ เพื่อจะได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนแม่สารบ้านดองให้เข้มแข็ง ในที่สุดก็เลือกไปฐานที่ชุมชนบ้านดอนแก้ว ตำบลดอนแก้ว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมี มีคุณทองดี โพธิ์ทอง เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านดอนแก้วและเป็นชาวของด้วยกัน ก่อนที่จะมีการศึกษาฐาน ทางกลุ่มได้มีการปรึกษาหารือ และคำนึงถึงวัตถุประสงค์ที่จะเดินทางไปดูงาน ว่าการไปครั้งนี้ เพียงเพื่อเป็นการท่องเที่ยว หรือเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือแม้กระทั่งการนำสิ่งดี ๆ ที่ได้พบเห็นมาปรับใช้ มีการแบ่งหน้าที่กันคร่าว ๆ ว่าจะสอบถามข้อมูลในเรื่องใดบ้าง การเตรียมตัวไปดูงาน มีหลายคนที่สนใจในเรื่องต่าง ๆ ที่จะได้พบเห็น เช่น นางบุญศรี มณีรัตน์ มีความสนใจเรื่องการสืบทอดภูมิปัญญา และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ควรจะมีการตั้งคำถามไว้ก่อน ไม่ใช่ไปเห็นของสวยงามกลับลืมหมด และใครที่สนใจเรื่องการลดรายจ่าย ควรจะมีการเตรียมข้อมูลที่จะถาม และถ้าจะให้ดีควรมีการพกสมุด ปากกา เพื่อจดบันทึกด้วย และจากนั้นจึงได้ตกลงกันเพื่อหาวันที่เหมาะสมในการศึกษาฐาน ดังนั้นจึงได้ข้อสรุปว่า วันที่ 15 กันยายน 2554 จะเป็นวันเดินทางไปศึกษาฐาน

เมื่อเดินทางไปถึงคุณแม่ทองดี โพธิ์ทอง มาให้การต้อนรับด้วยความเป็นกันเอง และได้เล่าถึงเหตุการณ์และปัญหาต่าง ๆ ที่ผ่านมายังชุมชนของตนเอง ทั้งเรื่องที่ล้มเหลวและเรื่องที่สำเร็จ เธอได้เริ่มพัฒนาชุมชนของเธอเองเมื่อปี พ.ศ. 2522 จนถึงปัจจุบัน นางทองดีได้เล่าว่า การ

แก้ปัญหาชุมชนบ้านคอนแก้วของเธอนั้นเป็นการแก้ไขโดยมีแนวคิดที่ต้องพัฒนาจากตนเองก่อน จากนั้นก็เป็นสมาชิกในครอบครัวและภายในกลุ่มภายในชุมชนหรือหมู่บ้านตามลำดับเพื่อสร้างรากฐานทางสังคมและเศรษฐกิจให้มั่นคงในขณะนั้นอาชีพของเธอก็คือชาวไร่ชาวนาเธอเห็นว่าเมื่อปลูกพืชชนิดเดียวกันตลอดทำให้ผลผลิตน้อยลงและทำให้ดินเสียเธอจึงเป็นผู้ริเริ่มในการปลูกพืชหมุนเวียนและได้มีการทดลองปรับปรุงพันธุ์ถั่วเหลืองจากการให้คำปรึกษาของเกษตรตำบล จากนั้นเธอก็ได้นำเมล็ดพันธุ์ที่ได้มาปลูกเมื่อได้ผลดีก็มีการแจกจ่ายให้กับชาวบ้านในท้องถิ่นทดลองปลูกทำให้ผลผลิตต่อไร่สูงขึ้นกว่าแต่ก่อนอีกทั้งมีการแปรรูปเพื่อเป็นอาหารและจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้อีกทางหนึ่งจนปี พ.ศ. 2527 ทาง FAO Resource Women Award ได้ให้รางวัลเกษตรกรจัดแปลงไร่นาสาธิตและแปรรูปอาหารด้านถั่วเหลือง (มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2538: 69)

ต่อมาปี พ.ศ. 2533 เธอได้จัดตั้งกลุ่มหัตถกรรมหมู่บ้านล้านนา จังหวัดเชียงใหม่ขึ้น กิจกรรมสนับสนุนส่งเสริมกลุ่มผู้ผลิตอยู่ที่บ้านเพื่อแก้ไขปัญหาการตั้งถิ่นฐานเข้ามาทำงานในเมือง ในปี พ.ศ. 2536 มีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตกลุ่มสตรีแม่บ้าน ตำบลคอนแก้ว เพื่อแก้ปัญหาหนี้สินและนำเงินที่สะสมมาบริหาร โดยให้สมาชิกนำไปลงทุนเช่น กลุ่มเย็บที่นอน กลุ่มผักปลอดสารพิษ กลุ่มแปรรูปถนอมอาหาร กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า และกลุ่มทำข้าวหลามเป็นต้น เธอได้เน้นย้ำถึงการสร้างความเห็นถูกร่วมกัน เพื่อป้องกันการล่มสลายของชุมชน และยังเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนต่อไป การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันเป็นสิ่งที่ดี ซึ่งเป็นลักษณะเดิมเดิมให้กันและกัน จากการศึกษาดูงานผู้นำการเปลี่ยนแปลงบ้านแม่สารบ้านตอง ได้พบเห็นสิ่งต่างๆ และข้อคิด ที่นางทองดีและชาวบ้านคอนแก้วได้ทำสำเร็จ และได้รับรู้เรื่องราวจากผู้ที่มีประสบการณ์ผลจากการศึกษาดูงานผู้นำการเปลี่ยนแปลงบ้านแม่สารบ้านตองมีความกระตือรือร้น ที่จะเริ่มปรับตัวเองก่อน มีการนัดกันถอดบทเรียนที่ได้เรียนรู้มา โดยพิจารณาควบคู่กับสิ่งที่ตนเองและชุมชนมีอยู่

ตอนที่ 4 การประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในชีวิตประจำวันระดับครัวเรือน

การศึกษาการประยุกต์ใช้พุทธธรรมและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตในระดับครอบครัวนี้ต้องการข้อมูลเชิงลึกและต้องใช้เวลาในการสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลค่อนข้างนานจึงกำหนดจะศึกษากับกลุ่มแม่บ้านครอบครัวนาร่องซึ่งรับจากอาสาสมัครเข้าร่วมงานหลังจากได้ร่วมเสวนาเพื่อชี้แจงโครงการวิจัยจำนวน 25 คน ซึ่งกลุ่มแม่บ้านเหล่านี้เป็นกลุ่มคนในชุมชนที่มีเวลาในการให้ข้อมูลกับผู้วิจัยด้วยเหตุผลเนื่องจากสภาพสังคมในชุมชนที่ให้ผู้หญิงอยู่ดูแลบ้านและดูแลเรื่องค่าใช้จ่ายในบ้านนั่นเอง

ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง

อายุของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ พบว่ามีอายุ ต่ำกว่า 40 ปี จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 4 ที่มีอายุ 41 – 50 ปี จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 32 ที่มีอายุ 51 – 60 ปี จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 32 และที่มีอายุ 61 ปีขึ้นไป จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 32 นอกจากนั้นยังพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีอายุตั้งแต่ 41 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นกลุ่มแม่บ้านที่มีอาชีพทอผ้าและรับจ้างทั่วไป ดังตาราง 4

ตาราง 4 ข้อมูลพื้นฐานแสดงช่วงอายุของกลุ่มแม่บ้านครอบครัวนาร่อง

ช่วงอายุ (ปี)	จำนวน(คน)	ร้อยละ
ต่ำกว่า 40	1	4.00
41-50	8	32.00
51-60	8	32.00
61 ปีขึ้นไป	8	32.00
รวม	25	100.00

สำหรับข้อมูลพื้นฐานแสดงอาชีพและระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่างแสดงใน

ตาราง 5 ข้อมูลพื้นฐานแสดงอาชีพและระดับการศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง

ลำดับ	ชื่อ	สกุล	อายุ (ปี)	การศึกษา	อาชีพ
1	นางพรณี	มาลาจำปี	59	ป.4	รับจ้างทั่วไป
2	นางคำแพง	ยะสิงห์สาร	61	ป.4	ทอผ้า
3	นางสายพิน	นักพรต	52	ป.4	เกษตรกร
4	นางเรือนแก้ว	เพิ่มศรี	65	ป.4	ค้าขาย
5	นางกาญจนา	บุญอินทร์	48	ม.6	ค้าขาย
6	นส.สุทธิดา	มานมุงศิลป์	40	ป.ตรี	ทอผ้า
7	นางจันทน์	เพ็ญสิทธิ์	64	ป.4	ค้าขาย
8	นางบัวเหลียว	ปิงยศ	64	ป.4	ลูกจ้าง
9	นางบุญศรี	มณีรัตน์	67	ป.4	พนักงาน
10	นางจันทร์	ชะเวียง	57	ป.4	ลูกจ้าง
11	นางกมลจี	ทิพย์เวียง	65	ป.4	ทอผ้า
12	นส.กัญรัตน์	สุขสาร	62	ป.4	ลูกจ้าง
13	นางคารณิ	สุรินา	45	ป.6	รับจ้างทั่วไป
14	นส.วราภรณ์	ไชยสาร	53	ป.6	ทอผ้า
15	นางนงเยาว์	ธรรมจารี	43	ป.4	ลูกจ้าง
16	นางวนิดา	ชมพูนงษ์	52	ป.4	เกษตรกร
17	นางบัวเที่ยง	อยู่เย็น	64	ป.4	รับจ้างทั่วไป
18	นางเบญจพร	กันทาเดช	51	ป.4	ค้าขาย
19	นางพิกุล	ญารังสี	59	ป.4	ทอผ้า
20	นางศรีไพร	ไชยวงศ์	46	ป.4	รับจ้างทั่วไป
21	นางไกรสอน	ชมพูนงษ์	48	ป.4	ลูกจ้าง
22	นางพิกุล	แก้วทิพย์	59	ป.4	พนักงาน
23	นางศรียอน	ชมพูนงษ์	56	ป.4	พนักงาน
24	นางสุพรรณ	อยู่เย็น	63	ป.4	พนักงาน
25	นางบัวขาว	ชะเวียง	80	ป.4	ค้าขาย
อายุสูงสุด			80		
อายุต่ำสุด			40		
อายุเฉลี่ย			57		

การถือครองทรัพย์สินของกลุ่มตัวอย่าง

ทรัพย์สินอสังหาริมทรัพย์ (ที่ดิน)

1. พื้นที่นา ส่วนใหญ่ครอบครัวยุคตัวอย่าง ไม่มีที่ดินที่เป็นพื้นที่นาถือครองเลย จำนวน 23 ครอบครัว ซึ่งมีเพียง 2 ครอบครัวเท่านั้นที่มีการถือครองพื้นที่นา โดยขนาดที่ถือครองคือ 1.0-2.0 ไร่
2. พื้นที่สวน จะเห็นได้ว่าครอบครัวยุคตัวอย่างทุกครอบครัว ไม่มีการถือครองที่ดินพื้นที่สวนเลย
3. พื้นที่ไร่ ส่วนใหญ่ครอบครัวยุคตัวอย่าง ไม่มีที่ดินที่เป็นพื้นที่ไร่ถือครองเลย จำนวน 23 ครอบครัว ซึ่งมีเพียง 2 ครอบครัวเท่านั้นที่มีการถือครองพื้นที่ไร่ โดยขนาดที่ถือครองคือ 1.0 – 2.0 ไร่
4. พื้นที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่ครอบครัวยุคตัวอย่างมีที่ดินที่เป็นพื้นที่อยู่อาศัยถือครองขนาด น้อยกว่า 1.0 ไร่ จำนวน 23 ครอบครัว อีก จำนวน 2 ครอบครัวมีการถือครองพื้นที่อยู่อาศัยขนาด 1.0-2.0 ไร่

ทั้งนี้การถือครองที่ดินของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่สำหรับอยู่อาศัย ไม่ค่อยมีการถือครองที่ดินเพื่อการเกษตร อาจเนื่องมาจากอาชีพหลักของคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่คือการทอผ้า การทำปูนปั้นและรับจ้างทั่วไป ดังนั้นที่ดินทำกินจึงมีน้อย ดังรายละเอียดในตาราง 6

ตาราง 6 การถือครองที่ดินประเภทต่าง ๆ ของกลุ่มตัวอย่าง

ขนาดที่ดิน	ประเภทที่ดิน			
	นา (คน)	สวน (คน)	ไร่ (คน)	ที่อยู่อาศัย (คน)
ไม่มีที่ดิน	23	25	23	0
น้อยกว่า 1 ไร่	0	0	0	23
1.0 – 2.0 ไร่	2	0	2	2
รวม	25	25	25	25

ลักษณะของที่ดินที่ถือครอง

ลักษณะของที่ดินที่ถือครอง พบว่าการถือครองเพื่ออยู่อาศัยโดยมีเอกสารสิทธิ โฉนดที่ดินมากที่สุด มีครอบครัวที่ถือครอง 19 ครอบครัว โดยไม่ติดจำนองกับแหล่งทุนใด

รองลงมาคือการถือครองแบบไม่มีเอกสารสิทธิ์ มีครอบครัวยึดครอง 6 ครอบครัว โดยไม่คิดจำนวนกับแหล่งทุนใด และใช้เป็นพื้นที่เพื่อทำการเกษตร ดังตาราง 7

ตาราง 7 ลักษณะการถือครองที่ดิน

ประเภทของ เอกสารสิทธิ์การถือครอง	จำนวน ครอบครัวยึดครอง	การคิดจำนวนและการใช้ประโยชน์
ไม่มีเอกสารสิทธิ์	6	- ไม่คิดจำนวน ใช้เป็นพื้นที่เพื่อทำการเกษตร
โฉนด	19	- ไม่คิดจำนวน ใช้เป็นที่อยู่อาศัยทั้งหมด
รวม	25	

ทรัพย์สินสังหาริมทรัพย์

1. โทรศัพท์มือถือ มีจำนวนมากที่สุด คือ 47 เครื่อง มีครอบครัวยึดครองจำนวน 19 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 76 ซึ่งครอบครัวยึดครองตัวอย่างทั้งหมด บางครอบครัวยึดครองโทรศัพท์มือถือเกิน 2 เครื่อง
2. โทรทัศน์ มีจำนวน 37 เครื่อง มีครอบครัวยึดครองจำนวน 19 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 76 ซึ่งครอบครัวยึดครองตัวอย่างส่วนใหญ่มีโทรทัศน์เกิน 1 เครื่อง
3. รถจักรยานยนต์ มีจำนวน 35 คัน มีครอบครัวยึดครองจำนวน 17 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 68 ซึ่งครอบครัวยึดครองตัวอย่างส่วนใหญ่มีรถจักรยานยนต์เกิน 1 คัน
4. รถจักรยาน มีจำนวน 29 คัน มีครอบครัวยึดครองจำนวน 16 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 64 ซึ่งครอบครัวยึดครองตัวอย่างส่วนใหญ่มีรถจักรยานเกิน 1 คัน
5. ตู้เย็น มีจำนวน 25 เครื่อง มีครอบครัวยึดครองจำนวน 20 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 80 ซึ่งครอบครัวยึดครองตัวอย่างบางครอบครัว มีตู้เย็นเกิน 1 เครื่อง
6. เครื่องเสียงมีจำนวน 19 เครื่อง มีครอบครัวยึดครองจำนวน 15 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 60 ซึ่งครอบครัวยึดครองตัวอย่างบางครอบครัว มีเครื่องเสียงเกิน 1 เครื่อง
7. คอมพิวเตอร์ ตั้งโต๊ะมีจำนวน 8 เครื่อง มีครอบครัวยึดครองจำนวน 7 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 28 ซึ่งครอบครัวยึดครองตัวอย่างบางครอบครัว มีคอมพิวเตอร์ ตั้งโต๊ะเกิน 1 เครื่องคอมพิวเตอร์ตั้งอินเตอร์เน็ต มีจำนวน 6 เครื่อง มีครอบครัวยึดครองจำนวน 6 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 24 ซึ่งครอบครัวยึดครองตัวอย่างส่วนใหญ่มีคอมพิวเตอร์ตั้งอินเตอร์เน็ต

เพียงครอบครัวละ 1 เครื่อง ส่วนเครื่องคอมพิวเตอร์แบบพกพา (แล็ปท็อป) ไม่มีครอบครัวกลุ่มตัวอย่างใดที่ครอบครอง

8. อื่น ๆ เช่น เครื่องซักผ้า จานดาวเทียม วิทยุสื่อสาร วิทยุ มีจำนวน 14 เครื่อง มีครอบครัวที่ครอบครอง จำนวน 14 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 56 ซึ่งครอบครัวกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีทรัพย์สินอื่น ๆ เช่น เครื่องซักผ้า จานดาวเทียม วิทยุสื่อสาร วิทยุ เพียงครอบครัวละ 1 เครื่อง

ทรัพย์สินที่เป็นสังหาริมทรัพย์ของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่แล้วเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกภายในครัวเรือน เช่น ตู้เย็น โทรทัศน์ โทรศัพท์มือถือ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นในการรับรู้ข่าวสารและเป็นเครื่องใช้อำนวยความสะดวกที่มีความจำเป็น ซึ่งถือว่ากลุ่มตัวอย่างมีเหตุผลในการถือครองทรัพย์สิน ไม่ได้มีทรัพย์สินที่ไม่จำเป็น เช่น เครื่องประดับสูงค่า หรือ ของสะสมราคาแพง ทรัพย์สินสังหาริมทรัพย์ของครอบครัวกลุ่มตัวอย่างดังตาราง 8

ตาราง 8 สังหาริมทรัพย์ของครอบครัวกลุ่มตัวอย่าง

ชนิดสังหาริมทรัพย์	จำนวน/หน่วย	จำนวนครอบครัว ที่ครอบครอง	ร้อยละ
โทรทัศน์	37	19	76
ตู้เย็น	25	20	80
เครื่องเสียง	19	15	60
รถจักรยาน	29	16	64
รถจักรยานยนต์	35	17	68
รถยนต์	9	7	28
โทรศัพท์บ้าน	7	7	28
โทรศัพท์มือถือ	47	19	76
คอมพิวเตอร์ ตั้งโต๊ะ	8	7	28
แล็ปท็อป	0	0	0.00
คอมพิวเตอร์ที่ติดตั้งอินเทอร์เน็ต	6	6	24
อื่น ๆ เช่น เครื่องซักผ้า จานดาวเทียม วิทยุสื่อสาร วิทยุ เป็นต้น	14	14	56

เงินฝากและสถาบันการเงินที่ฝาก

ด้านเงินฝากและสถาบันการเงินที่ฝากพบว่า ครอบครัวกลุ่มตัวอย่างฝากเงินกับธนาคารพาณิชย์อื่นๆ มากที่สุดเป็นจำนวนเงิน 518,000 บาท ทั้งหมด 8 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 32 เฉลี่ย 64,750 บาทต่อครอบครัว รองลงมาคือ เงินฝากออมทรัพย์กับสหกรณ์การเกษตร จำนวนเงิน 375,000 บาท ทั้งหมด 5 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 20 เฉลี่ย 75,000 บาทต่อครอบครัว เงินออมทรัพย์กับ ธกส./เงินฝากปณิก จำนวนเงิน 286,000 บาท ทั้งหมด 9 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 36 เฉลี่ย 31,778 บาทต่อครอบครัว เงินออมในกลุ่มอาชีพ/กลุ่มเกษตร จำนวนเงิน 57,000 บาท ทั้งหมด 11 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 44 เฉลี่ย 5,182 บาทต่อครอบครัว เงินออมในกลุ่มออมทรัพย์จำนวนเงิน 38,480 บาท ทั้งหมด 15 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 60 เฉลี่ย 2,565 บาท ต่อครอบครัว เงินออมในกองทุนหมู่บ้าน จำนวนเงิน 33,000 บาท ทั้งหมด 11 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 44 เฉลี่ย 3,000 บาท ต่อครอบครัว และ เงินออมในกลุ่มฝากปณิก จำนวนเงิน 30,400 บาท ทั้งหมด 15 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 60 เฉลี่ย 2,027 บาทต่อครอบครัว ส่วนกลุ่ม อสม. จำนวน 7 ครอบครัว ไม่มีการออมเงิน

ทั้งนี้พบว่าครอบครัวนำร่องเชื่อถือสถาบันการเงินหลัก คือธนาคารพาณิชย์และสหกรณ์การเกษตรเนื่องจากมีความมั่นคงและเป็นที่รู้จักกันในวงกว้าง นอกจากนั้นยังมีประโยชน์ในการกู้ยืมเงินจากสหกรณ์นั้น ๆ ในกรณีที่จำเป็นซึ่งเป็นสิทธิ์เฉพาะสมาชิกของสหกรณ์เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ธนาคารและสหกรณ์จึงเป็นสถาบันการเงินที่กลุ่มตัวอย่างให้ความไว้วางใจในการเก็บรักษาทรัพย์สินดังตาราง 9

ตาราง 9 เงินฝากและสถาบันการเงินที่ฝากของกลุ่มตัวอย่าง

ชนิดสหกรณ์ทรัพย์	จำนวนเงิน (บาท)	จำนวน ครอบครัว	ร้อยละ	เฉลี่ยต่อครอบครัว (บาท)
เงินฝากกับธนาคารพาณิชย์อื่น ๆ	518,000	8	32	64,750
เงินฝากออมทรัพย์กับสหกรณ์การเกษตร	375,000	5	20	75,000
เงินออมทรัพย์กับ ธกส./ เงินฝากปณิก	286,000	9	36	31,778
กลุ่มอาชีพ/กลุ่มเกษตร	57,000	11	44	5,182
กลุ่มออมทรัพย์	38,480	15	60	2,565
กองทุนหมู่บ้าน	33,000	11	44	3,000
กลุ่มฝากปณิก	30,400	15	60	2,027
กลุ่ม อสม.	0	7	28	0
รวม	1,337,880			

รายได้

การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับรายได้ของประชาชนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 25 ครอบครัว ประกอบด้วยรายได้นอกภาคการเกษตรและรายได้ในภาคการเกษตร สามารถจำแนกรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

รายได้นอกภาคการเกษตร

รายได้นอกภาคการเกษตรก่อนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงรวมทั้งหมด 2,587,363 บาทต่อปี โดยจำแนกเป็นรายได้จากการค้าขายเป็นอันดับแรก จำนวน 1,048,990 บาท รองลงมาคืออาชีพพนักงานทั่วไป จำนวน 989,585 บาท จากการทอผ้า จำนวน 465,300 บาท และรับจ้าง จำนวน 83,488 บาท ภายหลังการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีรายได้นอกภาคการเกษตรรวมทั้งหมด 2,346,700 บาทต่อปี สามารถจำแนกรายได้ตามอาชีพได้ดังต่อไปนี้ อาชีพรับจ้างสามารถทำรายได้ให้กับครอบครัวเป็นจำนวนเงินที่สูงและนำเงินเข้าในชุมชนได้มากที่สุด จำนวน 804,400 บาท จำนวน 8 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 32 ของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 25 ครอบครัว รองลงมาคือ อาชีพพนักงานทั่วไปมีรายได้เท่ากับ 647,000 บาท จำนวน 5 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 20 ส่วนอาชีพค้าขายและทอผ้ามีรายได้จำนวน 615,300 และ 280,000 บาท จำนวนอย่างละ 5 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 20 ตามลำดับ

รายได้ในภาคการเกษตร

รายได้ในภาคการเกษตรก่อนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีมูลค่ารวมเท่ากับ 279,968 บาทต่อปี สามารถแยกเป็นรายได้ในภาคการเกษตรจากการทำนา เป็นเงิน 153,288 บาทและการทำสวน เป็นเงิน 126,680 บาท ภายหลังการประยุกต์ใช้ มีรายได้จากการทำสวนเป็นเงิน 406,000 บาท จำนวน 1 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 4 รองลงมาคือทำนา มีรายได้เป็นเงิน 204,000 บาทต่อปี จำนวนรวม 1 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 4 เช่นกัน

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าอาชีพเกษตรกรรมไม่ได้เป็นอาชีพหลักของชุมชนบ้านแม่สารบ้านตอง ซึ่งคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายเป็นหลัก แม้ว่าการประยุกต์ใช้จะค้าขายรายได้ดีมากเป็นอันดับหนึ่ง ต่อมาเมื่อประสบปัญหาอุทกภัยก่อปรกับปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั่วประเทศทำให้รายได้จากการค้าขายลดลง เกือบร้อยละ 40 และหลังจากการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแล้วอาชีพพนักงานทั่วไปซึ่งเป็นอาชีพที่เริ่มมีหลังจากที่มีนิคมอุตสาหกรรมตั้งอยู่ใกล้กับชุมชนกลับมีรายได้ลดลงแต่สุขภาพจิตใจดีขึ้นเนื่องจากไม่ต้องรับมลภาวะเป็นพิษและมีโอกาสได้อยู่ใกล้ชิดและทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับครอบครัวและคนในชุมชน

ถือเป็นการลงทุนระยะยาว ผลพวงจากกลุ่มแรงงานที่ทำงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูนส่วนหนึ่ง ได้ลาออกจากโรงงานเพื่อกลับไปสืบทอดอาชีพดั้งเดิมของชุมชนโดยยึดอาชีพรับจ้างปูนปั้นและงานจิตรกรรมโดยสืบสานศิลปะและองค์ความรู้จากผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านที่มีประสบการณ์และความชำนาญในการถ่ายทอดงานด้านนี้ให้คนรุ่นใหม่ จึงจะเห็นได้ว่าภายหลังการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอาชีพรับจ้างมีรายได้สูงขึ้นกว่า 3 เท่า สำหรับอาชีพทอผ้านั้นจะเห็นว่ามีรายได้ลดลง เนื่องมาจากผลกระทบของปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาอุทกภัยร้ายแรงที่เกิดขึ้น ทำให้ยอดการสั่งซื้อสั่งจ้างลดลงตามไปด้วย ชาวบ้านที่มีอาชีพทอผ้าจึงหันมาทอผ้าแบบรับจ้างทำของ เมื่อมีคำสั่งซื้อถึงจะลงมือทำงาน โดยยึดหลักพอเพียงไม่ใช้ระบบทุนนิยมที่มุ่งผลิตเพื่อการค้าเพียงอย่างเดียว จากการสัมภาษณ์พนักงานทั่วไป ซึ่งเป็นอาชีพที่สามารถทำรายได้ก่อนการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมากกว่าอาชีพรับจ้างและทอผ้า ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้มีความเชื่อว่าสามารถทำเงินได้มากกว่าและมีความมั่นคงกว่าการประกอบอาชีพอื่นๆ แต่ก็ยอมรับว่าด้วยระบบการทำงานทำให้เกิดความห่างเหินกับชุมชนและปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวลดลง ซึ่งผลที่เป็นเช่นนั้นก็ไม่มีทางเลือกมากนัก เพราะหากไม่เป็นพนักงานทั่วไป ก็ยังไม่มีอาชีพอื่นที่กล้ารับประกันรายได้ที่แน่นอน เพราะมีผลผูกพันกับรายจ่ายที่เกิดขึ้นรวมถึงทรัพย์สินในส่วนของที่ดินทำกินที่มีขนาดเล็กน้อยไม่สามารถประกอบอาชีพได้เพียงพอ กลุ่มตัวอย่างที่ให้ข้อมูลได้ยึดหลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตจนทำให้รายจ่ายลดลงอย่างเห็นได้ชัด และทำให้การประกอบสัมมาอาชีพได้อย่างมีความสุขไม่ต้องเร่งหาเช่ากินค่าเนื่องจากมีกิจกรรมที่ช่วยลดรายจ่าย เช่น การปลูกผักสวนครัว การประกอบอาหารรับประทานเอง ในขณะเดียวกันกลุ่มตัวอย่างได้หันมาสร้างรายได้จากการเป็นช่างปูนปั้นและทอผ้ามากขึ้นแม้ว่ารายได้จะไม่เทียบเท่ากับการทำงานในโรงงาน แต่ก็เข้ากับหลักการพออยู่พอกิน ซึ่งรายละเอียดปรากฏดังตาราง 10

ตาราง 10 รายได้นอกภาคการเกษตรและในภาคการเกษตร

แหล่งรายได้	ก่อนการ* ประยุกต์ใช้ (บาทต่อปี) ปี 2553	ร้อยละ	หลังการ** ประยุกต์ใช้ (บาทต่อปี) ปี 2554	ร้อยละ
รายได้นอกภาคการเกษตร				
ค้าขาย	1,048,990	36.58	615,300	20.81
รับราชการ	0	0	0	0
รับจ้าง/ลูกจ้าง	83,488	2.91	804,400	27.21
ทอดผ้า	465,300	16.23	280,000	9.47
พนักงานทั่วไป	989,585	34.51	647,000	21.88
รวมรายได้นอกภาคเกษตร	2,587,363	90.24	2,346,700	79.37
รายได้ในภาคการเกษตร				
ทำนา	153,288	5.35	204,000	6.90
ทำสวน	126,680	4.42	406,000	13.73
ประมง	0	0	0	0
รวมรายได้ในภาคเกษตร	279,968	9.76	610,000	20.63
รวมรายได้ทั้งหมด	2,867,311	100	2,956,700	100

ที่มา: เทศบาลตำบลเวียงของ และจากการสำรวจ

รายจ่าย

รายจ่ายก่อนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พ.ศ. 2553 พบว่ามีรายจ่ายสูงถึง 1,936,210 บาทต่อปี โดยจำแนกเป็นรายจ่ายทั่วไป สูงถึง 1,146,803 บาท รองลงมาคือรายจ่ายเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต จำนวน 390,300 บาท รายจ่ายเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกของใช้ในบ้านและรายจ่ายเกี่ยวกับการศึกษาของบุตร จำนวน 327,675 บาทและ 71,432 บาท ตามลำดับ

รายจ่ายหลังการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พ.ศ. 2554 พบว่ามีรายจ่ายลดลงเหลือเพียง 1,358,751 บาทต่อปี โดยจำแนกเป็นรายจ่ายทั่วไป 797,655 บาท รองลงมาคือรายจ่ายเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกของใช้ในบ้าน จำนวน 339,141 บาท รายจ่ายเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรและรายจ่ายเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต จำนวน 126,980 บาท และ 94,975 บาท ตามลำดับ

จากข้อมูลข้างต้นเมื่อเทียบจำนวนร้อยละพบว่ารายจ่ายเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต ลดลงเกือบ 3 เท่าและรายจ่ายทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างสามารถลดลงได้ (ดูภาคผนวก ก) โดยรายจ่ายเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรและรายจ่ายเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกของใช้ในบ้านเพิ่มขึ้น หมายถึงว่าการศึกษามูลค่าของการลงทุนระยะยาวและมีแนวโน้มให้ผลตอบแทนในภายหลัง สำหรับรายจ่ายเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับระบบ สาธารณูปโภคพื้นฐานที่ช่วยให้การดำรงชีวิตเป็นไปตามวิถีที่สมควรจะเป็นแสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างสามารถประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการดำรงชีวิต โดยสามารถลดรายจ่ายได้ ดังตาราง 11

ตาราง 11 รายจ่ายของกลุ่มตัวอย่าง

รายการจ่าย	ก่อนการประยุกต์ใช้		หลังการประยุกต์ใช้	
	จำนวนเงิน	ร้อยละ	จำนวนเงิน	ร้อยละ
	(บาทต่อปี)		(บาทต่อปี)	
	ปี 2553		ปี 2554	
รายจ่ายทั่วไป	1,146,803	59.23	797,655	58.71
รายจ่ายเกี่ยวกับการศึกษาของบุตร	71,432	3.69	126,980	9.35
รายจ่ายเกี่ยวกับ สิ่งอำนวยความสะดวก				
ของใช้ในบ้าน	327,675	16.92	339,141	24.96
รายจ่ายเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต	390,300	20.16	94,975	6.99
รวม	1,936,210	100	1,358,751	100

ที่มา: เทศบาลตำบลเวียงของ และการสำรวจ

ปัญหาครอบครัวในมุมมองของกลุ่มแม่บ้านครอบครัวนำร่อง

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มแม่บ้านครอบครัวตัวอย่าง 25 ครอบครัว เพื่อให้รับทราบถึงปัญหาปัญหาในมุมมองของกลุ่มแม่บ้านครอบครัวนำร่อง พบว่าปัญหาที่แม่บ้านครอบครัวนำร่องเสนอนั้นเป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ ที่เกี่ยวข้องกับรายได้ รายจ่าย และการออม กลุ่มแม่บ้านไม่ได้มองปัญหาด้านวัฒนธรรม สังคม และสิ่งแวดล้อม ประเด็นหลัก ๆ ของปัญหาที่แม่บ้านครอบครัวนำร่องเสนอมี 3 ประเด็น

ประเด็นที่ 1 ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นลักษณะครอบครัวใหญ่มีรายได้หลักจากบุตร และมีหลานอยู่ในวัยศึกษา โดยผู้มีรายได้หลักของครอบครัวจะทำงานในนิคมอุตสาหกรรม หรือเป็นพนักงานในบริษัทต่าง ๆ ไม่ได้ทำอาชีพทอผ้า หรือปั่นซึ่งเป็นอาชีพพื้นบ้านของชุมชน โดยจะให้บุตร (หลาน) ที่อยู่ในวัยศึกษาอยู่ในความดูแลของผู้สูงอายุ โดยส่วนใหญ่ผู้สูงอายุเหล่านั้นก็จะทำอาชีพทอผ้ารับจ้างซึ่งปัจจุบันกลายเป็นอาชีพเสริมของชุมชนโดยการทอผ้าและเย็บผ้าซึ่งเป็นอาชีพหลักแต่ดั้งเดิมของชุมชนนั้น ปัจจุบันไม่มีความมั่นคง เนื่องจาก ต้องรอรับคำสั่งซื้อของผู้ว่าจ้าง ไม่มีการตลาดด้วยตนเอง ดังนั้นราคาจึงถูกกำหนดมาจากผู้ว่าจ้างเพียงอย่างเดียว ส่วนเรื่องที่คนทำกินนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทอผ้าและค้าขายไม่ค่อยมีที่ดินทำกินทางการเกษตร และคนในชุมชนที่มีอาชีพทอผ้าส่วนใหญ่ต้องการให้หน่วยงานภาครัฐสนับสนุน ด้านการจัดหาตลาด เพราะน่าจะขายได้ราคาดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการทอผ้า และเกิดความอยู่ดีกินดีของคนในชุมชนด้วย

ประเด็นที่ 2 พบว่าค่าใช้จ่ายในแต่ละครอบครัวนั้นมีดังนี้

1. ค่าใช้ด้านอาหารยังคงเป็นค่าใช้จ่ายหลักของครอบครัว ซึ่งแม้ว่าจะมีการปลูกผักสวนครัวบ้างหรือปลูกเพียงชนิดเดียว เนื่องจากไม่มีเวลา ซึ่งทำให้ยังต้องพึ่งพิงอาหารจากแหล่งอื่น หรือการซื้อเพื่อบริโภคทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น ผัก ข้าว เนื้อสัตว์ และอื่นๆ โดยซื้ออาหารทั้ง 3 มือหรือวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนยังไม่มี ความมั่นคงทางด้านอาหาร และ ยังไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างเต็มที่ ลักษณะการรับประทานของคนในครอบครัว ส่วนใหญ่คนในครอบครัวจะรับประทานอาหารพร้อมหน้ากัน ในมือเย็น ส่วนมืออื่น ๆ นั้นต้องแยกกันรับประทาน เพราะวิถีชีวิตที่ผู้มีรายได้หลักต้องทำงานนอกชุมชน ทำให้ค่าใช้จ่ายด้านอาหารเฉลี่ยต่อคนสูงกว่าที่รับประทานพร้อมหน้ากันทุกมือ

2. ค่าใช้จ่ายเพื่ออุปโภค โดยส่วนใหญ่ก็มีสัดส่วนสูงรองจากค่าอาหาร เนื่องจากทุกครัวเรือนนอกจากจะมีเครื่องใช้ไฟฟ้าเพื่อการดำรงชีพ แล้วยังมีเครื่องใช้ไฟฟ้าเพื่ออำนวยความสะดวก และมีรถยนต์ รถจักรยานยนต์ ดังนั้นจึงมีค่าใช้จ่ายค่าไฟฟ้า และค่าน้ำมัน สูงตามไปด้วย

3. ค่าใช้จ่ายค่ารักษาพยาบาลเป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นอยู่ในทุกครอบครัวเนื่องจากสังคมเป็นสังคมของผู้สูงอายุอื่นๆ โดยส่วนใหญ่ผู้สูงอายุเลือกใช้จ่ายแผนโบราณในการรักษาโรค ไม่ค่อยรักษาแผนปัจจุบัน ทำให้ต้องมีค่าใช้จ่ายซื้อยากินเอง

4. ค่าใช้จ่ายเพื่อการเลี้ยงชีพด้วยวิธีการซื้อหอย โดยในกลุ่มตัวอย่างที่ได้ศึกษา จะมีค่าใช้จ่ายส่วนนี้เดือนละประมาณ 150 – 500 บาท

ประเด็นที่ 3 ด้านการออม นั้นส่วนใหญ่จะมีการออมเดือนละประมาณ 100 – 200 บาท ในกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนซึ่งค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับรายจ่ายที่ไม่คาดคิด เช่น ค่ารักษาพยาบาล ทำให้ไม่มีภูมิคุ้มกันกับวิกฤติที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต เพียงส่วนน้อยการออมเงินในรูปแบบสหกรณ์ และการออมเงินในธนาคารพาณิชย์

ตอนที่ 5 ผลของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงในครอบครัวนาร่อง

หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับองค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไป โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกัน ในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (มูลนิธิพัฒนาไทย, 2550: ระบบออนไลน์) ในองค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงข้างต้นมี ประกอบด้วยหลักพุทธธรรมต่าง ๆ ดังตาราง 12 ต่อไปนี้

ตาราง 12 หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับองค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

องค์ประกอบของปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง	หลักพุทธธรรม
ทางสายกลาง	มัชฌิมาปฏิปทา
ความพอประมาณ	มัตตัญญูตา สมชีวิตา
ความมีเหตุผล	อัตตัญญูตา อุตถัญญูตา กาลัญญูตา ปริสัจญูตา ปุกคัลญูตา กาลามสูตร ปร โคโมสะ
ระบบภูมิคุ้มกัน	อัปปมาทะ
การเปลี่ยนแปลง (ทั้งภายนอกและภายใน)	อนิจจัง
ความรอบรู้	ธัมมัญญูตา
ความรอบคอบ และความระมัดระวัง	โยนิโสมนสิการ กาลามสูตร อโลกะ
ความซื่อสัตย์สุจริต	หิริ โอตตะปะ
ความอดทน	ขันติ
ความเพียร	วิริยะ
มีสติปัญญา	สติปัญญา

ผลการศึกษาการใช้หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับองค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มตัวอย่างพบดังนี้

1. นางพรรณิได้กล่าวว่า ครอบครัวของตนมีการจดบันทึกรายรับรายจ่าย และมีพฤติกรรมจับจ่ายใช้ตามความจำเป็น ซึ่งลักษณะการดำรงชีวิตสอดคล้องกับหลักธรรมเรื่องว่า “มัตตัญญูตา สมชีวิตา” คือ ความพอประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี ความพอประมาณ คือ ความพอดี และ “อัตตัญญูตา อุตถัญญูตา กาลัญญูตา ปริสัจญูตา ปุกคัลญูตา กาลามสูตร ปร โคโมสะ” คือ ความมีเหตุผล และ หลักพุทธธรรมเรื่อง “สติ” คือมีความระลึกได้ในการใช้จ่าย

2. นางสาวพินกล่าวว่าตนและครอบครัวจากมีพฤติกรรมการซื้อสินค้าตามความจำเป็นใช้จ่ายเรื่องค่าน้ำมันรถ และการซื้อเสื้อผ้า ค่าใช้จ่ายโดยการคิดไตร่ตรองถึงความจำเป็นเหมาะสม ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ซึ่งสอดคล้องกับ หลักพุทธธรรมเรื่อง “โยนิโสมนสิการ กาลามสูตร” คือ ความรอบคอบ และความระมัดระวังและ “มัตตัญญูตา สมชีวิตา” คือ ความพอประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี ความพอประมาณ คือ ความพอดี “สติปัญญา” คือมีสติปัญญา

3. นางเรือนแก้ว ให้ความเห็นว่า มักจะจับจ่ายใช้สอยตามความจำเป็น และปลูกผักสวนครัวเพื่อบริโภคในบ้านช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารซึ่งลักษณะการดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” คือ ทางสายกลาง และ “มัตตัญญูตา สมชีวิตา” คือ ความพอประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี ความพอประมาณ คือ ความพอดี และ หลักพุทธธรรมเรื่อง “ธัมมัญญูตา” คือ ความรอบรู้

4. นางจันทร์กล่าวว่าจ่ายใช้สอยพอประมาณเท่าที่จำเป็นรวมถึงใช้สิ่งของต่าง ๆ อย่างรักษา ถนอมใช้ให้อยู่ในสภาพดี ปลูกผักสวนครัวเพื่อบริโภคในบ้าน ช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านอาหาร และทำปุ๋ยชีวภาพใช้เองช่วยลดค่าปุ๋ยเคมี เลิกเล่นหวยหรือการพนันซึ่งลักษณะการดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่า “มัตตัญญูตา สมชีวิตา” คือ ความพอประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี ความพอประมาณ คือ ความพอดี และ “ธัมมัญญูตา” คือ ความรอบรู้ และ “อิตตัญญูตา อิตถัญญูตา กาลัญญูตา ปริสสัญญูตา ปุคคัลลัญญูตา กาลามสูตร ปร โท โฆสะ” คือ ความมีเหตุผล และ “ขันติ” คือ ความอดทน รวมถึง “วิริยะ” คือ ความเพียร และหลักพุทธธรรมเรื่อง “อนิจจัง” คือ การเปลี่ยนแปลง (ทั้งภายนอกและภายใน)

5. นางกาญจนา มีการใช้ชีวิตอย่างประหยัด มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมถึงมีส่วนร่วมในงานต่าง ๆ ซึ่งลักษณะการดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่า “มัตตัญญูตา สมชีวิตา” คือ ความพอประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี ความพอประมาณ คือ ความพอดี และ “ธัมมัญญูตา” คือ ความรอบรู้ รวมถึง “อโลกะอัปมาทะ” ธรรมะว่าด้วยการช่วยเหลือ กันและกัน (พึ่งพากันและกันได้ตามจำเป็น)

6. นางจันทร์มีการใช้จ่ายที่ประหยัดขึ้น รวมถึงการใช้จ่ายกับสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น เลิกซื้อหวย ซึ่งลักษณะการดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่า “มัตตัญญูตา สมชีวิตา” คือ ความพอประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี ความพอประมาณ คือ ความพอดี และ “ธัมมัญญูตา” คือ ความรอบรู้รวมถึง “ขันติ” คือ ความอดทน รวมถึง “วิริยะ” คือ ความเพียร และหลักพุทธธรรมเรื่อง “อนิจจัง” คือ การเปลี่ยนแปลง (ทั้งภายนอกและภายใน)

7. นางสาวสุทธิดา ใช้ชีวิตอย่างประหยัด ช่วยเหลือและมีส่วนร่วมของชุมชน เลิกเล่นหวยซึ่งลักษณะการดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่า “มัตตัญญูตา สมชีวิตา” คือ ความพอประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี ความพอประมาณ คือ ความพอดี และ “มัชฌิมาปฏิปทา” คือ ทางสายกลาง รวมถึง

“ขันติ” คือ ความอดทน รวมถึง “วิริยะ” คือ ความเพียร และ “อโลกะอัปมาทะ” ธรรมะว่าด้วยการช่วยเหลือ กันและกัน (พึ่งพากันและกันได้ตามจำเป็น) และ “โยนิโสมนสิการ กาลามสูตร” คือ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง และหลักพุทธธรรมเรื่อง “อนิจจัง” คือ การเปลี่ยนแปลง (ทั้งภายนอกและภายใน)

8. นางบัวเหี่ยว ใช้ชีวิตอย่าง ระมัดระวัง ในทุกๆเรื่อง ไม่ใช้จ่ายกับสิ่งที่ไม่จำเป็น ประกอบอาชีพที่สุจริตเล็กซื้อหอย มีส่วนร่วมกับชุมชน ซึ่งลักษณะการดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่า “มัตตัญญูตา สมชีวิตา” คือ ความพอประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี ความพอประมาณ คือ ความพอดี และ “มัชฌิมาปฏิปทา” คือ ทางสายกลาง รวมถึง “ขันติ” คือ ความอดทน รวมถึง “วิริยะ” คือ ความเพียร และ “อโลกะอัปมาทะ” ธรรมะว่าด้วยการช่วยเหลือ กันและกัน (พึ่งพากันและกันได้ตามจำเป็น) และ “โยนิโสมนสิการ กาลามสูตร” คือ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง และหลักพุทธธรรมเรื่อง “อนิจจัง” คือ การเปลี่ยนแปลง (ทั้งภายนอกและภายใน) และ “หิริ โอตตะปะ” คือ ความซื่อสัตย์สุจริต และ “สติปัญญา” คือ มีสติปัญญา

9. นางบุญศรี การใช้ชีวิตอย่างประหยัด ไม่ใช้จ่ายกับสิ่งที่ไม่จำเป็นรวมถึงใช้สิ่งของต่าง ๆ อย่างรักษา ถนอมใช้ให้อยู่ในสภาพดี ปลุกผักสวนครัวเพื่อบริโภคในบ้าน และทำอาหารรับประทานเอง ซึ่งลักษณะการดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่า “มัตตัญญูตา สมชีวิตา” คือ ความพอประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี ความพอประมาณ คือ ความพอดี “ขันติ” คือ ความอดทน รวมถึง “วิริยะ” คือ ความเพียร) และ “โยนิโสมนสิการ กาลามสูตร” คือ ความรอบคอบ และความระมัดระวังและ “สติปัญญา” คือ มีสติปัญญา

10. นางคารณไม่ใช้จ่ายกับสิ่งที่ไม่จำเป็น เช่น ไม่ซื้อหอย มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน การประกอบอาชีพสุจริต ซึ่งลักษณะการดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่า มัตตัญญูตา สมชีวิตา คือ ความพอประมาณ, มัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง, อโลกะอัปมาทะ ธรรมะว่าด้วยการช่วยเหลือ กันและกัน (พึ่งพากันและกันได้ตามจำเป็น) คือ ระบบภูมิคุ้มกัน และโยนิโสมนสิการ กาลามสูตร คือ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง, หิริ โอตตะปะ คือ ความซื่อสัตย์สุจริต, ขันติ คือ ความอดทน, วิริยะ คือ ความเพียร รวมถึง สติปัญญา คือ มีสติปัญญา

11. นางกุนที ใช้ชีวิตอย่างประหยัด อดออม ซื้อสินค้าเท่าที่จำเป็น เลิกเล่นหอยซึ่งลักษณะการดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่า มัตตัญญูตา สมชีวิตา คือ ความพอประมาณ, อนิจจัง คือ การเปลี่ยนแปลง (ทั้งภายนอกและ

ภายใน), โยนิโสมนสิการ กาลามสูตร คือ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง, ขันติ คือ ความอดทน, วิริยะ คือ ความเพียร รวมถึง สติปัญญา คือ มีสติปัญญา

12. นางสาวกัญรัตน์ ใช้ชีวิตตามอยู่ในหลักแห่งความพอเพียง พึ่งพาตนเอง ปลูกผักสวนครัวเพื่อบริโภคในบ้าน ช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านอาหารดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่ามัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง, มัตตัญญู คือ สมชีวิตา คือ ความพอประมาณ, อัตตัญญู คือ อัตตัญญูตา กาลัญญูตา ปริสัณญูตา ปุคคลัญญูตา กาลามสูตร ปรัโตโฆสะ คือ ความมีเหตุผล, รัมมัญญูตา คือ ความรอบรู้, ชันติ คือ ความอดทน, วิริยะ คือ ความเพียร รวมถึง สติปัญญา คือ มีสติปัญญา

13. นางบัวขาวใช้จ่ายอย่างประหยัด พึ่งพาตนเอง ปลูกผักโดยใช้ปุ๋ยชีวภาพ ทำอาหารกินในบ้าน รวมถึงเลิกซื้อหวย จะเห็นว่าดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่ามัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง, มัตตัญญูตา สมชีวิตา คือ ความพอประมาณ, อัตตัญญูตา อุตถัญญูตา ทาลัญญูตา ปริสธัญญูตา ปุคคถัญญูตา ทาลามสูตร ปรโตโมสะคือ ความมีเหตุผล, อนิจจัง คือ การเปลี่ยนแปลง (ทั้งภายนอกและภายใน), ชัมมัญญูตา คือ ความรอบรู้, หิริ โอตตะปะ คือ ความซื่อสัตย์สุจริต จันติ คือ ความอดทน, วิริยะ คือ ความเพียร รวมถึง สติปัญญา คือ มีสติปัญญา

14. นางสาววรารักษ์ การใช้ง่ายที่ประหยัดประกอบอาชีพโดยสุจริตของตนเอง
อย่างขยันหมั่นเพียร ไม่เลิกล่นห่วยหรือการพนัน การดำรงชีวิตดังกล่าวสอดคล้ององค์ประกอบของ
ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่ามัตตัญญูตา สมชีวิตา คือ ความพอประมาณ
โยนิโสมนสิการ กาลามสูตร คือ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง, หิริ โอตตะปะ คือ ความ
ซื่อสัตย์สุจริต, ขันติ คือ ความอดทน, วิริยะ คือ ความเพียร และ สติปัญญา คือ มีสติปัญญา

15. นางคำแพงใช้ชีวิตอย่างประหยัด พึ่งพาตนเองในการประกอบอาหารรับประทานเอง ดำรงชีวิตที่สอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่า มัตตัญญตา สมชีวิตา คือ ความพอประมาณ, อโลภะอัปมาทะ ธรรมะว่าด้วยการช่วยเหลือ กัน และกัน (พึ่งพากันและกันได้ตามจำเป็น) คือ ระบบภูมิคุ้มกัน, อนิจจัง คือ การเปลี่ยนแปลง (ทั้งภายนอกและภายใน), โยนิโสมนสการ กาลามสูตร คือ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง, หิริ โอตตะปะ คือ ความซื่อสัตย์สุจริต, ขันติ คือ ความอดทน, วิริยะ คือ ความเพียร และ สติปัญญา คือ มีสติปัญญา

16. นางนงเยาว์ ใช้ชีวิตอย่างประหยัดใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น อยู่บนความพอเพียง รวมถึงใช้สิ่งของต่าง ๆ อย่างรักษา ถนอมใช้ให้อยู่ในสภาพดี เห็นว่าดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่ามัตตัญญตา สมชีวิตา คือ

ความพอประมาณ, อโลเกอปปมาทะ ธรรมะว่าด้วยการช่วยเหลือ กันและกัน (พึ่งพากันและกันได้ตามจำเป็น) คือ ระบบภูมิคุ้มกัน โยนิโสมนสิการ กาลามสูตร คือ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง, ชันติ คือ ความอดทน, วิริยะ คือ ความเพียร และ สติปัญญา คือ มีสติปัญญา

17. นางวนิดา การใช้ชีวิตอย่างประหยัดรวมถึงใช้สิ่งของต่างๆอย่างรักษา ถนอม ใช้ให้อยู่ได้นาน ดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่ามัตตัญญา สมชีวิตา คือ ความพอประมาณ, โยนิโสมนสิการ กาลามสูตร คือ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง, ชันติ คือ ความอดทน, วิริยะ คือ ความเพียร และ สติปัญญา คือ มีสติปัญญา

18. นางบัวเที่ยง ใช้ชีวิตอย่างประหยัดเล็กน้อย การให้เงินหลานไปโรงเรียน เท่ากับความพอดีและสอนให้หลานเก็บออม และเล็กน้อยเพื่อให้มีเงินเหลือใช้ในยามจำเป็น ซึ่งดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่ามัตตัญญา สมชีวิตา คือ ความพอประมาณ, อตตัญญา อตถัญญา กาลัญญา ปริตตัญญา ปุคคัลลัญญา กาลามสูตร ปรโคโมสะ คือ ความมีเหตุผล, อโลเกอปปมาทะ ธรรมะว่าด้วยการช่วยเหลือ กันและกัน (พึ่งพากันและกันได้ตามจำเป็น) คือ ระบบภูมิคุ้มกัน, อนิจจัง คือ การเปลี่ยนแปลง (ทั้งภายนอกและภายใน), โยนิโสมนสิการ กาลามสูตร คือ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง

19. นางเบญจพร มีการหาอาชีพที่ตนถนัดคือค้าขาย และคิดหาสูตรในการผลิตให้อั่ว เล็กน้อย ซึ่งเห็นว่าดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่ามัตตัญญา สมชีวิตา คือ ความพอประมาณ, อนิจจัง คือ การเปลี่ยนแปลง (ทั้งภายนอกและภายใน), โยนิโสมนสิการ กาลามสูตร คือ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง, ชันติ คือ ความอดทน, วิริยะ คือ ความเพียร และ สติปัญญา คือ มีสติปัญญา

20. นางพิกุล ญารังษี ใช้ชีวิตอย่างประหยัดใช้จ่ายตามความจำเป็นและสอนให้บุตรหลานใช้จ่ายอย่างประหยัด อดออมเช่นกันได้ดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่ามัตตัญญา สมชีวิตา คือ ความพอประมาณ, อนิจจัง คือ การเปลี่ยนแปลง (ทั้งภายนอกและภายใน), โยนิโสมนสิการ กาลามสูตร คือ ความรอบคอบ และความระมัดระวัง, ชันติ คือ ความอดทน และ วิริยะ คือ ความเพียร

21. นางศรีไพร ใช้ชีวิตอย่างประหยัด บิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง และพิจารณาถึงความจำเป็นก่อนที่จะใช้จ่าย เป็นการดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่ามัตตัญญา สมชีวิตา คือ ความพอประมาณ, มัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง และ สติปัญญา คือ มีสติปัญญา

22. นางไกรสอน ใช้ชีวิตอย่างประหยัด ประกอบอาชีพสุจริต เลิกซื้อหวย ได้ดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่า มัตตัญญตา สมชิวตา คือ ความพอประมาณ, หิริ โอตตะปะ คือ ความซื่อสัตย์สุจริตและอนิจจังคือการเปลี่ยนแปลง (ทั้งภายนอกและภายใน)

23. นางพิกุล แก้วทิพย์ ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น อดทนขยันมั่นเพียรประกอบอาชีพสุจริต และเลิกซื้อหวย ดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่า มัตตัญญตา สมชิวตา คือ ความพอประมาณ, วิริยะ คือ ความเพียร, หิริ โอตตะปะ คือ ความซื่อสัตย์สุจริต และ อนิจจัง คือ การเปลี่ยนแปลง (ทั้งภายนอกและภายใน)

24. นางศรีบอน ชื้อสินค้าตามความจำเป็น ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ได้ดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่า มัตตัญญตา สมชิวตา คือ ความพอประมาณ

25. นางสุพรรณ ใช้จ่ายอย่างประหยัด ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตพึ่งพาตนเอง ให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างของชุมชน เช่นงานแต่ง งานบวช เป็นคนได้ดำรงชีวิตสอดคล้ององค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมเรื่องว่า มัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง, มัตตัญญตา สมชิวตา คือ ความพอประมาณ, อตตัญญตา อตถัญญตา กาลัญญตา ปริสสัญญตา ปุคคตัญญตา กาลามสูตร ปรโตโมสะ คือความมีเหตุผล, อโลกะอัปปมาทะ ธรรมะว่าด้วยการช่วยเหลือ กันและกัน (พึ่งพากันและกันได้ตามจำเป็น) คือ ระบบภูมิคุ้มกัน และ รัชมัญญตา คือความรอบรู้

สรุปผลการทำเวทีชุมชนเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2554 ได้แนวทางแก้ไขโดยที่กลุ่มตัวอย่างได้นำสิ่งที่ได้จากการศึกษาดูงานมาผสมผสานกับวิถีชีวิตประจำวันของตนเองและกำหนดเป็นข้อปฏิบัติ คือ การลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ สืบสายวัฒนธรรม โดยสามารถแยกเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1. การปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ เน้นให้กลุ่มตัวอย่างเป็นแกนนำโดยให้กลุ่มตัวอย่างปลูกผักไว้ในสวนหลังบ้าน เช่น สระแหน่ ตะไคร้ ผักกาด ผักเสี้ยว ขมิ้น ฯลฯ เพื่อลดรายจ่ายบางส่วน หากผักมีจำนวนมากให้สามารถนำไปฝากขายได้ที่ร้านค้าในชุมชน

2. การตั้งกลุ่มปุ๋ยป่น เน้นให้กลุ่มพ่อบ้าน และกลุ่มเยาวชนได้มีอาชีพในการทำปุ๋ยป่นเพื่อส่งเสริมอาชีพให้กับชาวบ้าน (โดยทางเทศบาลได้ให้การสนับสนุนในและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์)

3. กลุ่มทอผ้าจากภูมิปัญญาสู่สากล โดยเทศบาลจะให้การสนับสนุนส่งเสริมด้านการตลาดให้กับชาวบ้านและสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ในการผลิตและสืบสานบางส่วน และรวมกลุ่มเพื่อเผยแพร่การทอผ้าให้คงอยู่ โดยมีอาสาสมัครในการสอนการทอผ้าแก่เยาวชนผู้สนใจ

4. กลุ่มดอกไม้ไหว้เน้นให้กลุ่มเยาวชนเป็นผู้นำในการดำเนินกิจกรรมเพื่อลดปัญหาด้านสังคม และมีรายได้ระหว่างปิดภาคเรียนและยังคงอนุรักษ์การทำดอกไม้ไหว้ให้คงอยู่

ผลการประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันระดับครัวเรือน

การนำหลักสัปปริสธรรมมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสัมมาทิฐิ (การสร้างเห็นชอบร่วมกัน) ใช้หลักสัปปริสธรรมทั้ง 7 ประการมาใช้ในการพัฒนาคุณสมบัติของตนเองให้มีความเป็นสัตบุรุษกรณีคุณบัวเที่ยง อยู่เย็น หนึ่งในกลุ่มตัวอย่างเธอได้นำหลักสัปปริสธรรมมาประยุกต์ใช้ดังนี้คือ ธัมมัญญตาและอิตถัญญตา จากสัมภาษณ์เชิงลึกกับคุณบัวเที่ยง พิจารณาได้จากทัศนคติของเธอเรื่องความเข้าใจในเรื่องของธรรมชาติจากการสัมภาษณ์เช่น “ชุมชนของเราอยู่กันอย่างพี่น้อง เวลาเพื่อนบ้านมีงานบุญ งานแต่ง งานบวช หรือแม้กระทั่งงานศพ เราก็ต้องไปช่วยงาน เมื่อถึงคราวที่เรามีความจำเป็นเขาก็มาช่วยเรา ชีวิตก็ได้พึ่งพากัน เพราะไม่มีใครที่จะมีความสุขโดยตลอดหรือมีความสุขทุกข์โดยตลอด เมื่อเรามีความสุขมากกว่าเราก็ให้คนที่เขามีความสุขน้อยกว่า เพื่อวันหนึ่งเราก็จะเปลี่ยนจากผู้ให้เป็นผู้รับ พึ่งพากันก็มีความสุข” ซึ่งครอบคลุมตัวอย่างประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรมทั้ง 7 ประการดังนี้

1. ธัมมัญญตา คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ กลุ่มตัวอย่างได้ร่วมกันหาความจริงตามเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดเป็นปัญหาด้านต่างๆ โดยร่วมกันวิเคราะห์ทั้งกลุ่มผู้นำและกลุ่มครอบครัวตัวอย่าง ทำให้ได้แนวทางการแก้ไขปัญหาออกมา
2. อิตถัญญตา คือ รู้ความหมายรู้ความมุ่งหมายรู้ประโยชน์ที่ประสงค์รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลักกลุ่มตัวอย่างที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้รู้ผลที่จะเกิดขึ้นเนื่องจากการกระทำ ยกตัวอย่างเช่น นางคำแปง ยะสิงห์สาร หนึ่งในกลุ่มตัวอย่าง มีอาชีพในการทอผ้า กล่าวว่า “ทอผ้าก็ขึ้นอยู่กับว่าเราขยันมากแค่ไหน ขยันทำมากเราก็ได้มาก ขยันทำน้อยเราก็ได้น้อย จะมีคนเขามาสั่งให้ทอผ้า เราต้องการใช้เงินเร็ว ๆ เราก็ทำให้เร็ว แต่ก็ต้องดูกำลังและความสามารถของเราด้วยว่าทำได้ไหม”

คนในกลุ่มตัวอย่างขึ้นต้นต้องรู้จักตนเองคือรู้ว่าตนเองมีความรู้ความสามารถอยู่ในฐานะอะไรทั้งนี้เพื่อเป็นการประเมินศักยภาพของตนเองว่ามีกำลังมากน้อยเพียงใดแล้วใช้สรรพกำลังที่มีอยู่นั้นประพฤติให้เหมาะสมพอเหมาะพอดีพร้อมกันนี้กลุ่มคนทั้งสองต้องหมั่นตรวจสอบตนเองแก้ไขปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

3. อิตถัญญตา คือ รู้จักตน เมื่อกลุ่มครอบครัวตัวอย่างรู้เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดเป็นปัญหาต่างๆแล้ว ก็ทำการศึกษาดูงาน โดยตรงกับหลักของการรู้เขารู้เรา เมื่อรู้จักตนเองแล้วถึงนำมาร่วมกันคิด วิเคราะห์ ว่าสิ่งที่ตนเองต้องการที่แท้จริงคืออะไร จึงได้เป็นวิธีแก้ไขออกมา

4. มัตถัญญตา กลุ่มตัวอย่างจะต้องมีความพอเหมาะพอดีในการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ในอันที่จะนำแก้ไขหรือพัฒนาวิธีการดำรงชีวิตเช่นเมื่อต้องการแก้ไขปัญหาคือปัญหาหนึ่งจะ

เป็นจะต้องใช้ทรัพยากรทุนแรงงานในท้องถิ่นก็ใช้ให้พอเหมาะพอดีไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเกินกำลังความสามารถของเองซึ่งตรงกับนางบัวเที่ยง ที่ไปช่วยงานบุญต่าง ๆ ของเพื่อนบ้าน ด้วยกำลังบ้าง เงินทองบ้าง แต่ก็ได้พิจารณาถึงความพอดีว่าตนไม่เดือดร้อน และนางพิกุลหนึ่งในกลุ่มตัวอย่างที่เมื่อมีปัญหาชีวิตทางด้านการเงินนอกระบบที่ต้องคืนเงินอย่างเร่งด่วนประการแรกของการแก้ไขปัญหาคือ ยืมเงินจากกลุ่มออมทรัพย์ก่อนเพื่อนำไปใช้หนี้และหลังจากนั้นก็หาวิธีการที่จะต้องหาเงินได้เองเพื่อที่จะให้มีเพียงพอต่อการใช้จ่ายทางครอบครัว โดยพิจารณาถึงรายจ่ายของครอบครัวสิ่งไหนจำเป็นและไม่จำเป็นมีความเร่งด่วนหรือไม่ พูดยังรายรับมีกี่ทางเพียงพอต่อรายจ่ายหรือไม่ซึ่งเดิมไม่ทราบข้อมูลของตนเอง จึงได้จัดทำบัญชีครัวเรือนและสร้างหนทางประหยัดเรื่องรายจ่ายโดยเฉพาะเรื่องอาหารซึ่งทุกคนสามารถสร้างอาหารได้ด้วยตนเองเช่นการปลูกพืชผักสวนครัวและการทำกิจกรรมบางอย่างเพื่อลดค่าใช้จ่ายเช่นการทำน้ำยาล้างจานแชมพู หรือการประดิษฐ์ของใช้ซึ่งสามารถทำให้ลดค่าใช้จ่ายได้และเมื่อเหลือก็สามารถที่จะขายได้นอกจากนั้นต้องทำให้ตนเองได้มีเงินใช้ในระยะยาวคือการออมทรัพย์

ซึ่งในหลักธรรมนี้แม้ว่ากลุ่มตัวอย่างที่ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นอาจไม่เข้าใจถึงหัวข้อของหลักธรรมมากนักแต่ก็สามารถปฏิบัติตามหลักธรรมได้โดยที่รู้ตัวและสามารถแก้ไขปัญหาได้ ซึ่งจะเห็นได้จากการที่กลุ่มตัวอย่างที่มีรายได้น้อย จะไม่ค่อยท่องเที่ยว ยกเว้นการท่องเที่ยวงานที่เกี่ยวกับอาชีพของเขาเท่านั้น การทำอาหารก็เน้นที่อาหารพื้นบ้าน ส่วนใหญ่จะทำอาหารรับประทานกันเองในครอบครัว มีเพียงส่วนน้อยที่ซื้ออาหารสำเร็จรูปมารับประทาน แต่สำหรับผู้ที่มีรายได้ที่ค่อนข้างสูงก็มีได้ใช้จ่ายที่เกินตัว ยังคงใช้จ่ายพอประมาณกับที่ตนมี โดยตระหนักถึงความเสี่ยงที่อาจจะต้องใช้เงินในอนาคต

อีกประเด็นหนึ่งที่พบในเรื่องของความพออยู่ พอกิน ของคนในชุมชนพบว่าควรหันมา ปลูกผักสวนครัวไว้บริเวณโดยรอบบ้าน แม้ว่าผักที่ปลูกจะมีไม่มาก และมีเพียงบางชนิด แต่เนื่องจากการปลูกผักกันทั้งชุมชนจึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่ทำให้มีผักบริโภคได้หลายชนิด และลดค่าใช้จ่ายในด้านอาหารลงได้พอสมควร

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบประเด็นที่แสดงออกถึงความเพียรของกลุ่มตัวอย่างคือการทอผ้าที่ต้องใช้เวลาทอเป็นเวลานานเนื่องจากมีลวดลายที่ประณีต ซึ่งจากการสอบถามพบว่า 1 วันสามารถทอได้มากที่สุดเพียง 7 เซนติเมตรเท่านั้น และในแต่ละผืนต้องใช้เวลาทอมากกว่า 1 เดือนจึงและแล้วเสร็จ ด้วยเหตุนี้จึงพบว่าความเพียรพยายามของกลุ่มตัวอย่างในการตั้งใจทำสิ่งที่ดีสวยงาม แม้ว่ารายได้จากการทอผ้าจะไม่มาก แต่เป็นการสืบสานวัฒนธรรมของชุมชนที่มีมานานกว่า 300 ปี ให้คงอยู่ต่อไปดังนั้นหน่วยงานภาครัฐในชุมชน นอกจากสนับสนุนการณรงค์ให้เยาวชนหรือคนรุ่นใหม่หันมาทอผ้าเพียงอย่างเดียว ควรมีความเพียรที่จะทำโครงการด้านการตลาด

โดยจัดหาตลาดใหม่เพื่อสร้างอำนาจต่อรองด้านราคา สร้างความมั่นคงด้านอาชีพทอดผ้าพันบ้าน รวมไปถึงอาชีพปูนปั้น และอาชีพดั้งเดิมอื่น ๆ

โดยสรุปแล้วชุมชนใช้หลักกรรมเรื่องมัตตัญญูตา ในการเพิ่มรายได้คือการคิดหาวิธีสร้างรายได้เพิ่มเติมจากงานประจำที่ทำอยู่โดยพิจารณาจากความเหมาะสมและความสามารถของตนเอง และลดรายจ่ายโดยการทำบัญชีครัวเรือนพิจารณาถึงรายจ่ายที่มีอยู่ปัจจุบันว่าสามารถลดรายจ่ายใดได้บ้าง เมื่อสามารถลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้แล้ว ก็จะมีเงินเหลือเป็น โอกาสในการปรับปรุงตัวในการชำระหนี้ เมื่อชำระหนี้หมดก็จะมีเงินออมสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในอนาคตได้ เป็นการนำหลักกรรมในเรื่องมัตตัญญูตา มาประยุกต์เพื่อแก้ไขซึ่งเป็นแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องความพอประมาณ

5. กาลัญญูตา กลุ่มตัวอย่างต้องรู้จักเลือกเวลาอันเหมาะสมในการสร้างรายได้เพิ่มเติมเช่นเวลาว่างจากการงานประจำอาจจะเป็นตอนเย็นหลังจากที่กลับมาจากการทำงานที่นิคมอุตสาหกรรม เป็นต้นทั้งนี้เพื่อความพร้อมเพรียงพร้อมที่จะทำงานร่วมกับการมาตามนัดหมายตรงต่อเวลาใช้เวลาแต่พอเหมาะก็เป็นสิ่งจำเป็นในการทำงานร่วมกันซึ่งกลุ่มตัวอย่างได้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพโดยการสร้างวินัยให้กับตนเองซึ่งจากการสัมภาษณ์จะทำให้เป็นกิจวัตรทุก ๆ วัน เริ่มตั้งแต่ตื่นเช้า เมื่อทำเป็นกิจวัตรทุก ๆ วันแล้วเวลาที่ว่างไว้ก็จะเหมือนเดิมทุกวัน

6. ปริสัณญูตา กลุ่มตัวอย่างและคนในชุมชน ต่างรู้ความเป็นมาเป็นไปซึ่งกันและกันรู้ว่าคนมีหน้าที่อะไรในชุมชน รู้ว่าประวัติความเป็นมาของชุมชน โครงสร้างชุมชนระบบระเบียบการปกครองของชุมชนความเชื่อประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนเป็นอย่างไรซึ่งในการเสวนาได้มีการกล่าวเกี่ยวกับประวัติของชุมชนโดยไม่ต้องดูเอกสารใด ๆ ทั้งสิ้น และกลุ่มตัวอย่างและผู้เข้าร่วมเสวนาทุกคนก็ต่างให้คำตอบเกี่ยวกับภูมิหลังของชุมชนได้เป็นอย่างดี

7. ปุคคัลโปปรัญญูตา กลุ่มตัวอย่างรู้แนวทางวิธีการที่จะปฏิบัติต่อจะแนะนำชี้แจงความคิดเห็นหรือประสบการณ์ของตนเองอย่างไรให้อีกฝ่ายหนึ่งเข้าใจและมองเห็นภาพอย่าง ที่ตนเห็นมีลักษณะของความเป็นทูตที่ดีที่จะสื่อเรื่องราวให้อีกฝ่ายหนึ่ง แม้ว่าจะมีคนแปลกหน้าเขาไปขอข้อมูลเพื่อใช้ในการศึกษาโดยพูดต่างภาษาต่างวัฒนธรรม กลุ่มตัวอย่างก็ได้กล่าวต้อนรับและแนะนำเป็นอย่างดี เช่น นางบัวขาว หนึ่งในกลุ่มตัวอย่าง กล่าวว่า “ฟังภาษาไม่รู้เรื่องใหม่ ค่อย ๆ ฟังไปนะ ไม่ยากหรอก ค่อยเรียนรู้ไปเดี๋ยวก็เข้าใจ”

ส่วนการนำหลักสัปปริสธรรมมาประยุกต์ใช้โดยสรุปคือการมองเหตุการณ์ สถานการณ์ต่าง ๆ รอบ ๆ ตัวแล้วพิจารณาจนเข้าใจนั่นก็คือการสร้างเหตุผลด้วยการตอบปัญหาว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้นเมื่อหาคำตอบแล้วจะทำให้รู้จักว่าตนจะเกี่ยวข้องได้อย่างไรรู้จักกาลและจังหวะอันเหมาะสมที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องรู้จักเข้าใจตนเองประมาณตนเองว่าอยู่ในฐานะอะไรมีความรู้

ความสามารถเพียงพอหรือไม่พร้อมหรือไม่อีกฝ่ายหนึ่งหรืออีกกลุ่มหนึ่งคิดเห็นขัดแย้งหรือสนับสนุนอย่างไรระดับความแตกต่างของแนวคิดมากนักยอแค่ไหนถ้ามองออกเข้าไปเกี่ยวข้องกับถูกต้องก็จะเกิดผลดีในการประสานความคิดเป็นของแต่ละกลุ่มได้

การนำหลักสัปปริสธรรมทั้ง 7 ประการมาประยุกต์ใช้ในการสร้างพลังชุมชนไม่จำเป็นต้องเรียงตามลำดับข้อสามารถนำข้อใดข้อหนึ่งขึ้นก่อนก็ได้หรือปฏิบัติพร้อมๆกันผสมผสานกันไปทั้งนี้แล้วแต่เหตุการณ์หรือสถานการณ์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นสัปปริสธรรมนี้เป็นคุณสมบัติเฉพาะตัวที่มีอยู่ในตัวเอง (เป็นคุณสมบัติภายใน) และเป็นเครื่องหมายของสัตบุรุษอย่างไรก็ตาม กัลยาณมิตรยังจะต้องมีคุณสมบัติเฉพาะสำหรับทำหน้าที่ต่อผู้อื่นด้วยจึงจะได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตรที่สมบูรณ์โดยเฉพาะจะต้องมีคุณสมบัติขั้นพื้นฐานที่เรียกว่า “กัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ” (มณูญ มุกข์ประดิษฐ์, 2547)

การนำหลักกัลยาณมิตรธรรมมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสัมมาทิฐิร่วมซึ่งในส่วนของกลุ่มตัวอย่างและกลุ่มผู้นำได้มีการประยุกต์ใช้หลักธรรมในการพัฒนาชุมชนอยู่ 5 ประการคือ

1. ปิโย ทำตัวน่ารักต่างฝ่ายต่างสร้างความเป็นกันเองสนิทสนมรู้สึกมีเพื่อนไม่แบ่งแยกว่าเราว่าเขาแต่ค่อยได้ถามทุกข์สุขทั้งเรื่องส่วนตัวและส่วนรวมเหมือนมีเพื่อนคอยดูแลตลอดเวลา
2. ครุ นำเอาการสร้างความหนักแน่นมีหลักการมีคุณธรรมเป็นหลักให้กันและกันทำให้เกิดความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย
3. ภาวนีโย แต่ละฝ่ายต้องมีความรู้จริงหากยังไม่มีความรู้ความสามารถเพียงพอต้องปรับปรุงและพัฒนาตนเองอยู่เสมอเช่นกลุ่มคนนอกชุมชนต้องมีความรู้จริงว่าทฤษฎีเทคโนโลยีต่างๆที่นำเข้ามาสู่ชุมชนนั้นสามารถนำมาใช้ได้และเกิดประโยชน์จริงขณะเดียวกันคนในชุมชนนั้นก็ต้องรู้ว่าปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่นั้นมีสาเหตุมาจากอะไรจะแก้ไขด้วยทฤษฎีวิธีการใดเป็นต้น
4. วจนิกขโม อดทนต่อถ้อยคำแน่นอนว่าทุกคนย่อมมีความแตกต่างกันในด้านความคิดไม่มีใครจะบังคับให้ใครมาคิดเห็นเหมือนตนเองได้ดังนั้นการอดทนฟังเรื่องราวที่แตกต่างจาก
5. คัมภีรญจะกถังกัตตา เป็นผู้ที่สามารถสื่อเรื่องราวต่าง ๆ เหตุการณ์ต่าง ๆ สถานการณ์ต่าง ๆ พร้อมทั้งแนวคิดทฤษฎีที่ตนได้รับรู้มาให้อีกฝ่ายหนึ่งเข้าใจได้คือมีวิธีการสอนหรือปรึกษาหารือที่เหมาะสมกับกาลเทศะและเหมาะสมกับผู้ร่วมสนทนาให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ดังตัวอย่าง “นางบุญศรี มณีรัตน์ หนึ่งในกลุ่มตัวอย่าง ได้รับการยอมรับนับถือจากคนในชุมชน ในการให้คำปรึกษาต่างๆ ซึ่งเธอกำลังวิธีการวางตัวต่อคนในชุมชนว่า คนใช้ประสบการณ์

ต่าง ๆ ที่ตนมีในการแบ่งปันประสบการณ์ให้กับผู้อื่น ได้ใช้ในการแก้ไขปัญหา และเต็มใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นแก้ไขปัญหาคด้วยเหตุและผลมีการวิเคราะห์และปฏิบัติควบคู่กัน”

นอกจากกลายามิตรจะมีคุณสมบัติภายในตัวที่เรียกว่าสัปปริสรธรรมและมีคุณสมบัติเฉพาะสำหรับทำหน้าที่ต่อผู้อื่น โดยตรงแล้วยังมีหลักธรรมเสริมความเป็นกลายามิตรเพื่อทำหน้าที่ต่อผู้อื่นให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นและให้ผู้คบหาเสวนาคด้วยเกิดสัมมาทิฐิมีความเห็นชอบและตรงกันหลักธรรมเหล่านี้แม้พระพุทธองค์จะมีได้ระบุเป็นข้อกำหนดคุณสมบัติของกลายามิตรโดยตรงแต่ในเชิงปฏิบัติทางสังคมสามารถนำหลักธรรมคำสอนดังกล่าวนี้มาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาระหว่างคนได้ โดยเฉพาะหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการลดการยึดถือตนเองเป็นใหญ่ เอาตนเป็นที่ตั้งแต่ให้รับฟังผู้อื่น โดยปราศจากอคติใด ๆ (อคติ 4) หลักธรรมที่ด้วยว่าการสื่อสารให้ข้อมูลเพื่อสื่อความหมายให้ตรงกัน (วิธีการพูด) หลักธรรมที่ว่าด้วยการคิดพิจารณาไตร่ตรองไม่เชื่ออะไรรีบเชื่ออะไรโดยง่าย (กาลามสูตร) และหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองในหมู่คณะเป็นต้นซึ่งแต่ละหลักธรรมมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การลดความยึดมั่นถือมั่นด้วยอำนาจกิเลสการลดความยึดติดอันเนื่องมาจากตัณหาเอาตัวเองเป็นที่ตั้ง โดยอาศัยวิธีการคิดแบบหลักธรรมปฏิจจนูปบาทซึ่งเป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยการเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลายเพราะอาศัยกันหรือเป็นเหตุปัจจัยกันและกัน ปฏิจจนูปบาท มีองค์ธรรมหรือหัวข้อ 12 หัวข้อ ซึ่งแสดงถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดอุปาทาน และอุปาทานก่อให้เกิดภพ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ปฏิจจนูปบาทเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลายเพราะอวิชชาเป็นปัจจัยจึงมีสังขาร เพราะสังขาร เป็นปัจจัยจึงมีวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป เป็นปัจจัยจึงมีสฬายตนะเพราะสฬายตนะเป็นปัจจัยจึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงมีเวทนาเพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงมีอุปาทานเพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงมีชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัส และอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ทั้งมวลนี้ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้ เราเรียกว่า ปฏิจจนูปบาท”

จากหลักปฏิจจนูปบาทแสดงให้เห็นถึงอาการที่สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยต่อกัน พระพุทธองค์ทรงแสดงให้เห็นหลักแห่งความจริงที่มีอยู่โดยธรรมดาทั่วไปของการเกิดการดับของสรรพสิ่งรวมทั้งความทุกข์และปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมด้วย ซึ่งต่างก็มีเหตุปัจจัยมีที่มาการนำหลักปฏิจจนูปบาทมาอธิบายที่นี้มีได้มุ่งเน้นอธิบายหลักธรรมที่ลึกซึ้งเพื่อดับทุกข์บรรลุนิพพานแต่นำมาเพื่อแสดงให้เห็นว่าปัญหาสังคมต่างๆย่อมมีเหตุปัจจัยหรือที่มาถ้ามองเห็นเหตุแห่งปัญหาย่อมสามารถแก้ปัญหาคได้ตรงจุดและตัดปัญหาคได้ที่ต้นเหตุ ปัญหาทุกอย่างเมื่อเกิดขึ้นได้ก็ย่อมดับได้และมีทางแก้ไขเสมอ

ในการนำวิธีคิดตามหลักปรัชญาสมุปบาทมาสร้างเสริมความเป็นกัลยาณมิตรและสร้างสัมมาทิฐิร่วมกันก็สามารถทำได้เพราะหากแต่ละฝ่ายมีความเข้าใจในวิธีคิดตามหลักธรรมปรัชญาสมุปบาทก็จะสามารถทำให้ตนเองมองเหตุการณ์และสถานการณ์หนึ่ง ๆ ด้วยความเข้าใจว่าสิ่งที่เห็นและเป็นอยู่นั้นเกิดจากเหตุปัจจัยหลายอย่างหนุนเนื่องเป็นปัจจัยอาศัยกันให้เกิดสิ่งนั้นและสิ่งนั้นก็มิได้เป็นภาพที่หยุดนิ่งแต่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง (Dynamic) อยู่ตลอดเวลาการแก้ไขสิ่งนั้นก็จะต้องกลับมาสืบค้นหาเหตุปัจจัยแล้วดับที่เหตุสิ่งนั้นก็ดับไปและนอกจากนี้ความเข้าใจในปรัชญาสมุปบาทยังทำให้เข้าใจในความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยโดยเฉพาะเรื่องระบบคิดวิธีคิดหรือฐานคิดของแต่ละบุคคลก็ย่อมแตกต่างกันเป็นธรรมดาเพราะต่างคนต่างมีเหตุปัจจัยมีที่มาของการสั่งสมฐานความคิดหรือทิฐิของตนฐานความคิดของกลุ่มคนในชุมชนเป็นอย่างหนึ่งฐานคิดของกลุ่มคนนอกชุมชนเป็นอีกอย่างหนึ่งถือว่าเป็นธรรมดาเช่นเดียวกันหากเข้าใจเช่นนี้ได้จะไม่เกิดความขัดแย้งทางความคิดของคนในกลุ่มมองผู้อื่นด้วยความเข้าใจการพยายามเข้าใจผู้อื่นก็คือการลดความยึดมั่นถือมั่นเอาตนเองเป็นศูนย์กลางแห่งความถูกต้องนั่นเอง

มีหลักธรรมสำคัญประการหนึ่งที่เป็นเครื่องกีดขวางและเป็นอุปสรรคต่อการรับฟังและพยายามทำความเข้าใจในผู้อื่น ซึ่งทุกฝ่ายจะต้องลด ละ และขจัดออกไปจากตัวตนหลักธรรมนี้พระพุทธองค์ เรียกว่า “ปญฺญชฺธรรม”

2. การขจัดปญฺญชฺธรรม ปญฺญชฺธรรมเป็นกิเลสเครื่องเน่นซ้ำกิเลสที่เป็นตัวการทำให้คิดปรุงแต่งยึดถือพิศดารทำให้ลอยห่างออกไปจากความเป็นจริงที่ง่าย ๆ เปิดเผยก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ และขัดขวางไม่ให้เข้าถึงความจริงหรือทำให้ไม่อาจแก้ไขปัญหาย่างถูกต้องตรงไปตรงมามี 3 ประการคือตัณหาทิฐิมานะอันเป็นตัวการทำให้คิดปรุงแต่งเบี่ยงเบนลอยห่างจากความจริงไม่สามารถใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาย่างถูกต้องตรงไปตรงมาได้ การยึดมั่นถือมั่นถือตนเองเป็นใหญ่ถือตนเองเป็นศูนย์กลางของความถูกต้องถือว่าผู้อื่นนั้นมีชั้นวรรณะที่ต่ำกว่าตนถือทิฐิความมกขาติดอยู่ในทฤษฎีวิชาการของตนเป็นต้น ในการทำงานร่วมกันของคนนอกชุมชนกับคนในชุมชนเพื่อสร้างให้ชุมชนเกิดพลังที่เข้มแข็งต่างฝ่ายต้องขจัดปญฺญชฺธรรมคือลดละเลิกตัณหาทิฐิมานะคือลดความยึดมั่นถือมั่นทั้งในความอยากในด้านอารมณ์ลดความยึดมั่นถือมั่นในทฤษฎีวิชาการลดความถือตัวสำคัญตัวเองเอาตัวเองเป็นศูนย์กลางความถูกต้องขณะเดียวกันก็พร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างจากคนที่ยึดถือเชื่อถือปฏิบัติอยู่โดยปราศจากอคติหรือความลำเอียงใด ๆ

3. การกำจัดอคติอคติคือความลำเอียงหรืออคตินี้เกิดขึ้นได้จากเหตุ 4 ประการกล่าวคือลำเอียงเพราะรักลำเอียงเพราะโกรธลำเอียงเพราะหลงลำเอียงเพราะกลัวส่วนของการดำเนินชีวิตของกลุ่มตัวอย่างนั้นจะ “ใช้ชีวิตแบบเรียบง่ายไม่สร้างกรอบกฎเกณฑ์กติกาให้มากมาย

ไม่ผูกมัดอยู่อย่างเรียบง่ายไม่ฟังเพื่อไม่ฟังเพื่อมีความยืดหยุ่น” และส่วนแนวคิดของผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 4 กล่าวในส่วนหนึ่งว่า “ทำไมเราต้องเอาเรื่องเชื้อชาติสัญชาติมาเป็นเส้นแบ่งระหว่างความเป็นที่เป็นน้องที่อยู่ร่วมโลกเดียวกันทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาประเทศคนทุกคนที่อยู่บนแผ่นดินไทยน่าจะได้มีส่วนร่วมในการแสดงออกเสนอแนะแนวคิดแนวทางการพัฒนาบ้านเมืองของเราสามารถอยู่และใช้ทรัพยากรร่วมกันได้” ซึ่งก็คือการ ไม่ปิดกั้นตนเองไม่มีอคติต่อใครนั่นเอง

4. หลักธรรมว่าด้วยการถ่ายทอดข้อมูลความรู้เพื่อการสื่อสารที่ตรงกันคือเป็นผู้มีปัญญาแตกฉานในภาษาและถ้อยคำใช้ถ้อยคำเป็นและพูดเป็นพูดให้คนอื่นเข้าใจได้ การสื่อสารถ่ายทอดเป็นในทางธรรมเรียกว่าวิธีการพูดประกอบด้วยธรรม 8 ประการคือ 1) รับฟังผู้อื่น 2) ให้ผู้อื่นรับฟังตน 3) รู้กาลเทศะ 4) จำแม่นยำ 5) เข้าใจเรื่องราวได้คืออย่างถ่องแท้ 6) สามารถพูดให้คนอื่นรับรู้เรื่องความหมายอย่างถ่องแท้ 7) เฉลียวฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ และ 8) ไม่ชวนทะเลาะ ไม่ว่าจะเป็นผู้อยู่ในชุมชนหรือคนนอกชุมชนการพูดคุยปรึกษาหารือสื่อสารความหมายให้ฝ่ายตรงข้ามมีความเห็นและความเข้าใจเหมือนตนต่างฝ่ายต่างต้องมีคุณสมบัติของการเป็นนักการพูดคือการรู้จักรับฟังผู้อื่นรู้จักพูดรู้จักใช้ถ้อยคำสำนวนโวหารให้ผู้อื่นรับฟังคนรู้จักช่วงจังหวะเวลาเลือกสถานที่การพูดคุยมีความรู้ความเข้าใจตรงจำได้อย่างแม่นยำในเรื่องที่จะพูด โดยไม่เกิดความขัดแย้งทะเลาะวิวาทกันการผสมผสานความรู้ความคิดของแต่ละฝ่ายที่จะเป็นไปได้อย่างดีและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาก็ถูกต้องถูกทางถูกจุดซึ่งก็คือการอยู่กันเป็นหมู่คณะ“เมื่ออยู่เป็นทีมหรือเป็นหมู่คณะก็ต้องมีการสร้างความสามัคคีการทำงานเป็นทีมโดยสร้างกิจกรรมที่จะต้องทำร่วมกันเป็นผู้ประสานและประนีประนอมระหว่างผู้ร่วมงานโดยตัวผู้นำสำคัญที่สุดเปิดเผยข้อมูลมีความเสมอภาคระเบียบคนจริงยืดหยุ่นไม่วางอำนาจไม่แข็งเกินไปไม่เอาความคิดของตนเป็นตัวตั้งไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นหลักเมื่ออยู่กับคนหมู่มากย่อมเกิดเหตุการณ์ขัดแย้งกับเพื่อนร่วมงานเป็นธรรมดาฉะนั้นเมื่อเกิดปัญหาก็จะใช้วิธีการแก้ไขปัญหาก็ถ้าไม่เข้าใจก็ต้องสร้างความเข้าใจฟังเหตุผลมีคนกลางไกล่เกลี่ยใช้คุณธรรมลทธิภูมิธรรมะศาสนาศึกษาใช้เวทีสาธารณะประชาคมและประชาพิจารณ์และการใช้ข้อมูลช่วยจากการเก็บ”

5. หลักธรรมที่ว่าด้วยการคิดพิจารณาไตร่ตรองไม่เชื่อหรือยึดถืออะไรโดยง่าย ในทางธรรมเรียกว่ากาลามสูตรสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงเสนอแก่ชาวกาลามะเพื่อให้มีความรอบคอบพิจารณาในการรับเอาความรู้ที่มีผู้เสนอพระองค์ไม่ทรงวิจารณ์แต่ทรงให้รอบคอบไตร่ตรองให้รอบด้านใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตัวเองก่อนแล้วค่อยปลงใจเชื่อข่าวสารหรือความรู้ที่ว่าสมควรเชื่อถือได้หรือไม่ ดังได้กล่าวแล้วปัจจัยในการสร้างสัมมาทิฏฐินั้นมี 2 ปัจจัยที่เชื่อมโยงกันคือปัจจัยภายนอกคือปรั โด โสสะหรือความมีกัลยาณมิตรเชื่อมโยงปลุกเร้าหรือกระตุ้นเข้าสู่ปัจจัยภายในคือ โยนิโสมนสิการหรือการกระทำในใจโดยแยกคายตามหลักการแล้วถือว่าเป็นหน้าที่ของกัลยาณมิตรที่จะช่วยอีกฝ่ายหนึ่งให้ปลุกโยนิโสมนสิการของตัวเองขึ้นมาใช้คือให้รู้จักคิดพิจารณาด้วยตนเอง

มองสิ่งทั้งหลายตามสภาวะและเหตุปัจจัยเมื่อปัจจัยภายนอกมาเชื่อมโยงกับปัจจัยภายในคือปรัโตโม
สหุณเสริมโยนิโสมนสิการที่ข้อมเกิดสัมมาทิฐิขึ้นตามมา

ถึงแม้ว่ากลุ่มตัวอย่างคือแม่บ้านครอบครัวนำร่อง 25 ราย จะไม่ทราบถึงหลัก
เศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในรูปหลักธรรมหรือในรูปของทฤษฎีต่าง ๆ แต่พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการพูดถึง
หลักธรรมเกี่ยวกับ มัตตัญญูตา สมชีวิตา ซึ่งหมายถึงความพอประมาณ ซึ่งเป็นหลักสำคัญในหลัก
เศรษฐกิจพอเพียง ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้กลุ่มตัวอย่างมีการ การดำเนินชีวิตตามหลักพุทธ
ธรรมที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่แล้ว แม้ว่าจะไม่ได้รับรู้เรื่องปรัชญาของ
เศรษฐกิจพอเพียงมาก่อนแต่มีข้อสังเกตที่ว่า หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจ
พอเพียงนั้นเป็นธรรมที่ละเอียดลึกซึ้งกลุ่มตัวอย่างจึงไม่สามารถบอกได้ว่าตนเองใช้หลักธรรม
ใดบ้างแต่จากการถอดบทเรียนพบว่ามีหลักธรรมที่ปฏิบัติ ดังแสดงในตาราง 13

ตาราง 13 แนวทางการดำรงตนในชีวิตประจำวัน ที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
และพุทธธรรม ของแม่บ้านครอบครัวนำร่อง 25 ราย

คำสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	หลักพุทธธรรม	ความถี่ที่พบ
ความพอประมาณ ทางสายกลาง	มัตตัญญูตา สมชีวิตา อโลกะ มัชฌิมาปฏิปทา	25
ความเพียร	วิริยะ	16
ความอดทน	ขันติ	15
ความรอบคอบ และความระมัดระวัง	โยนิโสมนสิการ	13
มีสติปัญญา	สติปัญญา	13
การเปลี่ยนแปลง (ทั้งภายนอกและภายใน)	อนิจจัง	12
ความรอบรู้	ธัมมัญญูตา	7
ความซื่อสัตย์สุจริต	หิริโอตตัปปะ	7
ความมีเหตุผล	อิตถัญญูตา อิตถัญญูตา กาลัญญูตา ปริสัจญูตา ปุคคัลลัญญูตา กาลาม สูตร ปรัโตโมสะ	6
ระบบภูมิคุ้มกัน	อัปปมาทะ กัลยาณมิตร ทาน การสงเคราะห์กัน	5

เมื่อพิจารณารายได้ของกลุ่มตัวอย่างชุมชนบ้านแม่สารบ้านตองพบว่าในเรื่องของ รายได้ครัวเรือนตัวอย่างมีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 118,268 บาทต่อปี ซึ่งจากข้อมูลสำนักงานสถิติ แห่งชาติ (2554) มีสถิติรายได้ครัวเรือนปีละ 282,582 บาทต่อปี แม้ว่ารายได้ต่อครัวเรือนของกลุ่ม ตัวอย่างจะน้อยกว่ารายได้ครัวเรือนเฉลี่ยของประเทศ แต่เมื่อพิจารณาในด้านรายจ่ายและหนี้สินจะ พบว่า รายจ่ายเฉลี่ยของครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างเฉลี่ยครัวเรือนละ 40,198 บาทต่อปี โดยรายจ่ายเฉลี่ยต่อ ครัวเรือนของประเทศอยู่ที่ 214,332 บาทต่อปี ซึ่งกลุ่มตัวอย่างมีรายจ่ายที่น้อยกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ มาก และเมื่อพิจารณาในส่วนของหนี้สินพบว่าหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนของประเทศอยู่ที่ 136,562 บาทต่อปี ส่วนหนี้สินของกลุ่มตัวอย่างเฉลี่ยครัวเรือนละ 38,100 บาท/ปี ซึ่งน้อยกว่าค่าเฉลี่ยของ ประเทศมาก ดังตาราง 14

ตาราง 14 รายการหนี้สิน

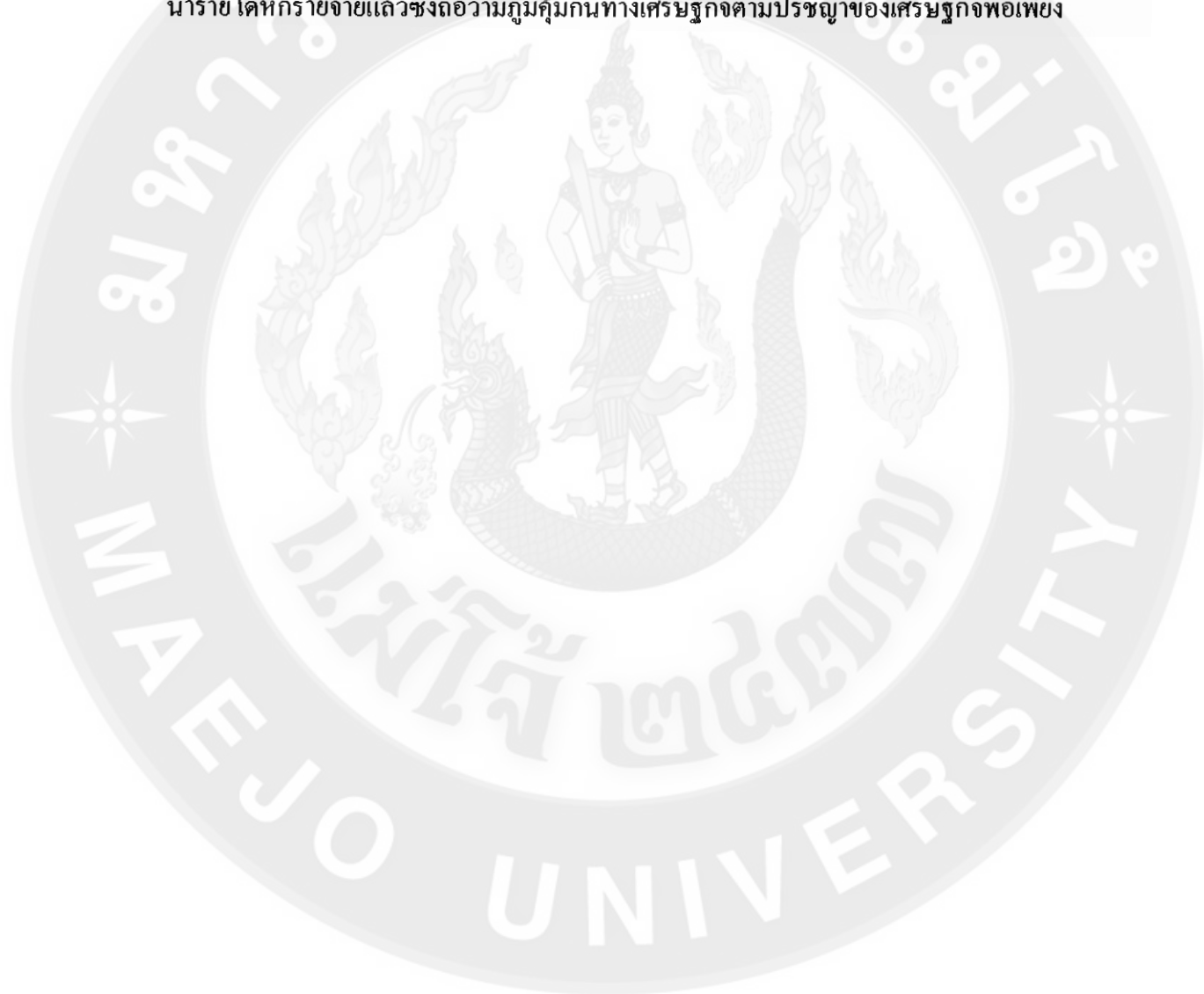
รายการหนี้สิน	ยอดเงินกู้	ยอดเงินค้ำชำระ	จำนวนครอบครัว	ร้อยละ
รถส.	340,000	290,000	6	24
สหกรณ์การเกษตร	25,000	23,500	3	12
อื่น ๆ	3,600	3,600	1	4
รวม	368,600	317,100		

นอกจากนั้นแม้ว่ารายได้ครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างจะน้อยกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ มาก แต่เมื่อพิจารณาด้านรายจ่ายและหนี้สินก็จะพบว่ามีความเฉลี่ยน้อยกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศเช่นกัน ซึ่งถือว่าการประยุต์หลักพุทธธรรมเศรษฐกิจพอเพียงมีผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรมแสดงดังตาราง 15

ตาราง 15 การเปรียบเทียบข้อมูลทางเศรษฐกิจของกลุ่มตัวอย่างกับค่าเฉลี่ยของประเทศ

ข้อมูล	ข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง (บาท/ปี)	ค่าเฉลี่ยของประเทศ (บาท/ปี) (สำนักงานสถิติแห่งชาติ)
รายได้	118,268	282,582
รายจ่าย	40,198	214,332
หนี้สิน	38,100	136,562

ซึ่งจากข้อมูลในตาราง 16 สามารถ สรุปได้ว่า ผลจากการที่ครอบครัวนาร่องมีหลัก
พุทธธรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ทำให้ฐานะทาง
เศรษฐกิจของครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยมีรายจ่ายเพียงร้อยละ 34 ของรายได้ แต่ค่าเฉลี่ย
ของภาพรวมทั้งประเทศมีรายจ่ายมากถึงร้อยละ 76 ของรายได้ สามารถสรุปผลเบื้องต้นได้ว่าแม้จะ
มีรายได้น้อยแต่ก็มีความพอประมาณในการใช้จ่ายตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จนทำให้รายได้
มากกว่ารายจ่าย ส่วนหนี้สินก็เกิดขึ้นตามความจำเป็นแต่ยังอยู่ในระดับที่น้อยกว่าเงินเหลือจ่ายเมื่อ
นำรายได้หักรายจ่ายแล้วซึ่งถือว่ามีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง



บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันกรณีศึกษา: บ้านแม่สารบ้านดอง ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน การศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน กรณีศึกษาบ้านแม่สารบ้านดอง ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาของชุมชน การประยุกต์และผลของการประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน โดยการศึกษาครั้งนี้เริ่มต้นจากปัญหาของราษฎรในชุมชนที่เป็นผลมาจากการมีหนี้สินสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นเหตุให้ชาวบ้านแม่สารบ้านดองส่วนใหญ่มีสภาพไม่ต่างจากชุมชนอื่น ๆ ที่ได้รับอิทธิพลจากกระแสบริโภคนิยม ชื่นชมในวัตถุ ทำให้ต้องดิ้นรนแสวงหาทรัพย์สิน จนทำให้ปัจจุบันชาวบ้านจำนวนมากกู้หนี้ยืมสิน เล่นหวย เล่นการพนัน เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาหลายประการ

เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงรวบรวมแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลงานวิจัยต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานความคิดในการทำวิจัย และใช้วิธีวิจัยโดยทำการวิจัยร่วมกับชุมชน ด้วยการประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันอย่างมีส่วนร่วมซึ่งผลการดำเนินการวิจัยสามารถสรุป อภิปรายผลและให้ข้อเสนอแนะ ดังนี้

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

บริบทชุมชนในเขตบ้านแม่สารบ้านดอง ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

หมู่บ้านแม่สารบ้านดอง ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบลุ่มบางปีน้ำท่วมขัง มีลำน้ำแม่สาร เป็นแม่น้ำสายหลักของชุมชน ชาวบ้านทั่วไปมีอาชีพทอผ้ายกดอก อาชีพช่างทำปูนปั้น ทำการเกษตร การทำงานราชการ นิคมอุตสาหกรรม รับจ้างทั้งในและนอกชุมชน ราษฎรเป็นชาวไทยของและคนเมือง ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาและผีบรรพบุรุษ การปกครองในหมู่บ้านดองจะเป็นการปกครองโดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครองลำพูน มีจำนวนประชากร 1,100 คน จำนวนเพศชาย 510 คน เพศหญิง 590 คน จาก 419 ครัวเรือน

สภาพปัญหาของชุมชน

สภาพปัญหาในมุมมองของกลุ่มตัวอย่างนาร่อง

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มแม่บ้านครอบครัวตัวอย่าง 25 ครอบครัว เพื่อให้รับทราบถึงปัญหาในมุมมองของกลุ่มแม่บ้านครอบครัวนาร่องในรูปแบบของการพิจารณาจากตนเอง พบว่าปัญหาที่แม่บ้านครอบครัวนาร่องคิดว่าคือปัญหานั้น อยู่ในด้านเศรษฐกิจ ที่เกี่ยวข้องกับรายได้ รายจ่าย และการออม กลุ่มแม่บ้านไม่ได้มองเห็นปัญหาด้านวัฒนธรรม สังคม และสิ่งแวดล้อม แสดงว่าขาดการพิจารณาให้ถี่ถ้วนและรอบด้านสนใจแต่ปัญหาที่เป็นรูปธรรมละทิ้งปัญหาด้านนามธรรม โดยประเด็นหลัก ๆ ของปัญหาที่แม่บ้านครอบครัวนาร่องนำเสนอมี 3 ประเด็นดังนี้

ประเด็นที่ 1 ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นลักษณะครอบครัวใหญ่มีรายได้หลักจากบุตรและมีหลานอยู่ในวัยศึกษา โดยผู้มีรายได้หลักของครอบครัวจะทำงานในนิคมอุตสาหกรรม หรือเป็นพนักงานในบริษัทต่าง ๆ ไม่ได้ทำอาชีพทอผ้า หรือปั่นปิ่นซึ่งเป็นอาชีพพื้นบ้านของชุมชน โดยจะให้บุตร (หลาน) ที่อยู่ในวัยศึกษาอยู่ในความดูแลของผู้สูงอายุ โดยส่วนใหญ่ผู้สูงอายุเหล่านั้นก็จะทำอาชีพทอผ้ารับจ้างซึ่งปัจจุบันกลายเป็นอาชีพเสริมของชุมชนโดยการทอผ้าและเย็บผ้าซึ่งเป็นอาชีพหลักแต่ดั้งเดิมของชุมชนนั้น ปัจจุบันไม่มีความมั่นคง เนื่องจากต้องรอรับคำสั่งซื้อของผู้ว่าจ้าง ไม่มีการตลาดด้วยตนเอง ดังนั้นราคาจึงถูกกำหนดมาจากผู้ว่าจ้างเพียงอย่างเดียว ส่วนเรื่องที่ดินทำกินนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทอผ้าและค้าขายไม่ค่อยมีที่ดินทำกินทางการเกษตร และคนในชุมชนที่มีอาชีพทอผ้าส่วนใหญ่ต้องการให้หน่วยงานภาครัฐสนับสนุน ด้านการจัดหาตลาด เพราะน่าจะขายได้ราคาดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการทอผ้าและเกิดความอยู่ดีกินดีของคนในชุมชนด้วย

จากปัญหาครอบครัวในประเด็นดังกล่าวเป็นสาเหตุให้พ่อแม่ ปลูกฝังค่านิยมและความเชื่อที่ไม่ถูกต้องให้กับเด็กและเยาวชน โดยให้เรียนให้อยู่ในระดับสูงสุดเพราะจะได้มีหน้าที่การงานที่ดีและได้รับผลตอบแทนสูง เมื่อมีรายได้สูงย่อมมีความต้องการวัตถุที่มาตอบสนองความอยากที่นอกเหนือจากปัจจัยสี่ ซึ่งจากผลการวิจัยของ ปิยากร หวังมหารพร ผู้อำนวยการสำนักวิจัยมหาวิทยาลัยศรีปทุม ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของประชาชน ในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อเยาวชนไทย ในหัวข้อ “การสำรวจความคิดเห็นประชาชนที่มีต่อเยาวชนไทย” พบว่าปัญหาเกี่ยวกับเยาวชนที่ควรแก้ไขมากที่สุด ประชาชนส่วนใหญ่ หรือ ร้อยละ 21.33 คือ ปัญหาด้านวัตถุนิยม รองลงมา ร้อยละ 17.97 คือ ปัญหาด้านยาเสพติด จากผลสำรวจที่พบในทางหนึ่งนี้ จึงกลายเป็นโอกาสสำหรับทางออกทั้งการช่วยป้องกันและแก้ไขได้ ตั้งแต่ถึงความร่วมมือทั้งจากทางบ้าน

วัด สถาบันการศึกษาจากที่หลากหลายฝ่ายให้ความสำคัญ ร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ ในสังคมขณะนี้ด้วย โครงการที่มีประโยชน์และยึดเป็นต้นแบบแนวทาง รวมทั้งการดำเนินการในการปฏิบัติเป็น รูปธรรม ปรากฏให้เห็นแล้วในขณะนี้ เช่น โครงการฟื้นฟูศิลปกรรมโลก สร้างเด็กดี V-Star ปลุกฝัง คุณธรรมความดี ด้วยความรู้ในพระพุทธศาสนา ด้วยกิจกรรมสร้างสรรค์นำเด็กและเยาวชนเข้าร่วม กลายเป็นต้นแบบถ่ายทอดให้แก่กันและกันได้ในที่สุด

ประเด็นที่ 2 พบว่าค่าใช้จ่ายในแต่ละครอบครัวนั้นมีดังนี้

1. ค่าใช้จ่ายด้านอาหารยังคงเป็นค่าใช้จ่ายหลักของครอบครัว ซึ่งแม้ว่าจะมีการปลูก ผักสวนครัวบ้างหรือปลูกเพียงชนิดเดียว เนื่องจากไม่มีเวลา ซึ่งทำให้ยังต้องพึ่งพิงอาหารจากแหล่ง อื่น หรือการซื้อเพื่อบริโภคทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็น ผัก ข้าว เนื้อสัตว์ และอื่นๆ โดยซื้ออาหารทั้ง 3 มื้อ หรือวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนยังไม่มีความมั่นคงทางด้านอาหาร และยังไม่ สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างเต็มที่ ลักษณะการรับประทานของคนในครอบครัว ส่วนใหญ่คนใน ครอบครัวจะรับประทานอาหารพร้อมหน้ากันในมือเช่น ส่วนมืออื่น ๆ นั้นต้องแยกกันรับประทาน เพราะวิถีชีวิตที่ผู้มีรายได้น้อยต้องทำงานนอกชุมชน ทำให้ค่าใช้จ่ายด้านอาหารเฉลี่ยต่อคนสูงกว่าที่ รับประทานอาหารพร้อมหน้ากันทุกมื้อ
2. ค่าใช้จ่ายเพื่ออุปโภค โดยส่วนใหญ่ก็มีสัดส่วนสูงรองจากค่าอาหาร เนื่องจาก ทุกครัวเรือนนอกจากจะมีเครื่องใช้ไฟฟ้าเพื่อการดำรงชีพ แล้วยังมีเครื่องใช้ไฟฟ้าเพื่ออำนวยความสะดวก และมีรถยนต์ รถจักรยานยนต์ ดังนั้นจึงมีค่าใช้จ่ายค่าไฟฟ้า และค่าน้ำมัน สูงตามไปด้วย
3. ค่าใช้จ่ายค่ารักษาพยาบาลเป็นค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นอยู่ในทุกครอบครัวเนื่องจาก สังคมเป็นสังคมของผู้สูงอายุอื่น ๆ โดยส่วนใหญ่ผู้สูงอายุเลือกใช้จ่ายแผนโบราณในการรักษาโรค ไม่ค่อยรักษาแผนปัจจุบัน ทำให้ต้องมีค่าใช้จ่ายซื้อยาตนเอง
4. ค่าใช้จ่ายเพื่อการเสี่ยงโชคด้วยวิธีการซื้อหวย โดยในกลุ่มตัวอย่างที่ได้ศึกษา จะมีค่าใช้จ่ายส่วนนี้เดือนละประมาณ 150 – 500 บาท

จากปัญหาค่าใช้จ่ายในครัวเรือน หากจะกล่าวถึงวิธีที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหาก็ มีหลักการง่าย ๆ ว่า ต้องลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และไม่สร้างหนี้ โดยประเด็นปัญหาข้างต้นหาก พิจารณาในบางรายการพบว่ารายจ่ายที่ไม่จำเป็น เช่น ค่าใช้จ่ายเพื่อการเสี่ยงโชค ที่สามารถ ลดลงได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของอินทรา ปัทมินทร ที่กล่าวว่าการลดรายจ่ายเหมือนกับการ อุดรรั่ว ไม่ให้เงินไหลออกโดยไม่จำเป็นให้ลองสำรวจค่าใช้จ่ายแล้วจดบันทึกแล้วพิจารณาตัด ค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นออกไปโดยความร่วมมือของทุกคนในครอบครัว เพราะถ้าคนหนึ่งประหยัดแค่ อีกคนยังใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ก็ไม่เป็นผลต้องให้สมาชิกในครอบครัวเข้าใจถึงสถานะและฐานะของ ครอบครัวตามความเป็นจริง จะได้เข้าใจตรงกันและยินดีที่จะร่วมมือกันต่อไป เมื่อลดรายจ่ายได้

แล้วให้เอารายรับของทุกคนรวมกันหักด้วยรายจ่ายที่เหลือทยอยใช้หนี้และเก็บออมเผื่อกรณีฉุกเฉิน เช่น การเจ็บป่วย อุบัติเหตุ หรือตกงาน เป็นต้น หากรายได้น้อยกว่ารายจ่ายให้ช่วยกันคิดหารายได้พิเศษจากการทำงาน ทำสวน หรือเปลี่ยนงาน สำหรับหนี้สินที่มีอยู่เดิมให้ทยอยชำระหนี้ แต่อย่าสร้างหนี้เพิ่ม ที่สำคัญอย่าคิดรวบทางลัด โดยการเล่นการพนัน หรือทำการทุจริตโดยเด็ดขาด ซึ่งการแก้ปัญหาหารายจ่ายและหนี้สินจะได้ผลดีต้องมียอดงบประมาณด้านเวลา ความอดทน และความร่วมมือร่วมใจของคนในครอบครัวเป็นสำคัญ

ประเด็นที่ 3 ด้านการออม นั้นส่วนใหญ่จะมีการออมเดือนละประมาณ 100 – 200 บาท ในกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนซึ่งค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับรายจ่ายที่ไม่คาดคิด เช่น ค่ารักษาพยาบาล ทำให้ไม่มีภูมิคุ้มกันกับวิกฤติที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต เพียงส่วนน้อยมีการออมเงินในรูปแบบสหกรณ์ และการออมเงินในธนาคารพาณิชย์

จากปัญหาการออมดังกล่าวเกิดจากความคิด ทัศนคติ และความตระหนักของตัวบุคคล ต้องชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างการออมเงินเดือนละ 100 – 200 บาท แต่กลับมีค่าใช้จ่ายเพื่อการเสี่ยงโชคด้วยวิธีการซื้อหวย เดือนละประมาณ 150 – 500 บาท เพราะฉะนั้นปัญหาไม่ได้อยู่ที่ว่าไม่มีเงินเหลือพอที่จะออม แต่เกิดจากความตระหนักถึงความจำเป็นในการออมเงิน กิตติพัฒน์ แสนทวีสุข อาจารย์สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวรและวิทยากรด้านการวางแผนการเงินบุคคล สถาบันพัฒนาความรู้ตลาดทุน ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กล่าวว่าข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติระบุว่าปัญหาของการออมเงินมีสาเหตุมาจาก ประการที่หนึ่ง ตั้งแต่ปี 2549 คนไทยมีการบริโภคอาหารและพลังงานสูงถึงประมาณครึ่งหนึ่งของการบริโภคทั้งหมด ประกอบกับราคาอาหารและพลังงานที่แพงขึ้นมากอย่างไม่เคยเป็นมาก่อนในปีนี้จะทำให้การออมเงินเป็นเรื่องที่ยากยิ่งขึ้น ประการที่สอง การขอกู้เงินจากสถาบันการเงินทำได้ง่ายโดยเฉพาะการขอเครดิตสินเชื่อบุคคล แม้ธนาคารพาณิชย์จะกำหนดวงเงินสำหรับการขอสินเชื่อไม่เกินห้าเท่าของรายได้ในแต่ละเดือน และกำหนดภาระหนี้ในแต่ละเดือนไม่เกินร้อยละ 40 ของรายได้ รวมถึงการกำหนดรายได้ขั้นต่ำสำหรับการสมัครบัตรเครดิตของธนาคารพาณิชย์อยู่ที่ 15,000 บาท แต่การขอสินเชื่อส่วนบุคคลอยู่ที่ 7,000 ถึง 8,000 บาท ธนาคารแห่งประเทศไทยระบุว่า ยอดคงค้างสินเชื่อส่วนบุคคลเพิ่มจาก 137,635 ล้านบาทในเดือนมิถุนายน 2548 เป็น 209,172 ล้านบาท ในเดือนเมษายน 2551 ซึ่งเพิ่มขึ้นเกือบ 1 เท่าตัว เมื่อประชาชนเข้าถึงแหล่งเงินในการจับจ่ายใช้สอยได้ง่าย แรงจูงใจที่จะออมเงินเพิ่มก็ลดลง

จากข้อมูลต่างๆ ข้างต้นคนในชุมชนควรริเริ่มสร้างวินัยการออมผ่านช่องทางต่างๆ ให้มากขึ้นเช่นเดียวกับชาวบ้านท่อม ตำบลตำโรงพลัน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ ทั้งเด็กและ

ผู้ใหญ่ คนชรา ร่วมกันนำเงินออมในกระบอกไม้ไผ่ที่ฝากไว้ที่กองทุนหมู่บ้าน จากนั้นเมื่อครบกำหนด 1 ปี จะมีการฝากกระบอกไม้ไผ่เพื่อนำเงินที่ได้จากการออมในกระบอกไม้ไผ่ไปฝากเงินเข้าธนาคาร ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สาขาอำเภอไพรบึง นำเจ้าหน้าที่มารับฝากเงินถึงหมู่บ้าน สร้างความยินดีให้กับชาวบ้านและเป็นแบบอย่างการออมในโครงการออมเงินในกระบอกไม้ไผ่ สร้างภูมิคุ้มกันกับครอบครัว เป็นแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริที่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงคิดค้นและวางพื้นฐานในการดำรงตนให้มีความพอเพียง และสามารถเชื่อมโยงกับแนวทางการสร้างวินัยในการออมของบ้านโนนกลุ่มตำบลโคกกระชาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างที่น่าสนใจ โดยมีจุดเด่นที่การออมเงินของผู้สูงอายุโดยใช้บาตรพระ มีการรวมกลุ่มกันอย่างเป็นเอกภาพและดำเนินงานมากกว่า 3 ปี ผ่านคนกลางคือ “พระ” ที่ถือเป็นศูนย์รวมจิตใจหมู่บ้าน เพื่อดำเนินการ ออมเงินเก็บไว้ใช้ได้อย่างแยบยล แลมีประสิทธิภาพ โดยใช้ “เงินออมกันบาตร” เป็นตัวนำ พระอธิการขงพุทธ ฐิตสาโร เจ้าอาวาสวัดโนนกลุ่ม เจ้าของความคิด เล่าว่า ได้รับแรงบันดาลใจมาจากการไปดูงานที่บ้านขาม จังหวัดชัยภูมิ โดยที่นั่น มีวิธีออมเงินจากผู้สูงอายุวันละบาท จากนั้นเราก็มาคิดว่า ที่หมู่บ้านเราน่าจะทำบ้าง แต่ก็มีคำถามต่อไปว่า จะทำอย่างไรให้มีความน่าเชื่อถือ และต้องทำกันอย่างจริงจังเป็นกิจวัตร จึงใช้ศาสนาผ่านพระ เป็นตัวนำ เพราะโดยพื้นฐานผู้สูงอายุมักเข้าวัดทำบุญกัน ครั้นนี้จึงเป็นที่มาของแนวคิด โดยนำบาตรพระที่ไม่ใช้แล้วมาขัดแล้วทาสีเสียใหม่ จากนั้นจึงไปแจกจ่ายตามบ้านเรือน แต่มีข้อแม้ว่า ทุกบาตรที่แจกไป ต้องถือกุญแจ และถูกกุญแจต้องเก็บไว้ที่ตน พร้อมให้สัญญากับตนว่า จะใส่เงินออมทุกวัน อย่างน้อยที่สุดก็ออมวันละบาท เมื่อครบกำหนด 6 เดือนตนก็จะนำกุญแจไปไขให้ในแต่ละบ้าน จากนั้นจะนำเงินนั้น ผ่านไปยังคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อนำเงินไปฝากธนาคารอีกที ตรงนี้คนชราจะมีเงินหมุนใช้ แม้จะเป็นจำนวนเงินที่ไม่มาก แต่รับรองว่าไม่ลำบาก ถือเป็นการกำลังใจให้กันและกัน

มุมมองของคณะผู้ศึกษา

ปัญหาทางเศรษฐกิจ

1. ปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายเพิ่มสูงขึ้น เช่นค่าอาหารที่จากเดิมไม่มีค่าใช้จ่ายเพราะวัดอุทิศในการประกอบอาหารสามารถหาได้ภายในสวนครัวเล็ก ๆ บริเวณครัวเรือน และจากการแบ่งปันของเพื่อนบ้าน นอกจากนั้นยังมีค่าใช้จ่ายทางเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น ค่าโทรศัพท์ ค่าน้ำมัน เป็นต้น เนื่องด้วยปัจจุบันกระแสวัตถุนิยมได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน จึงทำให้เกิดปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายที่เพิ่มสูงขึ้น

2. ปัญหาการมีรายได้น้อย โดยอาชีพของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทอผ้า ซึ่งจะต้องรอการสั่งซื้อของพ่อค้าคนกลาง ซึ่งปัจจุบันการสั่งซื้อผ้าทอยังมีไม่มากจึงทำให้คนในชุมชนมีรายได้น้อย

3. ปัญหาภาระหนี้สิน เนื่องด้วยปัญหารายจ่ายที่เพิ่มสูงขึ้นและรายได้น้อยกว่ารายจ่าย ทำให้เกิดการก่อหนี้สินของคนในชุมชน และไม่ได้ให้ความสำคัญกับปัญหาดังกล่าว

ทั้งนี้ทางทีมคณะผู้ศึกษาและกลุ่มตัวอย่างจึงได้วิเคราะห์ร่วมกันและได้ข้อสรุปว่าหนี้สินของคนในชุมชนเกิดจากการใช้ชีวิตตามกระแสวัตถุนิยมของคนรุ่นใหม่ การละทิ้งวิถีชีวิตเดิม ส่งผลให้รายจ่ายเพิ่ม อีกทั้งรายได้จากอาชีพดั้งเดิมน้อยกว่ารายจ่าย เกิดภาระหนี้สินเพิ่มขึ้นจึงเป็นเหตุให้ผู้ปกครองจำเป็นต้องสอนบุตรหลานว่า ต้องการให้เรียนสูงๆ แล้วทำงานดีๆ ไม่ให้มาทอผ้าเหมือนตน เพราะมีรายได้ไม่พอรายจ่ายซึ่งเป็นแนวคิดที่ไม่ถูกต้องนัก

ปัญหาทางสังคม

1. การมีเวลาในครอบครัวน้อยลง ขาดโอกาสในการสั่งสอนบุตรหลานซึ่งผู้เข้าร่วมเสวนาได้ยกตัวอย่างกรณีศึกษา ที่พ่อและแม่ต้องออกไปทำงานตั้งแต่เช้า ไม่มีเวลาให้บุตรและกลับบ้านตอนที่บุตรเข้านอนเรียบร้อยแล้ว

2. ปัญหายาเสพติด อบายมุขและสิ่งผิดกฎหมาย เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจชาวบ้านมีรายได้น้อยจนทำให้ต้องพึ่งพาอาชีพที่ผิดกฎหมาย เช่น ค้ายาเสพติด ค้าหวย

3. ปริมาณอาชญากรรมภายในชุมชนเพิ่มสูงขึ้น คนในชุมชนรู้สึกไม่ค่อยมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ปัญหาสังคมดังกล่าวเกิดจากการใช้ชีวิตตามกระแสวัตถุนิยมมากเกินไป จนไม่คำนึงถึงผลกระทบที่ทำให้สภาพสังคมในชุมชนไม่ค่อยน่าอยู่ตามมา

ปัญหาทางวัฒนธรรม

ปัญหาในด้านวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากสภาพสังคมในชุมชนที่เปลี่ยนไป ส่งผลการรับวัฒนธรรมคนเมืองและวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้น คนในชุมชนที่ยังประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ วิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนที่เปลี่ยนไปในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. วัฒนธรรมการแต่งกายแม้ว่าในชุมชนจะมีอาชีพทอผ้าเป็นหลักแต่ก็ไม่ใส่ผ้าที่ตนเองได้ทอขึ้น แต่ทอผ้าเพื่อการรับจ้างค่าแรงจากนั้นก็จะมีเงินไปซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูปมาใส่ โดยเชื่อว่าผ้าพื้นเมืองนั้นล้าสมัย

2. ภาษาพูด ซึ่งเป็นภาษาของของคนในท้องถิ่น ในปัจจุบันคนรุ่นใหม่เริ่มลดการพูดใน ศัพท์ ภาษาของดั้งเดิมลง โดยหันมาใช้คำศัพท์ ภาษาไทยกลางมากขึ้น

3. วัฒนธรรม อื่น ๆ เช่น พิธีกรรม การแสดง (การฟ้อนรำ) เป็นต้น คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจ ในเรื่องดังกล่าวมากนัก คนในชุมชนที่ยังประกอบพิธีกรรมดังกล่าวส่วนใหญ่จะเป็น ผู้สูงอายุ

4. ปัญหาการละทิ้ง เอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของชุมชน เช่นการขาดการปลูกฝัง การประกอบอาชีพแบบดั้งเดิมได้แก่ อาชีพทอผ้าซึ่งปัจจุบันการทอผ้ารับเป็นเพียงการรับจ้างค่าแรง และภาษาพูด รวมทั้งการรับเอาวัฒนธรรมเมืองมาใช้ในชีวิตประจำวัน ไม่มีผู้สืบทอดอาชีพแบบ ดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งมูลเหตุของปัญหาเกิดจากการปลูกฝังของผู้ปกครองที่ทำอาชีพทอผ้าที่ส่งสอน เยาวชนว่า ให้เรียนสูง ๆ แล้วทำงานดี ๆ ไม่ต้องทอผ้าเหมือนคนและประกอบกับอาชีพแบบดั้งเดิม ก่อนข้างมีรายได้น้อยกว่าการทำงานในนิคมอุตสาหกรรมส่งผลให้คนรุ่นใหม่ในชุมชนที่จบ การศึกษามุ่งเข้าสู่อุตสาหกรรมในเมืองมากขึ้น ซึ่งอาจจะทำให้อาชีพดั้งเดิมของหมู่บ้านไม่มีคนสืบทอด ในอนาคต หากในอนาคตเมื่อประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจก็อาจไม่มีภูมิคุ้มกันในการรับมือ กับปัญหาดังกล่าวอนาคต ในขณะที่หน่วยงานการปกครองส่วนท้องถิ่นพยายามให้ความสำคัญ วัฒนธรรม การประกอบอาชีพดั้งเดิมอยู่เสมอ แต่ก็มิได้ทำให้คนรุ่นใหม่กลับมาสืบสานอาชีพดั้งเดิม ของชุมชนเพิ่มขึ้นเท่าที่ควร

ปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม

ผลการเสวนา ชุมชนเห็นว่าสิ่งแวดล้อมในชุมชนนั้นคงคืออยู่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง มากนัก แต่มีความต้องการด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานและเทคโนโลยีดังเช่นที่ชุมชนข้างเคียงและ สังคมโดยรอบมีซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกหรือกระแสวัฒนธรรมเหล่านี้ทำให้คนในชุมชนเกิดความ ทุกข์ และยังส่งผลให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองต้องพยายามหางบประมาณจากแหล่งอื่นเพื่อตอบสนอง ความต้องการของคนในชุมชนในเรื่องดังกล่าว

จากปัญหาของชุมชนที่พบมีสาเหตุเนื่องมาจากสภาพสังคมในชุมชนที่เปลี่ยนไป ส่งผลการรับวัฒนธรรมคนเมืองและวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตของประชาชนใน ชุมชนก็เปลี่ยนไปซึ่งสอดคล้องกับ กังสดาล อยู่เย็น (2544) ที่ได้ ศึกษาเรื่อง พลวัตชุมชนบ้านเป็ดใน ภายใต้แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของชุมชน เนื่องจากการพัฒนา ด้านเศรษฐกิจของชุมชนเริ่มจากระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมที่ผลิตเพื่อบริ โภคภายในครัวเรือน ต่อมา มีการ ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและรูปแบบ การผลิตเพื่อขายโดยการปลูกพืชเศรษฐกิจ ทำให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ในชุมชน ต่อมาสมาชิกได้พยายามปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้

รูปแบบการผลิตแบบเกษตรทางเลือกเข้ามาปฏิบัติ การบริโภคที่มีความเรียบง่ายคำนึงถึงสุขภาพและสิ่งแวดล้อม มีความเอื้อเฟื้อ เพื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ส่วนปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน คือ ผู้นำกลุ่ม และองค์กร กระบวนการเรียนรู้ ค่านิยม การดำเนินชีวิตด้านสังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี ภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติ และการดำเนินชีวิตเศรษฐกิจและภาวะหนี้สิน

ในด้านของปัญหาทางด้านเศรษฐกิจพบว่าชุมชนมีการใช้จ่ายที่มากกว่ารายได้และได้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามหลักพุทธธรรมต่าง ๆ นั้น แนวทางการแก้ไขของชุมชนได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัยนรินทร์ ชัยวิสิทธิ์ (2545) ที่ศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมค่านิยมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้นักเรียนและชุมชนด้วยโครงการอาชีพ พบว่า ในการทำโครงการอาชีพของนักเรียนนั้นยังมีการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยใช้วัสดุอุปกรณ์ไม่คุ้มค่า ไม่ประหยัดและใช้อย่างสิ้นเปลืองรวมทั้งยังไม่มีมีการแลกเปลี่ยนพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เครื่องมือและความรู้ต่าง ๆ แก่กัน หลังจากทีนักเรียนได้เรียนรู้เรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ได้นำไปประยุกต์ใช้ในโครงการปรากฏว่านักเรียนมีการใช้จ่ายในโครงการอย่างประหยัด มีการใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างคุ้มค่า มีการแลกเปลี่ยนพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และความรู้ต่าง ๆ นำเศษสิ่งเหลือใช้ในโครงการมาใช้ประโยชน์ ปรึกษากับคนในครอบครัวและภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น

ผลการเรียนรู้จากการศึกษาดูงาน บ้านดอนแก้ว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

จากการศึกษาดูงานผู้นำการเปลี่ยนแปลงบ้านแม่สารบ้านดอง ได้พบเห็นสิ่งต่าง ๆ และข้อคิด ที่นางทองดีและชาวบ้านดอนแก้วได้ทำสำเร็จ และได้รับรู้เรื่องราวจากผู้ที่มีประสบการณ์ ผลจากการศึกษาดูงานผู้นำการเปลี่ยนแปลงบ้านแม่สารบ้านดองมีความกระตือรือร้น ที่จะเริ่มปรับตัวเองก่อน มีการนัดกันถอดบทเรียนที่ได้เรียนรู้มา โดยพิจารณาทั้งสิ่งที่ตนเองและชุมชนมีอยู่

ซึ่งสอดคล้องกับ พรพรม ปราโมช (2552: 110) ได้ศึกษากระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในบ้านสันป่าข่า ตำบลแม่สาว อำเภอแม่อาว จังหวัดเชียงใหม่ สรุปว่าตัวแทนเกษตรกรที่ศึกษาเกิดการเรียนรู้และมีความรู้เพิ่มเติมจากการศึกษาดูงานและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มร่วมกันมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นภูมิคุ้มกันในการสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน

การประยุกต์ใช้พุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันระดับครัวเรือน

การศึกษาการประยุกต์ใช้พุทธธรรมและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตในระดับครอบครัวศึกษากับกลุ่มสตรีแม่บ้านครอบครัวนำร่องซึ่งรับจากอาสาสมัครเข้าร่วมงาน หลังจากได้ร่วมเสวนาเพื่อชี้แจง โครงการวิจัยจำนวน 25 คน ซึ่งกลุ่มสตรีแม่บ้านเหล่านี้เป็นกลุ่มคนในชุมชนที่มีเวลาในการให้ข้อมูลกับผู้วิจัยด้วยเหตุผลเนื่องจากสภาพสังคมในชุมชนที่ให้ผู้หญิงอยู่ดูแลบ้านและดูแลเรื่องค่าใช้จ่ายในบ้านนั่นเอง

อายุของกลุ่มสตรีแม่บ้านครอบครัวนำร่องซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ มีอายุตั้งแต่ 43 – 80 ปี ระดับการศึกษาตั้งชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 –ปริญญาตรีประกอบอาชีพ รับจ้างทั่วไป รับจ้างทอผ้า ค้าขาย เกษตรกร และลูกจ้าง การถือครองที่ดินของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่สำหรับอยู่อาศัย ไม่ค่อยมีการถือครองที่ดินเพื่อการเกษตร อาจเนื่องมาจากอาชีพหลักของคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่คือการทอผ้า การทำปูนปั้นและรับจ้างทั่วไป ดังนั้นที่ดินทำกินจึงมีน้อย ทรัพย์สินที่เป็นสังหาริมทรัพย์ของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่แล้วเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกภายในครัวเรือน เช่น ตู้เย็น โทรทัศน์ โทรศัพท์มือถือ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นในการรับรู้ข่าวสารและเป็นเครื่องใช้อำนวยความสะดวกที่มีความจำเป็น ซึ่งถือว่ากลุ่มตัวอย่างมีเหตุผลในการถือครองทรัพย์สิน ไม่ได้มีทรัพย์สินที่ไม่จำเป็น เช่น เครื่องประดับสูงค่า หรือ ของสะสมราคาแพง การออมทรัพย์สินกับสถาบันการเงินหลัก คือธนาคารและสหกรณ์ของชุมชนเนื่องจากมีความมั่นคงและเป็นที่รู้จักกันในวงกว้าง นอกจากนั้นยังมีประโยชน์ในการกู้ยืมเงินจากสหกรณ์นั้น ๆ ในกรณีที่จำเป็นซึ่งเป็นสิทธิเฉพาะสมาชิกของสหกรณ์เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ธนาคารและสหกรณ์จึงเป็นสถาบันการเงินที่กลุ่มตัวอย่างให้ความไว้วางใจในการเก็บรักษาทรัพย์สิน รายได้จากอาชีพนอกภาคการเกษตรมีมูลค่าจำนวน 2,346,700 บาท และรายได้ในภาคการเกษตรมีจำนวน 610,000 บาท/ปี โดยรายได้รวมจากภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตรมีมูลค่ารวมทั้งหมด 2,956,700 บาท/ปี รายการค่าใช้จ่ายสูงสุดคือค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับปัจจัยการผลิต รองลงมาได้แก่ รายการค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับ สิ่งอำนวยความสะดวก ของใช้ในบ้าน รายการจ่ายทั่วไป และค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเกี่ยวกับบุตร ซึ่งการศึกษาของบุตรเป็นการลงทุนระยะยาว มีผลสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชน

สำหรับปัญหาในมุมมองของกลุ่มแม่บ้านครอบครัวนำร่อง พบว่าเป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ ที่เกี่ยวข้องกับรายได้ รายจ่าย และการออม กลุ่มแม่บ้านไม่ได้มองปัญหาเสนอปัญหาด้านวัฒนธรรม สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังเช่นที่ทีมวิจัยมองเห็นอาจเป็นเพราะกลุ่มแม่บ้านเหล่านี้คืออยู่ดูแลบ้านและดูแลเรื่องค่าใช้จ่ายในบ้านนั่นเองจึงทำให้เห็นปัญหาในด้านนี้ชัดเจน

ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างได้นำหลักธรรมสัปปุริสธรรมทั้ง 7 ประการมาใช้ในการพัฒนาคุณสมบัติของตนเอง โดยหลักสัปปุริสธรรมมาประยุกต์ใช้ดังนี้คือ

1. ชัมมัญญตา คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์ แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล กลุ่มตัวอย่างและคนในชุมชนได้ นำหลักนี้มาใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอันดับต้น ๆ คือรู้ถึงความจริงของเหตุและผล เช่น รู้ว่า ตนเองกำลังประสบกับปัญหาอะไร มีสาเหตุมาจากอะไร เราจะใช้หลักการใด วิธีการใด แก้ไขและรู้ว่าเมื่อกระทำเช่นนี้ จะเกิดผลที่ดีที่ตนต้องการหรือไม่ อย่างไร

2. อัคคัญญตา คือ รู้ความหมายรู้ความมุ่งหมายรู้ประโยชน์ที่ประสงค์รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลักกลุ่มตัวอย่างที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้รู้ผลที่จะเกิดขึ้นเนื่องจากการกระทำ กลุ่มตัวอย่างขั้นต้นต้องรู้จักตนเองคือรู้ว่าตนเองมีความรู้ความสามารถอยู่ในฐานะอะไรทั้งนี้เพื่อเป็นการประเมินศักยภาพของตนเองว่ามีกำลังมากน้อยเพียงใดแล้วใช้สรรพกำลังที่มีอยู่นั้นประพฤติให้เหมาะสมพอเหมาะพอดีพร้อมกันนี้กลุ่มตัวอย่างต้องหมั่นตรวจสอบตนเองแก้ไขปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

3. อัคคัญญตา ความรู้จักตน คือ รู้ว่าเรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ความสามารถ ความถนัดและคุณธรรม เป็นต้น เช่นการรู้จักตนเอง คือรู้ว่าตนเองมีความรู้ความสามารถ อยู่ใน ฐานะอะไร ทั้งนี้เพื่อเป็นการประเมินศักยภาพของตนเองว่า มีกำลังมากน้อยเพียงใด แล้วใช้สรรพ กำลังที่มีอยู่นั้นประพฤติให้เหมาะสม พอเหมาะพอดี พร้อมกันนี้ยังต้องหมั่นตรวจสอบ ตนเอง แก้ไข ปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

4. มัตตัญญตา คือกลุ่มตัวอย่างจะต้องมีความพอเหมาะพอดีในการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ในอันที่จะนำแก้ไขหรือพัฒนาวิธีการดำรงชีวิตในการเพิ่มรายได้คือการคิดหาวิธีสร้างรายได้เพิ่มเติมจากงานประจำที่ทำอยู่โดยพิจารณาจากความเหมาะสมและความสามารถของตนเอง และลดรายจ่ายโดยการทำบันทึกครัวเรือนพิจารณาถึงรายจ่ายที่มีอยู่ปัจจุบันว่าสามารถลดรายจ่ายใดได้บ้างเมื่อสามารถลดรายได้และเพิ่มรายได้แล้ว ก็จะมีเงินเหลือเป็นโอกาสในการปรับปรุงตัวในการชำระหนี้ เมื่อชำระหนี้หมดก็จะมีเงินออมสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในอนาคตได้ เมื่อนำหลักธรรมในเรื่องมัตตัญญตา มาประยุกต์เพื่อแก้ไขซึ่งเป็นแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องความพอประมาณ

5. กาลัญญตา คือกลุ่มตัวอย่างต้องรู้จักเลือกเวลาอันเหมาะสมในการสร้างรายได้เพิ่มเติมเช่นเวลาว่างจากการทำงานประจำอาจจะเป็นตอนเย็นหลังจากที่กลับมาจากการทำงานที่นิคมอุตสาหกรรม เป็นต้นทั้งนี้เพื่อความพร้อมเพรียงพร้อมที่จะทำงานร่วมกันการมาตามนัดหมายตรงต่อเวลาใช้เวลาแต่พอเหมาะก็เป็นสิ่งจำเป็นในการทำงานร่วมกันซึ่งกลุ่มตัวอย่างได้ทำงานอย่างมี

ประสิทธิภาพโดยการสร้างวินัยให้กับตนเองซึ่งจากการสัมภาษณ์จะทำให้เป็นกิจวัตรทุก ๆ วัน เริ่มตั้งแต่ตื่นเช้า เมื่อทำเป็นกิจวัตรทุก ๆ วันแล้วเวลาที่ว่างไว้ก็จะเหมือนเดิมทุกวัน

6. ปริสัญญูตาคือ กลุ่มตัวอย่างและคนในชุมชน ต่างรู้ความเป็นมาเป็นไปซึ่งกัน และกันรู้ว่าตนมีหน้าที่อะไรในชุมชน รู้ว่าประวัติความเป็นมาของชุมชน โครงสร้างชุมชนระบบระเบียบการปกครองของชุมชนความเชื่อประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนเป็นอย่างไรซึ่งในการเสวนา ได้มีการกล่าวเกี่ยวกับประวัติของชุมชนโดยไม่ต้องคุยกเอกสารใด ๆ ทั้งสิ้น และกลุ่มตัวอย่างและผู้เข้าร่วมเสวนาทุกคนก็ต่างให้คำตอบเกี่ยวกับภูมิหลังของชุมชนได้เป็นอย่างดี

7. ปุคคปโรปรัญญูตาคือ กลุ่มตัวอย่างรู้แนวทางวิธีการที่จะปฏิบัติจะแนะนำ ซึ่งแจ้งความคิดเห็นหรือประสบการณ์ของตนเองอย่างไรให้อีกฝ่ายหนึ่งเข้าใจและมองเห็นภาพอย่าง ที่ตนเห็นมีลักษณะของความเป็นเหตุที่ดีที่จะสื่อเรื่องราวให้อีกฝ่ายหนึ่ง แม้ว่าจะมีคนแปลทหน้าเขา ไปขอข้อมูลเพื่อใช้ในการศึกษาโดยพูดต่างภาษาต่างวัฒนธรรม กลุ่มตัวอย่างก็ได้กล่าวต้อนรับและ แนะนำเป็นอย่างดี เช่น นางบัวขาว หนึ่งในกลุ่มตัวอย่าง กล่าวว่า “ฟังภาษาไม่รู้เรื่องใหม่ ค่อย ๆ ฟังไป นะ ไม่อยากหรอก ค่อยเรียนรู้ไปเดี๋ยวก็เข้าใจ”

จากตาราง 14 แม้ว่าแม่บ้านของครอบครัวนำร่องส่วนใหญ่จะไม่รู้ปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง แต่อิทธิพลของพุทธธรรมมีผลให้ทุกครอบครัวใช้ชีวิตพอประมาณ (มัตตัญญูตา สมชีวิตา อโกละ มัชฌิมาปฏิปทา) ส่วนองค์ประกอบของเศรษฐกิจพอเพียงด้าน ความเพียร (วิริยะ) ความอดทน (ขันติ) ความรอบคอบ ความระมัดระวัง (โยนิโสมนสิการ) ความระลึกได้ (สติ) และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ (อนิจจัง) มีครอบครัวนำร่องกล่าวถึงเพียง 12-16 ครอบครัว ส่วนองค์ประกอบ ของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านความรู้ (ธัมมัญญูตา) ความซื่อสัตย์สุจริต (หิริ โอตตัปปะ) ความมีเหตุผล (อัตตัญญูตา อุตถัญญูตา กาลัญญูตา ปริสัจญูตา ปุคคัจญูตา กาลามสูตร ปรโตโมสะ) ระบบ ภูมิคุ้มกัน (อัปปมาทะ กัลยาณมิตร ทาน การสงเคราะห์กัน) ครอบครัวนำร่องกล่าวถึงน้อย อาจ เพราะไม่มีการเทศน์เรื่องนี้ หรือได้รับสื่อในด้านนี้น้อย เห็นได้จากการพูดถึงระบบภูมิคุ้มกันน้อย 5 ใน 25 เท่านั้น

เพราะฉะนั้น การสื่อสารเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของทางราชการหรือหน่วยงาน ต่าง ๆ ควรเน้น ด้านความรู้ ความซื่อสัตย์ ความมีเหตุผล และระบบภูมิคุ้มกันให้มากขึ้นด้วย

ผลของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเศรษฐกิจพอเพียงมีผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรม

เมื่อพิจารณารายได้ของกลุ่มตัวอย่างชุมชนบ้านแม่สารบ้านตองพบว่าในเรื่องของรายได้ครัวเรือนตัวอย่างมีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 118,268 บาทต่อปี ซึ่งจากข้อมูลสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2554) มีสถิติรายได้ครัวเรือนปีละ 282,582 บาทต่อปี แม้ว่ารายได้ต่อครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างจะน้อยกว่ารายได้ครัวเรือนเฉลี่ยของประเทศ แต่เมื่อพิจารณาในด้านรายจ่ายและหนี้สินจะพบว่า รายจ่ายเฉลี่ยของครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างเฉลี่ยครัวเรือนละ 40,198 บาทต่อปี โดยรายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนของประเทศอยู่ที่ 214,332 บาทต่อปี ซึ่งกลุ่มตัวอย่างมีรายจ่ายที่น้อยกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศมาก และเมื่อพิจารณาในส่วนของหนี้สินพบว่าหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนของประเทศอยู่ที่ 136,562 บาทต่อปี ส่วนหนี้สินของกลุ่มตัวอย่างเฉลี่ยครัวเรือนละ 38,100 บาทต่อปี ซึ่งน้อยกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศมาก ดังนั้นแม้ว่ารายได้ครัวเรือนของกลุ่มตัวอย่างจะน้อยกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศมาก แต่เมื่อพิจารณาด้านรายจ่ายและหนี้สินก็จะพบว่ามีค่าเฉลี่ยน้อยกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศเช่นกัน ซึ่งถือว่าการประยุกต์หลักธรรมสัปปุริสธรรมทั้ง 7 ประการที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงมีผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรมในการพัฒนาคุณสมบัติของตนเองของคนในชุมชนบ้านแม่สารบ้านตอง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของชาญ อุทริยะ ทีมวิจัยชุมชนบ้านสามขา ที่พบว่าการศึกษาทาง“ปลดหนี้” หรือ “ลดหนี้” ของสมาชิกในชุมชนมากกว่า 5 ปี มีผลสรุปว่าข้อมูลจากการสำรวจหนี้ของชุมชนทั้งหมดมีสูงถึง 18 ล้านบาท เป็นหนี้ ธกส. ประมาณ 10 ล้านบาท ที่เหลือเป็นหนี้กองทุนต่าง ๆ ในชุมชน และหนี้นอกระบบ ชาวบ้านตกใจว่า ทำไมคนบ้านเราเป็นหนี้มากขนาดนี้ และเมื่อชาวบ้านจัดทำบัญชีรับจ่ายครัวเรือน และนำมาวิเคราะห์ ทำให้ชาวบ้านเห็นรอยร้าวในการใช้จ่ายซึ่งเป็นส่วนหนึ่งสาเหตุหนึ่งของการ เป็นหนี้ ไม่ว่าจะเป็น ค่าใช้จ่ายในการซื้อหอย ค่าเหล้า บุหรี่ ค่าภาษีสังคม ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหาร การบริโภค ซึ่งจะเห็นได้ว่า รายจ่ายบางอย่างชาวบ้านสามารถลดได้ บางอย่างแก้ไขได้โดยการเพิ่ม โดยเฉพาะเรื่องอาหาร ถามว่าชาวบ้านสามขาขณะนี้รู้หรือยังว่า ที่ตัวเองต้องเป็นหนี้เพราะอะไร 80% รู้แล้ว แต่ที่รู้และนำไปปฏิบัติแก้ไขอย่างจริงจังมีเพียง 20 – 25% เท่านั้น เพราะบางเรื่องเราปฏิบัติกันมานาน จนเป็นความเคยชิน พอชินแล้วเลิกยาก” แต่ก็สามารถลดหนี้โดยการนำความรู้เรื่องการทำบัญชีครัวเรือน ซึ่งเป็นหนึ่งในเครื่องมือสำคัญของการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จนในที่สุดหมู่บ้านสามขาก็สามารถปลดหนี้ได้ ต้องเริ่มจากการรู้ตัวเอง และรู้จักคิด และวางแผนการใช้จ่ายให้เหมาะสม สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม มัตตัญญตา สมชีวิตา อโลกะมัชฌิมาปฏิปทา คือความพอประมาณนั่นเอง ผลการวิจัยนี้ยังสามารถเชื่อมโยงกับการศึกษาของ อรรถพ โชนิจ (2549) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การใช้หลักพุทธธรรมใน

การบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่ ผู้บริหารเข้าใจในหลักธรรมเรื่องปฐกัตถธรรม 7 โดยรู้จักและเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติกันภายในโรงเรียน ข้อเสนอแนะการใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงาน คือ ควรศึกษาหลักพุทธธรรมให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ และนำไปใช้ให้ถูกต้องกับเวลา สถานการณ์ และบุคคล และควรนำหลักอภิปุทธิ ความยุติธรรม หลักทวิโตตปเป กรรมหรือผลของกรรม และหลักสาราณียกรรม 6 ไปใช้เพิ่มเติมในการบริหารงาน และควรได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานต้นสังกัดและจากการที่ชุมชนมีการใช้จ่ายมากกว่ารายได้และได้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามหลักพุทธธรรมต่าง ๆ นั้น แนวทางการแก้ไขของชุมชนและสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัยนรินทร์ ชัยวิสิทธิ์ (2545) ที่ศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเสริมค่านิยมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้นักเรียนและชุมชนด้วยโครงการอาชีพพบว่า ในการทำโครงการอาชีพของนักเรียนนั้นยังมีการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยใช้วัสดุอุปกรณ์ไม่คุ้มค่า ไม่ประหยัดและใช้อย่างสิ้นเปลืองรวมทั้งยังไม่มีมีการแลกเปลี่ยนพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เครื่องมือและความรู้ต่าง ๆ แก่กัน หลังจากที่นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ได้นำไปประยุกต์ใช้ในโครงการปรากฏว่า นักเรียนมีการใช้จ่ายในโครงการอย่างประหยัด มีการใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างคุ้มค่า มีการแลกเปลี่ยนพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ และความรู้ต่าง ๆ นำเศษสิ่งเหลือใช้ในโครงการมาใช้ประโยชน์ ปรัชญา กับคนในครอบครัวและภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น

การที่กลุ่มตัวอย่างชุมชนบ้านแม่สารบ้านคองยึดหลักธรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต ทำให้มีความพอประมาณใช้จ่ายตามสมควรแม้สภาพเศรษฐกิจ สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปแต่ชุมชนยังมีจิตใจที่เข้มแข็งและสามารถดำรงชีพได้ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของศศิธร แฉ่งเจริญ (2554: 114) ที่พบว่าการจัดโครงการเติมธรรมะให้ชีวิต น้อมจิตรถวายพ้อจากพระสงฆ์และผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบแก่ข้าราชการบริหารในพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศเพื่อนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตและทำให้เกิดความตระหนักต่อหน้าที่เป็นการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในมิติด้านจิตใจ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากงานศึกษา

1. กระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน ควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นตัวดำเนินการ และให้คนในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการขับเคลื่อน ให้ทุกคนมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ และร่วมติดตามประเมินผล

2. การจัดทำโครงการต่าง ๆ ควรวางแผนงานให้มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ บุคคล และเวลา ให้มีความสอดคล้องกันเพื่อให้ง่ายต่อการบริหารจัดการ นำไปสู่ความสำเร็จของโครงการ อีกทั้งยังควรจัดให้มีการติดตาม และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

3. ผู้เข้าร่วมโครงการต้องเป็นผู้ที่มั่นศึกษาหาความรู้ และมีแนวคิดที่จะพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ตนเองสามารถเข้าใจอย่างแท้จริงนำสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง มีการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุดเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

4. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรให้การสนับสนุนกับองค์กรหรือหน่วยงาน ต่างๆ ที่ได้เข้ามาดำเนินการพัฒนาชุมชนของตนเองไม่ว่าจะเป็นการอำนวยความสะดวก ข้อมูล ข่าวสาร เพื่อให้ง่ายต่อการวางแผน

5. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรส่งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องมาเข้าร่วมสังเกต การในระหว่างดำเนินการเพื่อเป็นแนวทางที่จะสามารถนำไปดำเนินการต่อเพื่อพัฒนาชุมชน ของตนเองให้ยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาความรู้ความเข้าใจของชุมชนบ้านแม่สารบ้านตองที่มีต่อหลักพุทธ ธรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาให้ความรู้ต่อไป

2. ควรศึกษาแนวทางการสร้างสื่อเพื่อเผยแพร่หลักพุทธธรรมและปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับชุมชน เพราะสื่อที่ได้จะช่วยเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจของ ชาวบ้านได้ยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กมล สุคประเสริฐ. 2537. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน. กรุงเทพฯ: สำนักงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์.
- _____. 2540. รายงานการสังเคราะห์การปฏิรูปการศึกษาของประเทศต่าง ๆ และวิเคราะห์เปรียบเทียบกับการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2538. วิชาการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. 2550. แนวทางการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กังสาดล อยู่เย็น. 2544. พลวัตชุมชนบ้านเป็ดในภายใต้แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กิตติศักดิ์ ลำสอนจิตต์. 2551. กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมเพื่อวางแผนการพัฒนาชุมชนตามภูมิสังคมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาบ้านทรายมูล หมู่ที่ 5 ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- เกตุ ภูเวียง. 2554. ผู้ใหญ่บ้าน. สัมภาษณ์. 18 กันยายน.
- โกวิท กระจ่าง. 2533. “แนวคิดพื้นฐานบางประการเกี่ยวกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน”. วารสารประชากรศึกษา 16, 2 (ธันวาคม): 40-45.
- ขนิษฐา กาญจนสินนท์. 2536. โครงสร้างและการเข้าถึงเครือข่ายเศรษฐกิจนอกระบบในชนบท. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- จำเริญ จิตรหลัง. ม.ป.ป. วิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนางานสาธารณสุข. ตรัง: วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร. (เอกสารอัดสำเนา).
- จตุรงค์ ดีสมโชค. 2552. ยุทธศาสตร์การปฏิรูประบบราชการในกระทรวงยุติธรรม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชญาดา ศิริภิมย์. 2529. การวิจัยสาธารณสุขศาสตร์ประยุกต์. กรุงเทพฯ: คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชัยรินทร์ ชัยวิสิทธิ์. 2545. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเสริมค่านิยมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้นักเรียนและชุมชนด้วยโครงการอาชีพ. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ชาญ อุทธิยะ และคณะ. 2555. “เงิน” ไม่ใช่ทางออกของการ “ปลดหนี้” ค้ำยันยันจากคนบ้าน “สามขา”.

[ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://baansamkha.wordpress.com/2008/09/17/เงิน-ไม่ใช่ทางออกของการปลดหนี้> (25 พฤษภาคม 2555).

ดารณี ใจดี. 2554. ประธานกลุ่มออมทรัพย์ผ้าทอ. สัมภาษณ์. 18 กันยายน.

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. 2527. การมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบาย
สาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.

เทศบาลตำบลเวียงยอง. 2552. “ประวัติของเทศบาลและข้อมูลทั่วไป”. [ระบบออนไลน์].
แหล่งที่มา <http://www.wiangyong.org/index.php?cid=m1> (18 มกราคม 2552).

นิตยา เงินประเสริฐศรี. 2544. “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.” วารสารสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์ 2: 7 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 61 – 71.

บันเทิง ปณฺธิโต. 2549. การประยุกต์พุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย.
กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปรียานุช พิบูลสรวุฑ. 2549. หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: โครงการวิจัย
เศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์.

ปาริชาติ สถาปิตานนท์. 2549. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชนจากแนวคิดสู่วิธี
ปฏิบัติวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

พรพรม ปราโมช. 2552. กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในบ้านสันป่าข่า ตำบลแม่สาว
อำเภอแม่ฮ่ม จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

พระครูพิพิธสุตาทร. ม.ป.ป. เอกสารประกอบการสอนวิชาพระพุทธศาสนากับการพัฒนา
(พท 542). เชียงใหม่: สาขาวิชาการพัฒนากุมิสังคมอย่างยั่งยืน คณะผลิตกรรมการเกษตร
มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

พระครูวิสิฐปัญญากร. 2554. รองเจ้าคณะจังหวัดลำพูน เจ้าอาวาสวัดบ้านตอง. สัมภาษณ์.
24 กันยายน.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2546. การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: เรือนแก้ว.

พลังจิต. 2552. “เศรษฐกิจพอเพียง”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://board.palungjit.com/f178/%E0%B9%80%E0%B8%A8%E0%B8%A3%E0%B8%A9%E0%B8%90%E0%B8%81%E0%B8%B4%E0%B8%88%E0%B8%9E%E0%B8%AD%E0%B9%80%E0%B8%9E%E0%B8%B5%E0%B8%A2%E0%B8%87-sufficiency-economy-66642.html>
(18 มกราคม 2552).

- พันธ์ทิพย์ งามสูตร. 2540. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการ
 สาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พูนผล เล็กไม้ไผ่. 2551. กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อการพึ่งตนเองตามปรัชญา
 เศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาชุมชนแออัด บ้านปางคำใต้ อำเภอปางงิ้ว จังหวัดพะเยา. เชียงใหม่:
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ไพโรจน์ ชลารักษ์. 2549. “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.” วารสารราชภัฏตะวันตก
 1, 1 (กรกฎาคม-ธันวาคม): 17 – 23.
- มนูญ มุกข์ประดิษฐ์. 2547. การวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับ
 หลักธรรมในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: ศูนย์นิพนธ์ปริญญาเอก, มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. 2551. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมใน
 พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: มูลนิธิชัยพัฒนา.
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. 2543. พระไตรปิฎก เล่มที่ 4. พิมพ์ครั้งที่ 4. นครปฐม:
 โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มัลลิกา เขียวหวาน. 2546. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้การเกษตรตามแนวเศรษฐกิจ
 พอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดอ่างทองและพระนครศรีอยุธยา. นนทบุรี:
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มูลนิธิโกมลคีมทอง. 2538. แม่หญิงพัฒนา ทองดี โพธิ์ยอง. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- มูลนิธิพัฒนาไทย. 2550. “แผนชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน”.
 [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://pattana-thai.nesdb.go.th/community_ppr/
 (10 สิงหาคม 2550).
- วัชร. 2554. “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (sufficiency economy)”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา
<http://www.idis.ru.ac.th/report/index.php?topic=6113.0> (20 เมษายน 2554.)
- วิรุฬห์ นิลโมจน์. 2528. หลักการวิจัยและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ. สงขลา: ศูนย์การศึกษานอก
 โรงเรียนภาคใต้.
- ศศิธร แฉ่งเจริญ. 2554. การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการปฏิบัติงานอย่างมี
 ส่วนร่วมของข้าราชการในพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์
 ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- สมอาจ วงษ์ชมทอง. 2536. “แนวคิดการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมแบบดั้งเดิม”.
 วารสารสาธารณสุขมูลฐานและการพัฒนา 6(1): 23-33.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2554. ข้อมูลรายได้ชุมชนแม่สารบ้านตอง ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง
จังหวัดลำพูน ปี 2554. ลำพูน: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

สำนักงานอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. 2554. “แสดงพื้นที่ของหมู่บ้านในตำบลเวียงยอง”. [ระบบ
ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://map.longdo.com/p/A00335598/map> (9 กันยายน 2554).

สำนักงานอุศุณิยมหาวิทยาลัยลำพูน. 2545. ลักษณะภูมิประเทศ ของจังหวัดลำพูน. ลำพูน: สำนักงาน
อุศุณิยมหาวิทยาลัยลำพูน.

สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงาน
คณะกรรมการการอุดมศึกษา. 2545. ชุดวิชาการวิจัยชุมชน. กรุงเทพฯ: เอส อาร์ พรินติ้ง.

สุภาภรณ์ จันทวานิช. 2531. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. 2539. “แนวคิดเรื่องความมั่นคงของชีวิตมนุษย์”. วารสารสังคมศาสตร์
30, 2 (พฤษภาคม): 169 – 176.

สุริยา วีรวงศ์. 2538. การศึกษาสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่แนวกันชนของเขตรักษา
พันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แสวง มาละแซม. 2551. คนยongย้ายแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หนังสือพิมพ์บ้านเมือง. 2555. “เงินออมกันบาตร” กระปุกออมสิน. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา
<http://www.banmuang.co.th/2012/04/เงินออมกันบาตร-กระปุก/> (25 พฤษภาคม 2555).

อศิน รพีพัฒน์. 2536. คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อมรา พงศาพิชญ์. 2529. การประยุกต์งานวิจัยเชิงคุณภาพในการพัฒนาชนบท. เอกสาร
ประกอบการประชุมสมัชชาวิชาการ ประจำปี 2529 สถาบันวิจัยสังคม. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. 2531. รวบรวมบทความการวิจัยเชิงคุณภาพ. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อรรถพร โยนิจ. 2549. การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติ
ธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท,
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อรุณรุ่ง บุญชนันตพงศ์. 2549. “ไม่ใช่เรื่องง่ายกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม”.
วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร 1, 1 (มกราคม-มิถุนายน): 19 – 25.

อำพล เสนาณรงค์. 2542. ประวัติศาสตร์ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.

อำพล เสนาณรงค์. 2550. “องคมนตรีของคนไทยช่วยกันเผยแพร่เศรษฐกิจพอเพียง”. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.manager.co.th/QOL/ViewNews.aspx>. (27 กรกฎาคม 2554).

Agrarian Reforms and Development in Thailand with Comparative Reference to the Japanese Experience. 1982. “Translated and Printed in Shakaigaku Hyoron”. **Japanese Sociological Review** 33: 16 – 28.

Kemmis, S. and McTaggart, R. 1988. **The Action Research Planner**. Melbourne: Deakin University Press.



ภาคผนวก



ภาคผนวก ก

การจำแนกรายจ่ายของกลุ่มตัวอย่าง

การจำแนกรายจ่ายของกลุ่มตัวอย่าง

ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของครอบครัวกลุ่มตัวอย่าง

1. ค่าอาหารเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงที่สุดในแต่ละครอบครัว ได้แก่ ผัก ผลไม้ ข้าวสาร เนื้อสัตว์ พริก หอม กระเทียม น้ำมันพืช น้ำปลา ผงชูรส เป็นต้น รวมเป็นเงิน 72,125 บาท จำนวน 25 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 100
2. ค่าของใช้สิ้นเปลือง เช่น สบู่ ครีมนวด น้ำยาปรับผ้านุ่ม น้ำยารีดผ้าซักผ้าขาว ผงซักฟอก น้ำยาล้างจาน แชมพู ครีมนวด เครื่องสำอางต่าง แปรงสีฟัน ยาสีฟัน เสื้อผ้า แปรงขัดพื้น เป็นต้น รวมเป็นเงินจำนวน 26,080 บาท จำนวน 25 ครอบครัว คิดเป็น ร้อยละ 100
3. ค่าใช้จ่ายทางสังคม เช่น ช่วยงานบุญ กฐิน ผ้าป่า งานบวช งานแต่งงาน และงานสังคมอื่นๆ เป็นต้น รวมเป็นเงิน 16,100 บาท จำนวน 25 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 100
4. ค่ายารักษาโรคทั่วไปและการเข้าโรงพยาบาล เช่น ยาแก้ไอเด็ก ยารักษาโรคกระเพาะ ยาแก้ปวด (พาราเซตามอล) ยาสมุนไพรพื้นบ้าน เป็นต้น รวมเป็นเงิน 15,300 บาท จำนวน 18 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 72
5. ค่าการพนัน หวย รวมเป็นเงิน 8,400 บาท จำนวน 11 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 44
6. ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นน้อย เช่น เหล้า น้ำอัดลม บุหรี่ รวมเป็นเงิน 6,500 บาท จำนวน 6 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 24 รายละเอียด ดังตารางภาคผนวก 1

ตารางผนวก 1 ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน

รายการจ่ายทั่วไป	ก่อนการประยุกต์ใช้ จำนวนเงิน (บาท)	ร้อยละ	หลังการประยุกต์ใช้ จำนวนเงิน (บาท)	ร้อยละ
อาหาร	848,725	74.01	721,250	90.42
ของใช้ในชีวิตประจำวัน (สิ้นเปลือง)	83,125	7.25	26,080	3.27
ค่าใช้จ่ายทางสังคม	160,000	13.95	20,125	2.52
ยารักษาโรคทั่วไปและการเข้า				
โรงพยาบาล	39,096	3.41	15,300	1.92
ค่าการพนัน หวย	10,703	0.93	8,400	1.05
ค่าใช้จ่ายที่จำเป็นน้อย เช่น เหล้า				
น้ำอัดลม บุหรี่	5,154	0.45	6,500	0.81
รวม	1,146,803	100	797,655	100

ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเกี่ยวกับบุตร

ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับบุตร พบว่า ส่วนใหญ่เป็น ค่าเทอม/ค่าเล่าเรียน เป็นเงิน 83,050 บาท/ปี จำนวน 8 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 32 ซึ่งแม้ว่านโยบายของรัฐจะให้โอกาสทางการศึกษา ด้วยการเรียนฟรี แต่ก็มีบางครอบครัวที่ส่งบุตรหลานเรียนในโรงเรียนเอกชนที่ยังคงต้องมีค่าใช้จ่าย เรื่องค่าเล่าเรียนอยู่รองลงมาคือ เงินไปโรงเรียนเป็นเงิน 21,580 บาท/ปี จำนวน 5 ครอบครัว คิดเป็น ร้อยละ 20, ค่าชุดนักเรียนเป็นเงิน 10,950 บาท/ปี จำนวน 6 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 24, ค่าเรียน พิเศษเป็นเงิน 6,000 บาท/ปี จำนวน 1 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 4, ค่าอุปกรณ์การเรียน เป็นเงิน 4,600 บาท/ปี จำนวน 5 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 20 และชุดท้าย สำหรับกิจกรรมพิเศษ เป็นเงิน 800 บาท/ปี จำนวน 3 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 12 ดังตารางผนวก 2

ตารางผนวก 2 ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเกี่ยวกับบุตร

รายการค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับบุตร	ก่อนการประยุกต์ใช้ จำนวนเงิน (บาท)	ร้อยละ	หลังการประยุกต์ใช้ จำนวนเงิน (บาท)	ร้อยละ
ค่าเทอม/ค่าเล่าเรียน	29,432	41.20	83,050	65.40
ชุดนักเรียน	7,000	9.80	10,950	8.62
อุปกรณ์การเรียน	5,000	7.00	4,600	3.62
เงินไปโรงเรียน	20,500	28.70	21,580	16.99
กิจกรรมพิเศษ	1,000	1.40	800	0.63
ค่าเรียนพิเศษ	8,500	11.90	6,000	4.73
รวม	71,432	100	126,980	100

รายการค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวก ของใช้ในบ้าน

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวก ของใช้ในบ้าน คือค่าโทรศัพท์ 25 ครอบครัว จำนวน 107,884 บาท คิดเป็นร้อยละ 100 รองลงมาได้แก่ค่าไฟฟ้า 25 ครอบครัว จำนวน 85,100 บาท คิดเป็นร้อยละ 100 ค่าซื้อคอมพิวเตอร์จำนวน 4 ครอบครัว จำนวน 75,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 16 ค่าน้ำประปา 25 ครอบครัว จำนวน 25,857 บาท คิดเป็น ร้อยละ 100 ค่าน้ำดื่ม 19 ครอบครัว จำนวน 21,900 บาท คิดเป็นร้อยละ 76 ค่าซื้อแอร์ 1 ครอบครัว จำนวน 14,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 4 ค่าซื้อโต๊ะ ตู้ เก้าอี้ จำนวน 2 ครอบครัว จำนวน 8,500 บาท คิดเป็น ร้อยละ 8 ของใช้ในครัว 3 ครอบครัว จำนวน 900 บาท คิดเป็นร้อยละ 12 ทั้งนี้ค่าใช้จ่ายที่พบว่า

ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่คือค่าใช้จ่ายที่เกิดจากค่าโทรศัพท์มือถือสูง 107,884 ซึ่งสอดคล้องกับทรัพย์สินที่ครอบครอง ซึ่งอาจเกิดจากที่บุคคลในครอบครัวทำงานอยู่ต่างถิ่นทำให้มีความต้องการติดต่อสื่อสารกันมากขึ้น แสดงถึงอิทธิพลของสื่อ รายละเอียดดังตารางผนวก 3

ตารางผนวก 3 รายการค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับ สิ่งอำนวยความสะดวก ของใช้ในบ้าน

รายการค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับ สิ่งอำนวยความสะดวก ของใช้ในบ้าน	ก่อนการประยุกต์ใช้ จำนวนเงิน (บาท)	ร้อยละ	หลังการประยุกต์ใช้ จำนวนเงิน (บาท)	ร้อยละ
ค่าโทรศัพท์/มือถือ	100,750	30.75	107,884	31.81
ค่าไฟ	83,445	25.47	85,100	25.09
ค่าน้ำประปา	26,000	7.93	25,857	7.62
ค่าน้ำดื่ม	20,780	6.34	21,900	6.46
ค่าซื้อคอมพิวเตอร์	60,000	18.31	75,000	22.11
ของใช้ในครัว /จาน ชาม	3,200	0.98	900	0.27
ค่าซื้อโต๊ะ ตู้ เก้าอี้	5,500	1.68	8,500	2.51
ค่าซื้อแอร์	28,000	8.55	14,000	4.13
รวม	327,675	100	339,141	100.00





ภาพผนวก 1 เวทีชุมชนครั้งที่ 1



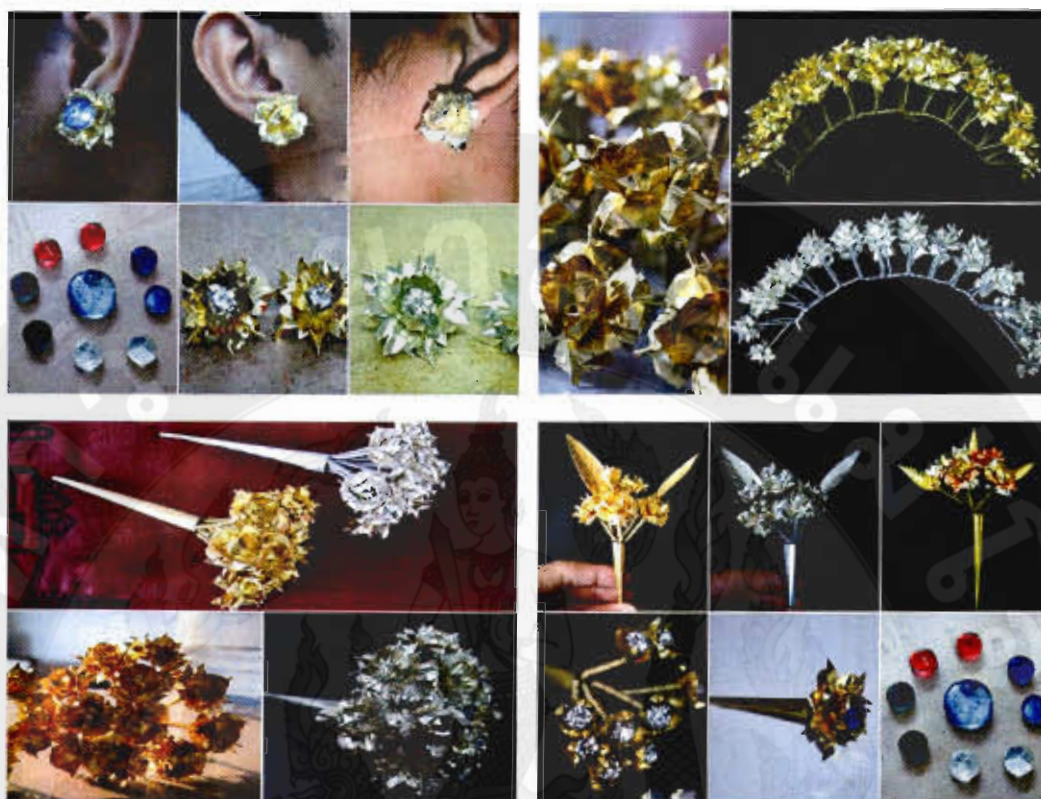
ภาพผนวก 2 เวทีชุมชนครั้งที่ 2



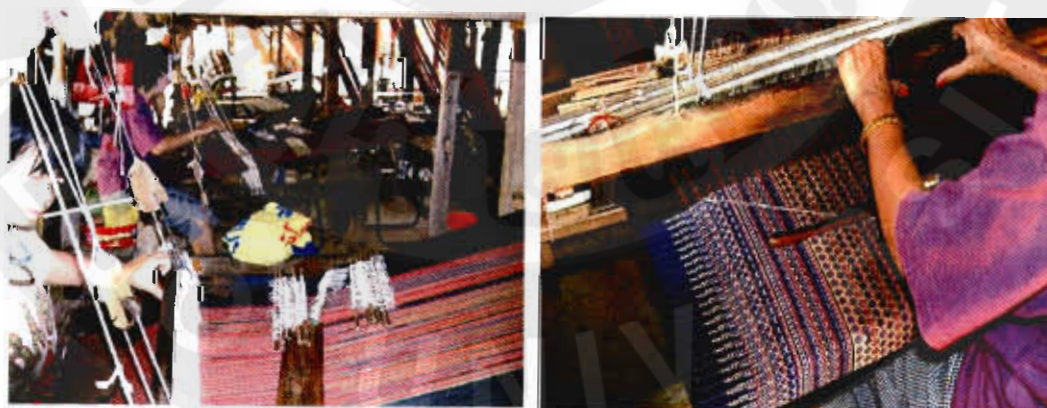
ภาพผนวก 3 กิจกรรมปฏิบัติธรรมเพื่อสร้างสัมมาทิฐิ



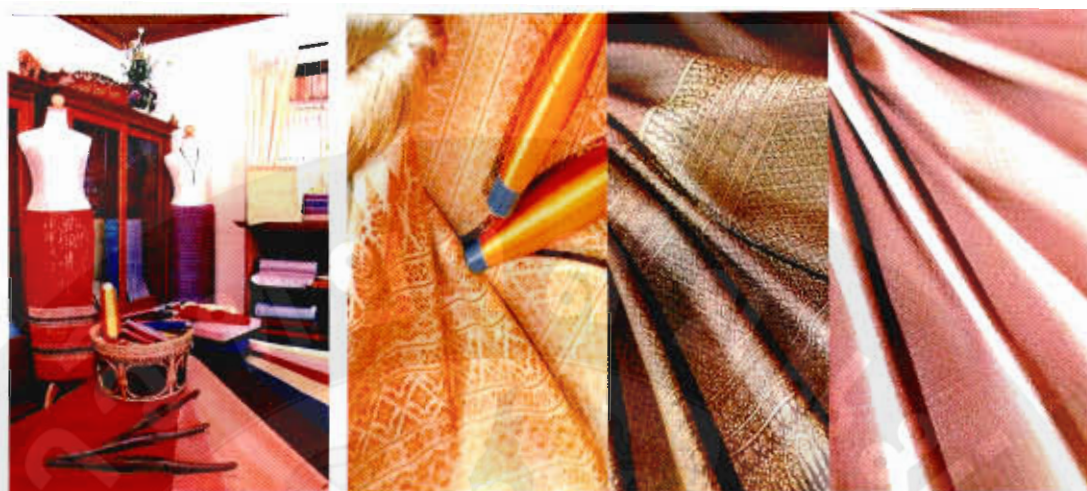
ภาพผนวก 4 ผู้ว่าราชการทำพิธีเปิดหมู่บ้านหัตถกรรมล้านนาต้นแบบ



ภาพผนวก 5 หัตถกรรมด้านนา กลุ่มผลิตดอกไม้ไหว



ภาพผนวก 6 หัตถกรรมด้านนา กลุ่มผลิตผ้าไหมยกดอก



ภาพผนวก 7 ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมขกดอก



ภาพผนวก 8 หัตถกรรมล้านนา กลุ่มผลิตปูนปั้น



ภาพผนวก 9 กิจกรรมปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้



ภาพผนวก 10 ชมรมณณวิโมข์ กลุ่มเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงวิถีพุทธ



ภาคผนวก ก

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	พระอภิวชิษฐ์ อภิขโย
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2542 นักธรรมชั้นเอก พ.ศ. 2551 ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2546-2550 ประธานสำนักปฏิบัติธรรมวัดบ้านดอง ตำบลเวียงของ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พ.ศ. 2549-ปัจจุบัน พระวิปัสสนาจารย์ พ.ศ. 2551-ปัจจุบัน ครูพระสอนศีลธรรม โรงเรียนโอบบุญลำพูน จังหวัดลำพูน